

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KRISTEN A. LANGE

GRØNVALD NIELSEN

EN DANSK HØJSKOLEMAND
OG HANS VÆRK

G. E. C. GADS FORLAG · KØBENHAVN 1933

Grønvald Nielsen.

KRISTEN A. LANGE
GRØNVALD NIELSEN

EN DANSK HØJSKOLEMAND
OG HANS VÆRK

G. E. C. GAD'S FORLAG · KØBENHAVN 1933

Omslagsbillede:
Relief, udført af Billedhugger N. HANSEN-JACOBSEN.
Findes paa Mindestenen for Grønvald Nielsen
ved Vestbirk Højskole.

Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær). Kbhvn.

INDHOLD.

	Side
I. INDLEDNING	7
II. FORBEREDELSEN	9
Ryslinge — Egebjerg — De første Ungdomsaar — Højskoleelev i Vejstrup og fri Læsning — Soldater- tid i Nyborg — Askovvinteren — Norgesrejsen — Højskolelærer i Vejstrup — Englandsrejsen — Til Vejstrup igen — Højskolelærer i København.	
III. MANDDOMSGERNING I VESTBIRK	59
Højskolens første Tid -- Lærer og Leder — Kursus og Møder — Udbygning og Hjælpere — Børnene — Virksomhed udadtil — Forfatterskab — Fra Breve og Foredrag — Sidste Aar og Død.	
IV. SLUTNING	152

INDLEDNING.

Grønvald Nielsen var en af sin Tids bedst kendte Højskolemænd. I mere end et halvt Aarhundrede tjente han i den danske Folkehøjskole med Dygtighed og Troskab; mere end ti Tusinde unge Kvinder og Mænd har været hans Elever; Hundredtusinder af Tilhørere har været under hans Tales Indflydelse ved de mange Tusinde Folkemøder, han ud over Landet har været med til, og han var en flittig Skribent, saa han har været i aandelig Forbindelse med store Dele af vort Folk.

Hans Dygtighed som Lærer og Skoleleder var saa anerkendt, hans Personlighed saa fængslende og hans Liv saa bevæget, at der er Grund til gennem en skriftlig Fremstilling af hans Historie at bevare hans Navn fra Forglemmelse og hans Minde i taknemmelig Erindring.

En saadan Fremstilling henvender sig først og fremmest til hans gamle Elever og deres nærmeste samt til hans store Vennekreds ud over Landet, fordi et samlet Billede af ham, hans Liv og Virksomhed vil have særlig Interesse for dem; men et saadant Skrift har ogsaa almindelig Interesse som et Bidrag til den danske Folkehøjskoles Historie, idet det viser, hvorledes denne Højskolemand blev til, hvad der ledte ham ind paa hans frugtbare Løbebane, hvor og hvordan han forberedte sig til sit Arbejde, og hvorledes han førte

sine Tanker ud i Virkeligheden i den store Virksomhed, der efterhaanden voksede op med ham som det levende og samlende Midtpunkt.

For saa vidt som Folkehøjskolen er en ejendommelig dansk Skoleform, der har haft Betydning for hele vor folkelige Udvikling, har dens Historie almindelig Interesse, og som et Bidrag dertil søger dette lille Skrift sin almindelige Berettigelse.

Grønvald Nielsen hører ikke til de store Aandens Lys i vor Historie; men paa sit bestemte Omraade var han et Lys, der brændte med en sjælden smuk Flamme, og som baade lyste og varmede i hans Kreds og hans Tid. Det er lidt af denne Varme og dette Lys, dette Skrift vil prøve at samle og bevare, idet vi følger ham fra det smilende Fyn, hvor han blev født og fik saa gode Vuggegaver, og hvor han fik Del i saa megen aandelig Rigdom, til det skønne, alvorlige Midtjylland, hvor han gjorde sin Gerning og fik sin Grav. Vi vil se ham som Barn, som Yngling og som Mand, følge ham gennem Forberedelsen til den modne Mands Virksomhed, se hans Ungdomsdrøm blive til Virkelighed og derigennem møde ham paa ny.

I. FORBEREDELSEN.

RYSLINGE.

N*iels Peter Grønvald Nielsen* blev født den 23. December 1857 paa Krumstrup Mølle i Ryslinge. Hans Fødeegn besad den almindelige fynske frugtbare Ynde og var vel nok paa dette Tidspunkt et af de mest aandeligt bevægede Sogne i Landet, og inden hans Barndom var til Ende, skulde det blive Skuepladsen for et endnu stærkere kirkeligt Røre, hvis Dønninger længe kunde mærkes paa den frugtbare Ø, og som har sat sit uudslettelige Præg paa hans Sjæl og Sind.

Dette skyldtes Vilhelm Birkedal, der var en alvorlig og ildfuld Discipel af Grundtvig, og som i 1849 var kommen fra Sønder Omme paa den jyske Hede for at blive Præst i Ryslinge. Ligesom derovre i det jyske Hedesogn flokkedes en talrig Tilhørerkreds om hans Prædikestol, og man ofte drog lange Veje for at høre hans Forkyndelse, saaledes ogsaa her i Ryslinge. Ved sit varmhjertede Vidnesbyrd og sin vækkende Tale greb han Hjerterne og skabte nyt og stærkt Liv baade kristeligt og folkeligt, saa Sognebaandsløserne — ældre og yngre — i stort Tal fra en vid Omkreds søgte til Ryslingemenigheden.

I Tilslutning til Birkedals Virksomhed havde Christen Kold i Ryslinge begyndt sin frugtbare Løbebane som folkeligt Lærer, havde bygget sin Skole og begyndt

at virkeliggøre Grundtvigs Højskoletanke, som Grønvald Nielsen senere skulde komme til at tjene med saa megen Dygtighed og saa stor Troskab gennem mere end et halvt Aarhundrede.

I Ryslinge stiftedes den første Skytteforening, og Øvelseshuset her var det ældste i Landet.

Krumstrup Mølle, der baade var Vind- og Vandmølle, hørte til Herregaarden Krumstrup, hvor der som paa adskillige andre Herregaarde havde fundet sælsomme Begivenheder Sted, og hvor det spøgede, saa vejfarende ofte var betænkelige ved om Aftenen at færdes ad den offentlige Vej gennem Gaarden.

I det sekstende Aarhundrede havde Ejeren Klaus Hvitfeldt nedbrudt det berømte St. Annas Kapel i Lørup og brugt Stenene til Opførelse af Hovedbygningen paa Krumstrup. Den hellige St. Annas Kilde tørrede derefter ud, og den Strøm af syge Stakler, som søgte Helbredelse ved Kildens undergørende Vand, maatte drage andetsteds hen eller vedblive at pine af deres Plager; Klaus Hvitfeldt fandt paa Grund af sin ugudelige Handling ingen Fred i sin Grav, men maatte stadig kredse omkring Stedet.

Uhyggelige Sagn knyttede sig til Gaarden, og underlige Fortællinger om Skattegravning ved Nattetid i Skoven i Fandens Navn, om Brodermord og Giftdrab, om uudslettelige Blodpletter paa Gulvene og frygtelige Afstraffelser af Forbryderne gik Mand og Mand imellem, og man kunde se »den Slemme« færdes over Mølleengen til Skoven, hvis man ved Nattetid kom den Vej. Især var det rent galt ind mod de store Højtider. Da lagde Sagnene deres gribende Uhygge om Stedet. Vogne kørte larmende op for Hovedtrappen, saa Gaardens Vægge rystede, og Mælkekarrene faldt ned fra Hylderne. Paa saadanne Tider, naar Travlheden var stor, naar Trætheden meldte sig henad Midnat, naar

Vejret stod mod Vindmøllen, og dens Vinger susede tungt, mens Kværnene klaprede inde i de svagt oplyste Rum, eller naar Vandet brusede over det store Hjul i Vandmøllen, mens det knagede og klagede fra Isen paa Møllendammen, da kunde det løbe koldt ned ad Ryggen paa Møllersvendene, hvis Sagnene fortæltes, og det er ikke underligt, om tidligt opsnappede Stumper af Mystik bemægtigede sig Grønvald Nielsens Sind. Velkendt er det blandt hans Elever og Venner, hvorledes Selvoplevelsens Spænding og Barnets opskræmte Fantasi kunde dirre i hans Stemme og mærke dens Klang, naar han fortalte om alt dette fra Barndomshjemmet i Krumstrup Mølle. Vandmøllen arbejdede kun om Vinteren; om Sommeren laa den stille hen, og der groede grønt Græs paa Mølledammens Grund.

Grønvald Nielsens Forældre var fynske Bønder. Faderen *Niels Pedersen* var fra Lørup, hvor hans Fader Peder Pedersen ejede en af de største Gaarde. Denne Grønvald Nielsens Farfader var en af Birkedals Venner, og han støttede ogsaa Friskolen; men da hans ældste Datter forlovede sig med Klaus Berntsens ældste Broder, syntes han ikke om det, og da senere Datteren Abelone forlovede sig med Klaus Berntsen, blev det rent galt. Han havde bestemt, at hun skulde giftes med en Landmand og have den store Fædregaard; men nu forlovede hun sig med en Friskolelærer! Dette maatte forbydes og forhindres. Men de unge byttede Ringe imod hans Villie og uden hans Vidende, og da de trofast blev ved at holde fast ved hinanden, lod han sig formilde, og da de havde været forlovet i seks Aar, holdt han 1869 et vældigt Bryllupsgilde for dem, som Grønvald Nielsen tydeligt mindes, og i det hele spiller Mindet om Farfaderen og Besøgene i Slægtsgaarden en Rolle for ham.

Grønvald Nielsens egen Fader var en stille, mild og

munter Mand, der kunde mange morsomme Historier og fortalte dem godt, ligesom han havde en køn Sangstemme og gerne sang Viser og Sange. Han var en flittig og hjemkær Mand, der havde stor Interesse for kommunale Sager, som han ogsaa senere fik en hel Del at gøre med, men tilsyneladende fik ringe Paa-skønnelse for. Han var et dybt alvorligt Menneske, var synsk og gik i Søvn, saa hans Hustru maatte laase Dørene for ham om Natten. Engang, da hun havde glemt at laase Sovekammerdøren, stod han op og gik ned i Vandmøllen. Da han kom tilbage, sagde han: »Det er forfærdeligt! Nu har Rotterne ødelagt os Sigtedugen. Det vil koste os mange Penge.«

Kort efter viste det sig, at Rotterne en Nat havde gnavet Sigtedugen i Stykker, og en ny kostede 160 Kr., som var en ret stor Udgift dengang.

Grønvald Niensens Moder, *Christiane Nielsdatter Faber*, var ogsaa fra Lørup og af den kendte Faberske Slægt, som bl. a. har fostret P. Chr. Faber, Forfatteren til »Landsoldaten« og flere muntre Smaakomedier. Hun var en arbejdsom, gudfrygtig og godgørende Kone med et følsomt, noget tungt Sind og daarlige Nerver. Hun havde meget at gøre med det store Hus og de mange Tjenestefolk, skulde passe Maltgørieriet, der hørte til Møllen, og tage sig af de mange Møllægæster, der alle skulde have Smørrebrød og Kaffe og snakkes med, og der kunde være 18 Vogne i Gaarden paa samme Tid. Men hun fik Tid og Kraft til det altsammen og endda god Tid til at tage sig af sin Dreng, svare paa hans mange Spørgsmaal og fortælle ham om de bibelske Skikkelser og det lille Jesusbarn, saa Grønvald Nielsen har kunnet sige med Birkedal:

»Jeg saa ham som Barn med det solrige Øje
i Regnbuens Glans paa de hjemlige Høje.«

Han syntes, at de bibelske Begivenheder maatte være foregaaet omkring Barndomshjemmet. Bethlehem laa ovre bag Skoven, og Golgata var Bakken bag Herregaarden.

Moderens Æmhed var uden Maal og Maade. Hun erfarede, at de rigeste Moderglæder vindes ved at leve med Børnene, fortælle for dem om Gud og det gode, og Drengen følte Velsignelsen derved hele sit Liv.

»Jo ældre jeg bliver«, skriver han i sine »Minder«, »des dybere glider hendes Billede ned i min Sjæl, og des større bliver Hjælpen, som hun yder mig.«

I sine Foredrag senere kom han tidt tilbage til sin fromme Moder, hendes kloge Ord og gode Eksempel, og han begynder sine »Minder« med det lille Vers:

Tak, Moder skøn og Fader kære,
for Alvorsord og stille Bøn.
Det siges skal til eders Ære,
at bedre Kaar fik ingen Søn.
Hos jer ved Hjemmets ringe Bord
blev Fædreland et helligt Ord.

Forældrene søgte stadig Ryslinge Kirke, og navnlig var Moderen en alvorlig og god Kirkegænger, der var saare taknemmelig for at kunne deltage i det rige Menighedsliv. Naar hun kom fra Kirke, havde hun endnu Højtiden i sit Sind og hilste de hjemmeværende med Kirkens Ord: »Herrens Velsignelse være hos eder!« medens alle rejste sig op.

Grønvald Nielsen var en legemlig sund og en sjælelig velbegavet Dreng, der levede stærkt i sine Indtryk, gjorde sine Erfaringer og gemte dem hen i Mindet. Han huskede Møllersvendenes Drillerier, sin barnlige Forelskelse i Sypigerne, der kom der i Huset, Besøgene paa Herregaarden, hvis Ejer havde det fremmede franske Navn Briand, og Køreturene med Her-

skabet. Han mindedes »Mebok«, der var et Pragt-eksemplar af en Kat, og Legekammeraterne i Lørup, navnlig Klodsmagerens Anton, der engang havde lavet et helt Telefonnet af Humleranker fra Gaard til Gaard, gennem hvilket han sindrigt kunde signalisere til de andre Drengene, naar det var Tid at lege.

Klodsmagerens Anton, hvis Moder var Søster til Grønvald Niensens Fader, og som altsaa var Grønvald Niensens Fætter, blev senere hans udmærkede Medarbejder i Vestbirk fra den første Dag, og saa længe Grønvald Nielsen var Vestbirk Højskoles Forstander.

Juletræet hos Farfaderen i Lørup, den lyse og glade Faster Lone, der saa ganske kunde hengive sig til Legen med Børnene, Julesalmerne og Julegaverne huskede han ogsaa tydeligt. I det hele taget har disse Grønvald Niensens første Barndomsaar i Krumstrup Mølle været en god og glad Tid; men de blev afbrudt, da Forældrene købte Egebjerg Mølle i Kirkeby Sogn ved Svendborg, og hans Barndomsland blev fra da af det yndige Sydbyn.

EGEBJERG.

En Sommerdag i 1862, da Grønvald Nielsen og Anton Hansen legede med noget Sand i Møllegaarden, kom Moderen og fortalte, at Faderen havde købt Egebjerg Mølle. »Det var«, sagde hun, »en stor hollandsk Vindmølle, ikke tækket oven for Svikstillingen som Krumstrup Mølle, men grundmuret lige op til Hatten. Og saa er der en Ejendom paa 10 Tdr. Land. Nu skal Far bruge mange Penge, og du kommer til at slaa din Sparegris i Stykker for at hjælpe ham. Det vil han blive meget glad ved.«

Grisen blev slagtet med det samme. Den indeholdt 36 Kr., og Grønvald Nielsen var baade glad og stolt ved at kunne bidrage sit til Købet af det nye Hjem.

I Krumstrup var Arbejdet strengt, og Udgifterne store, og saa var det Forpagtning. De vilde gerne have deres eget at arbejde med, og det fik de nu. Men det nye Hjem var stærkt forsømt baade ude og inde, og der groede højt Græs paa Møllevejen. Det varede dog ikke længe, før der blev Orden overalt, rent og hyggeligt i Huset og pynteligt i Haven. Møllevoagnene sled igen de gamle Vejspor, og Agerbruget kom paa Fode. Møllens forrige Ejer, der havde været en velstaaende Mand, men havde sat sin Ejendom til ved Drikkeri, blev som Daglejer gaaende i sit gamle Hjem.

Landskabet her var overmaade forskelligt fra Ryslingeegnen. Møllen laa højt paa Egebjerg Banker, og der var herfra den skønneste Udsigt over et vidtstrakt, rigt afvekslende Land, det smilende Sydbyn med sine Skove, Søer og levende Hegn, sine Herregaarde, Landsbyer, Møller og Kirker. Man ser herfra Bregninge Kirke paa Taasinge, Ærø med de gule Rapsmarker, Smaaøerne mod Sydvest og længst ude Lysabild Kirke paa Als.

»Havet laa som en yndig Ramme om dette lave frugtbare Sydbyn, Havet med de mange hvide Sejl. Hvis jeg virkelig ejer en lille Gnist af Poesiens hellige Ild, saa staar jeg i Gæld herfor til denne min Hjemegns herlige Natur«, saaledes skrev Grønvald Nielsen senere herom, og han forstod, hvad man har sagt om denne Natur, at her maatte alle Mennesker blive Digtere.

I Nærheden af Møllen ligger Egnens højeste Punkt »Bavnehøj«, hvor der hver St. Hansaften var Fest. Blusset lyste over Bakken under Børnenes Fryderaab, og ud over Egnen saas Blus ved Blus. Naar Baalet sluknede, legede Ungdommen Sanglege, mens Dæmringen drog sit Slør over Landskabet.

I sin Fortælling: »Fra en fynsk Landsby« har Grønvald givet en levende Skildring af saadan en Aften.

I Grønvald Nielsens Hjem »blev Fædreland et heligt Ord«, som han siger. Da Budskabet om Frederik den Syvendes Død kom, greb det alle.

»Far standsede Vejrmøllen, tog Sejlene af Vingerne og satte dem i Saks, hvilket ellers kun hørte de store Højtider til. Han stod længe oppe paa Svikstillingen med sin Søn ved Haanden og saa over mod Als, og ved Aftensbordet sagde han: »Nu vil det snart bryde løs.«

Saa kom Krigen. Fra Dagligstuevinduerne kunde de i de mørke Aftener se Granatilden derovre mod Vest og høre Kanonerne dundre. Rygter svirrede; man troede, at Tyskerne vilde gaa i Land paa Fyn, og om faa Dage kunde ens Hjem være ødelagt. En Dag, da alt dette tunge var særlig nærværende, rejste Grønvald Nielsens Moder sig, gik hen og lagde sin Haand paa sin Mands Skulder og sagde med en mild, men myndig Stemme:

»Med Guds Hjælp, Niels, skal det nok blive godt igen for Danmark.«

Dette gjorde et dybt Indtryk paa Drengen. Han fik med eet en Følelse af, at der var noget, som hed Fædreland, og han mente, at dette Øjeblik mere end noget andet havde drevet ham ind i Højskolens Arbejde.

Grønvald Nielsens Forældre var med til at rejse Friskolen i Egebjerg, og navnlig var Faderen en ivrig Tilhænger af Friskolesagen.

Egebjerg Friskole var begyndt ganske smaat i en lejet Stue hos en Gartner der i Byen, og Gaardejer Niels Hansen havde forsynet den med Møbler. Dens første Lærer var Knud Rasmussen fra Sødinge, og det var en Majdag i 1863, at han blev hentet af Gaardejer Niels Hansen. Han blev modtaget med uskrømtet Glæde af Sognefoged Hans Nielsen, hos hvem han skulde have sit Hjem. Men da Knud Rasmussen ti

Maaneder efter blev indkaldt til Krigstjeneste, blev Sønderjyden Nikolaj Dam hans Afløser og Eftermand. To Aar efter drog denne hjem til Sønderjylland for at overtage sin Faders Gaard.

Hos Nikolaj Dam begyndte Grønvald Nielsen sin Skolegang; men det varede saa kort, at han ikke havde nogen særlig Erindring derom. Han mindedes dog Dams højvoksne, alvorfulde Skikkelse og Morgentimerne i Skolen, naar han fortalte Bibelhistorie.

Dams Efterfølger blev Jørgen Pedersen, der virkede som Friskolelærer i Egebjerg i syv og fyrretyve Aar til Velsignelse for hele Egnen, og Grønvald Nielsen priste sin Lykke, at han fik denne Mand til Lærer i Barndommen og de første Ungdomsaar og til Ven op i de graanende Dage.

I sine »Minder« og i Taler ved forskellige Lejligheder har han givet ham det smukkeste Vidnesbyrd og erkendt, hvilken indgribende Betydning Jørgen Pedersen har haft for hele hans Liv og Virksomhed.

Egebjerg Friskole begyndte i Gartnerens Stue, fortsatte i Rasmus Hansens Huggehus og fik senere sin egen Bygning. Da der skulde skaffes Friskolen egen Bygning, henvendte Grønvald Nielsens Fader sig til en Gaardmand i Byen for at købe Grund; men Manden vilde ikke sælge. Da sagde Niels Pedersen hvast: »Aa, hvis det var til en Gæstgiver eller en Købmand, saa solgte du nok.«

Manden blev vred og lod derefter male hos en anden Møller; men nogle Aar efter solgte han Jordstykket til en Købmand. Grønvald Nielsens Fader mindede ham da om, hvorledes hans Spaadom var gaaet i Opfyldelse, og lagde til: »Nu maa du saamænd hellere lade male hos mig igen.« Manden sagde ja, og saaledes blev det.

Grønvald Nielsen var otte Aar gammel, da han kom

i Skole. Forældrene havde kun daarlige Minder fra deres Skoletid og havde ofte grædt, naar de skulde derhen. Lærer Halvorsen i Ryslinge havde f. Eks. engang i en Regnetime slaaet Grønvald Nielsens Moder saaledes i Hovedet, at hun maatte holde Sengen i nogle Dage, og hendes Fader maatte hen til Læreren og true med at klage til Biskoppen i den Anledning.

Med Grønvald Nielsens Skolegang blev det anderledes. For ham blev hver eneste Skoledag en Fryd og Fest.

»Fra min Skolegang mindes jeg kun to sørgmodige Dage. Da laa Sneen saa højt, at Mor fandt det ufor-svarligt at sende mig af Sted. De to Dage sad jeg hjemme og græd«, skriver han derom.

Jørgen Pedersen var en Smedesøn fra Jennum ved Vejle og var født den 27 December 1841. Selv lærte han Væverhaandværket; men saa kom Krigen. Han blev indkaldt, kom til Odense som Soldat, og medens han laa her, besøgte han sammen med nogle Kammerater Kold i Dalum. Dette Besøg hos den mærkelige Skolemand fik stor Betydning for Jørgen Pedersen og blev bestemmende for hele hans senere Liv. De havde talt om dybe og alvorlige Ting. Da de unge tog Afsked, lagde Kold sin Haand paa Jørgen Pedersens Skulder og sagde til ham: »Naar De er færdig med at være Soldat, kommer De til mig«. Og saaledes blev det. Han blev først Elev, derefter en Slags Hjælperlærer hos Kold og Vikar hos Friskolelærer Lebak i Revninge; men i 1867 kaldte man ad ham fra Egebjerg, og han drog derned med denne ene Tanke i sit Sind: at faa Lov og Lejlighed til at prøve Kræfterne i Skolegerningen og faa Børnene til at lytte og synge.

Og det lykkedes. Han blev en afholdt og ypperlig Lærer, »som ved sin ejendommelige Personlighed holdt os i Ærefrygt, Lydighed og Glæde. Vi elskede Jørgen

Pedersen. Hans Taalmod, Ordenssans, Arbejdsevne og Forstaaelse af Barnesindet, først og sidst hans Hengivelse i sit Livs store ansvarsfulde Gerning laa alt sammen over os som en Jernvillie, der ikke kuede, men ildnede op og æggede til Arbejde. Ingen af mine Læremestre har som han vakt min Videbegærlighed og forsynet mig med aandeligt Gribetøj.« Saaledes falder Grønvald Nielsens egne Ord om denne Sag.

Jørgen Pedersen glemte ikke Færdighederne: Dansk, Regning og Skrivning, men dyrkede dem energisk med Forstaaelse af deres Værdi. Han var ikke bange for at lade sine Elever lære udenad i Geografi; men Aandsfagene, Religion og Historie, var Hovedsagen, og her forstod han at undervise saaledes, at hans Lærlinge samlede det op med Hjertet. Han var en mesterlig Fortæller og en god Oplæser, han lærte sine Elever at høre og værdsætte Poesi, og han lukkede Bøgernes Eventyrland op for dem.

Det var en Lykke for Grønvald Nielsen at have en Lærer, som han maatte elske og se op til, som ved sin Dygtighed lærte ham Respekt for de almindelige Færdigheder, som ved sin Alvor og Viden lukkede Kristendommens, Historiens og Poesiens Verden op for ham, som lærte ham at bruge Bøger, og som uden for Skolen ved sin Flid, sine mange Interesser og sin Uegen nytte virkede opdragende og æggende i god Retning. Og Jørgen Pedersen slap ikke sine Elever selv om de gik ud af Børneskolen. Nej, han holdt dem fast ved Aftenskole og Møder, ved Legemsøvelser og Skytteforening, og ved sin Klogskab og stilfærdige Myndighed hjalp han dem til i de vanskelige Overgangsaaer at faa Hold paa sig selv og holde sig til Gud i Kirkegang og Bøn.

Blandt Kammeraterne var det især Gaardejer Rasmus Hansens Hans, der var Grønvald Nielsens gode

Ven, og dette Venskab varede ved, til Døden afbrød det. Han kom meget i Hans Rasmussens Hjem, og han var en velset Gæst der, hvilket vi kan se af følgende Udtalelse af Rasmus Hansens Kone: »Jeg er altid glad, naar du kommer herud for at lege med Børnene. De er saa gode, naar du er her. Her kommer andre, der gør dem vilde og uartige.«

De to Drengene var altid sammen i Barneaarene; de drømte de samme Ungdomsdrømme og betroede sig til hinanden angaaende deres Oplevelser og Fremtidsplaner, og da de senere blev voksne, og deres Veje skiltes, ligesom de fik forskellige Meninger om mange Ting, blev de dog ved at holde sammen. De besøgte hinanden og rejste sammen i England og Frankrig, og da de fik Børn, blev Børnene Venner og besøgte hinanden i Ferierne.

Ogsaa Rasmus Hansens Datter Marie Rasmussen hører Barndoms minderne til. Grønvald Nielsen siger om hende, at hun var »Stjernen, der lyste over mine Barndoms- og Ungdomsaar. Hendes rolige og skønne Personlighed møder mig fra uskyldige Barndomslege og fra mange Ungdomsaars bedste Drømme.«

Hun var hans lyse Drøm og Genstand for hans unge Kærlighed; men hun har ikke gengældt den. Det blev i alt Fald aldrig til noget mellem dem; men der er ingen Tvivl om, at da hun døde i Ungdommens Vaar, brast hans skønneste Forhaabninger.

Ind i Barndoms minderne fletter sig ogsaa Erindringer om Egeskovs Marked, om Ture til Svendborg i dugfriske Morgener gennem Hvidkilde Skov med den fyldige Fuglesang, om Møder og Folkefester, om smaa Sammenkomster i Hjemmene med Taler af Pastor Brandt og Samtaler om det nye Liv, der rørte sig i Valgmenigheder og paa Højskoler.

Faderen fik som Medlem af Sogneraadet med offent-

lige Sager at gøre, og det gav Bryderier, som Drengen ogsaa lagde Mærke til.

»Far havde mange Bryderier med Sognets Sager, og han tog sig ikke altid i Agt for de smaa Ærgerrigheder, som havde Velgerninger at hævne. Jeg mindes, hvorledes han en Søndag Eftermiddag, siddende ved sit Arbejdsbord, havde Taarer i Øjnene. Mor kom da og vilde vide, hvad han fejlede. Ja, det var jo Beskyldningen imod ham, at han af egennyttige Grunde og af Hensyn til Mølevognen havde sat Sognets forsømte Vejvæsen i Orden. Mor sagde da: »Er det da værd at bryde sig om, Niels, naar du gør, hvad der er ret.«

Grønvald Nielsens Fader var haandsnild og var meget flink til Haandarbejde. Naar han var træt af alt det udenom og af Arbejdet i Møllen i den travle Tid ind under Jul, af de klaprende Hjul og de mange fremmedes Snak, var det ham en Hvile at sætte sig stille hen med en Strikkestrømpe eller spinde en Ten paa Rokken. Forældrene var ogsaa flittige Læsere efter den Tids Forhold, skønt de maatte slide haardt for at faa det daglige Brød; men deres Bogsamling var ikke ret stor: Bibelen, Sveistrups: »Trøst i Trængsel«, Bojsens: »Budstikken« og »Dansk Folketidende«. Navnlig var »Budstikken«, der kom hver 14. Dag i 27 Aar, en kær Læsning for Moderen i al den Tid. Derigennem mødte hun Bojsen og hørte Musikken i hans Hjerte: hans Kærlighed til Danmark, til Friheden, til Guds Menighed. Hans Pen var dyppet i Smil og Taarer, har man sagt, og dette Blad har været mange fromme Sjæle til Trøst og Opmuntring.

Vilh. Birkedal sagde om dette Blad:

»Der saa jeg ham, som rækker
Guds smaa et Bæger Vand,
saa Tungsinds Barn sig lægger
til Ro og drømme kan.«

Da Grønvald Niensens Forældre boede paa Krumstrup Mølle, hørte de til Birkedals Menighed, og Grønvald Nielsen saa engang Birkedal og hans Døtre gaa forbi sit Barndomshjem som et smukt Syn. Han spurgte sin Moder, hvem det var, og da hun fortalte ham det, vilde han absolut med i Kirke, hvilket han ogsaa fik Lov til. Da de flyttede til Egebjerg, blev de ved af og til at søge til Ryslinge, og da Nazarethskirken i Ryslinge den 8. August 1866 skulde indvies med Birkedal som Præst, tog Forældrene Grønvald Nielsen med til dette Møde. Ingen Kirkebygning er nogen Sinde bleven opført hurtigere og billigere; thi Birkedals Tilhængere byggede den i Fællesskab, og enhver gjorde, hvad han evnede og følte Lyst til at gøre. Der var stor Glæde, da den kunde indvies, og mange Mennesker var stævnede did i den Anledning. Der var langt over 400 Mennesker inde i Kirken, og mange stod udenfor uden at kunne komme ind og høre. Da raabte Peder Larsen fra Dons: »Slaa alle Ruder ud. Jeg betaler.« Og paa den Maade kunde de mange udenfor ogsaa høre. Grønvald Nielsen glemte aldrig den gribende Kraft i Sangen, da Salmen: »Foragter ej de ringe Dage« lød med Alvor og Højtid ude og inde; han mindedes Stilheden under Vidnesbyrdet og Følelsen af Samfundet, og han lovede sig selv, at her vilde han altid gaa i Kirke. Selv om han ikke holdt dette sit Løfte, kom han her dog tidt senere og siger herom: »Her var altid Højtid, Fest, Glædesstemning, Musik i Hjerterne. Hvor har disse Søndage efterladt mange Minder! Hvor ofte sagde jeg ikke til mig selv, naar Gudstjenesten var endt: »Ja, hvad du end saa kommer til at arbejde med i Verden, dette vidunderlige skal du altid være trofast imod.«

Naar jeg efter en herlig Søndag der, kom til at samtale med Mennesker, som stod mit Hjerte nær, da var

det, ligesom Evigheden kastede Lys over alt det forkrænkelige.«

I 1867 døde Grønvald Nielsens Fader. Han faldt en Dag ned ude i Laden, og skønt Faldet hverken var dybt eller haardt, døde han dog fjorten Dage efter. I længere Tid havde han haft Følelsen af at skulle dø og havde truffet forskellige Foranstaltninger i den Anledning. Læger fra Svendborg og København prøvede forgæves deres Kunst; men der var intet at gøre. Præsterne Birkedal og Brandt kom med Trøstens Ord i den strenge Tid, og en Dag fulgte et stort Ligfølge Niels Pedersen til hans sidste Hvilested paa Kirkeby Kirkegaard, og hans gamle Fader var med i Følget.

Et Par Aars Tid efter giftede Grønvald Nielsens Moder sig med Lars Johansen fra Lørup Hede. Han var en af Kolds gamle Elever og havde bejlet til hende i de unge Dage, og Grønvald Nielsen fik efter sine egne Ord i ham en god Stedfader.

Han gik til Konfirmationsforberedelse hos Pastor Jens Sofus Brandt i Ollerup, der den første Dag gjorde ham meget forskrækket. Han spurgte ham nemlig, hvad Dato han var født, og det vidste han ikke. Han havde altid hørt, at han var født Lille Juleaften, men hvad Dato havde han aldrig hørt.

»Naa, men hvad hedder saa din Moder?« spurgte Præsten. Heller ikke dette kunde han svare paa. Hun blev altid kaldt Moder i den hjemlige Kreds, og at fremmede kaldte hende Christiane, havde han ikke lagt Mærke til.

Pastor Brandt sagde derefter: »Du kan vist ikke blive konfirmeret, naar du hverken ved, hvad Dato du er født, eller hvad din Moder hedder.«

Nogle Dage senere besøgte Præsten Egebjerg Fri-skole og spurgte straks Grønvald Nielsen: »Naa, du Møllertamp, kan du noget Danmarkshistorie?« »Ja,

lidt kan jeg nok«, svarede Drengen betuttet. »Vil du saa fortælle mig noget om Frode Fredegod.«

Dette var baade et kært og kendt Emne, og Grønvald Nielsen fortalte af Hjertens Lyst. Da han standsede, sagde Præsten med sit lune Smil: »Jeg kommer sandelig til at konfirmere dig alligevel.« Og Grønvald Nielsen blev altsaa konfirmeret paa sin Viden om Frode Fredegod.

Det var en god Tid for ham det Aar, da han gik til Konfirmationsforberedelse hos den ejendommelige Præstemand i Ollerup, der som en god Friskolemand fortalte Bibelhistorie paa en levende og fængslende Maade og sang Grundtvigs Salmer med de unge. Han var en redelig Mand, fri for al Blødsødenhed og med et stort Hjerte for det himmelske og jordiske Fædreland, i hvis Tjeneste han levede sit Liv. Ud af sit Hjertes fulde Inderlighed udtalte han foran Alteret i Ollerup Kirke det Ønske for sine Konfirmander, at de maatte blive bestandige i deres Tro, deres Sjæl til Salighed, og Konfirmationsdagen stod senere i Mindet i Højtidsglans for Grønvald Nielsen.

Som en legemlig sund, livlig og velbegavet Dreng udviklet og med gode Kundskaber stod han nu ved Barndommens Afslutning. Han havde haft en god og lykkelig Barndom: gode og fromme Forældre, et jævnt velstaaende Hjem paa et af de yndigste Steder i Danmark, en god Skole med en fremragende Lærer, gode Kammerater og en aandelig levende Befolkning omkring sig, og fra Hjemmet og Skolen var han ført i Forhold til folkelige og kristelige Livsmagter, ligesom han havde prøvet lidt af Livets Alvor. Om sin Barndom kunde han altsaa senere med Sandhed sige, at »bedre Kaar fik ingen Søn.«

Barndomstiden var endt. Ungdoms- og Brydnings-

tiden stundede til; ingen kunde vide, hvad den vilde bringe; men den svundne Tid varslede godt for Fremtiden.

DE FØRSTE UNGDOMSAAR.

Grønvald Nielsen var i sine første Ungdomsaar stærkt optaget af, hvad han skulde være. Tidligt dukkede Tanken om at blive Højskolelærer op i hans Sind. Jørgen Pedersen havde været Elev hos Kold, senere hans Medhjælper, ogsaa Stedfaderen havde været paa Kolds Højskole, saa baade i Skolen og i Hjemmet blev der kastet Glans over Højskolen og dens Arbejde; den Vej kunde nok drage ham; men der var ogsaa andre Ting, der vinkede. En Tid var det den militære Vej, han havde Lyst til at vandre; men han vilde ogsaa gerne være Maskinbygger.

Der var noget feberagtigt, noget rastløst over denne ivrige Søgen efter Fremtidsvejen; men Jørgen Pedersen kom ham til Hjælp, idet han fik ham til at forstaa, at Lykken er en Himmels Gave. Man skulde bede Gud om at vise Vejen, bie paa hans Time og tage Kaldet af hans Haand, og dette gode Raad gød Fredens Solskin over den unge Mands ubestemte Længsler. Snart meldte Lysten til at blive Højskoleelev sig hos ham; men Forældrene holdt paa, at han ikke maatte komme paa Højskole, før han var 17—18 Aar, og han skulde selv tjene til Udgifterne. De havde vel nok Følelsen af, at den unge noget sværmeriske Mand vilde have godt af at komme ud i det praktiske Arbejde og bruge sine Legemskræfter først, og naar han selv havde tjent til Højskoleopholdet, vilde han bedre forstaa, hvad det var værd.

Han kom nu i Tjeneste hos den Mand, som havde forpagtet Egebjerg Mølle, var om Sommeren Møllekusk og kørte Møllevoغن gennem Landsbyerne og

til Herregaardene paa Egnen. Paa disse Ture kom han i mange Hjem og lærte en hel Del Mennesker at kende. Om Vinteren var han Møllersvend, og det var et friskt, fornøjeligt afvekslende Arbejde, der førte ham sammen med mange Mennesker, som det gjaldt at kunne sige et Par Ord til med et elskværdigt Ansigt og et velvilligt Sind. Han var i Møllen sammen med Børge Kristensen fra Ollerup Skovmark, og i sine »Minder« fortæller han morsomme Oplevelser og Smaatræk, der viser os de to unge som store Skælmsmestre. De havde f. Eks. lagt Mærke til, at der var en af Mølle-gæsterne, der altid sagde nej Tak, naar de bød ham en Snaps; men som, hvis han kunde se sit Snit, i Enrum tog nogle dybe Slurk af Brændevinsflasken. Da de en Dag saa ham komme op til Møllen, satte de en Flaske fed Maskinolie paa Brændevinsflaskens Plads, og gennem et Par smaa Huller i Loftet saa de ham sluge et betydeligt Kvantum Olie og var klare over, at han ikke behøvede amerikansk Olie for det første.

En anden Møllegæst havde for Skik, naar han var ene paa det nederste Loft, at fylde Lommerne med Mel. De havde opdaget dette gennem Hullerne i Loftet, og da de kom ned ad Trappen, raabte Børge Kristensen overgivent: »God Dag, gamle Ven!« idet han med begge Hænder slog ham kammeratligt paa Lommerne, saa Melet dampede ham op i Ansigtet. Manden blev saa forfjamsket, at han løb uden at sige Farvel, mens de to Gavtyve morede sig kosteligt over den gode Lære, de havde givet ham.

I sin Fritid læste Grønvald Nielsen en Mængde: Sakses Historie, Holbergs Komedier, Ingemanns Romaner, Thyregods og Anton Niensens Fortællinger.

Næste Aar gik han paa Dagleje hos et Par Gaardmænd i Egebjerg, og her hos Gaardejer Jens Knudsen traf han af og til den fynske Folkedigter Mads Hansen

og dennes gode Ven Peder R. Møller. Mads Hansens Sange lærte han, efterhaanden som de blev skrevet og kendte, ligesom han fik Gavn af »Folkelig Læseforening«, som Mads Hansen havde stiftet, og som havde Udlaan i fire Skoler, hvor Lærerne tog sig af Sagen. Det var en god Forening, der førte læselystne unge hen til gode Bøger.

I 1874 var Grønvald Nielsen med til det grundtvigske Vennemøde i Odense, ved hvilken Lejlighed der var saa mange Mennesker, at man maatte dele Mødet. Der var 5—6000 Mennesker, og der var Spænding i Luften paa Grund af den Spaltning, som Dannelsen af »Det forenede Venstre« havde frembragt blandt Grundtvigs Tilhængere.

Grønvald Nielsen.

Den Tale, som ved Mødet greb Grønvald Nielsen mest, var Budstikke-Bojsens, som henvendte sig direkte til de unge med følgende Ord:

»Er der en Sag eller et Menneske, som I kommer til at holde rigtig meget af, saa vær trofaste! Det er det største, som et Menneske kan drive det til; men det er samtidig noget, som alle kan naa, uanset Evner og Rigdom. Det er Indgangsdøren til Livets Herlighed.«

Efter Mødet foreslog Grønvald Nielsen sine to jævnaldrende Venner, at de ikke skulde gaa i Seng den Nat. Aftenen var saa smuk, Tankerne var saa mange, og

Sindene saa grebne. De fulgtes saa ad ud af Byen, ud forbi Kolds Skole i Dalum og videre ud i Landet. Grønvald Nielsen huskede ikke, hvor de gik, eller hvor langt de kom; men de naaede først tilbage til Flakhaven, da Gryet tændtes i Øst, og Fuglene begyndte at synge. Natten var gaaet. De havde ikke talt ret meget, men havde følt en stille Glæde ved at være sammen. Poesiens Kilde rislede paa Bunden af deres Sjæle, og de følte Livet som en mægtig Bevægelse.

HØJSKOLEELEV I VEJSTRUP.

Saaledes var Grønvald Niensens første Ungdomsaar gaaet; han var nu bleven gammel nok til at komme paa Højskole, og ved Novemberstid 1875 drog han til Vejstrup, hvor han kom til et godt Sted og i gode Hænder.

Et rigt aandeligt Liv havde længe rørt sig i Vejstrup og Omegn hos en livlig og vaagen Befolkning.

De gudelige Forsamlinger havde mange Tilhængere her, og hvor de grundtvigske Livs- og Skoletanker slog Rod i disse vakte Kredse, kom der Grøde i det aandelige Liv. Herudaf var Friskolen i Vejstrup vokset frem med den ejendommelige Rasmus Hansen som Lærer; Bevægelsens Hovedmand var Gaardejer Christen Hansen, Vejstrup, og det var ogsaa ham, der var den drivende Kraft, da Højskolen rejstes. Han mente, at Højskolen samtidig med, at den levede sit eget Liv og fortsatte Arbejdet fra Friskolen, skulde blive et Samlingssted for det kristne Vennelag om Søndagen, og derudaf kunde der saa ganske naturligt vokse et frit Menighedsliv. Christen Hansen sagde: »Naar jeg og min Samtid bygger Højskole, maa vore Børn bygge Kirke.« Valgte man en Teolog til Forstander, var Begyndelsen til Menigheden gjort. Han talte med sine

Venner om Sagen; de gik ind paa hans Tanker; i Sommeren 1867 rejstes Højskolen ved frivillige Gaver og til Dels ved fælles frivilligt Arbejde, og den 1. November 1867 begyndte den med den teologiske Kandidat C. M. Kragballe som Forstander; men da denne efter kort Tids Forløb gik over til Præstevirksomhed, blev Sønderjyden L. B. Poulsen (Bovlund) Forstander. — Baade under Kragballe og Poulsen gik Søndagsmøderne paa Højskolen godt og med fuldt Besøg. Men efter to Aars Forløb vendte Poulsen tilbage til sin gamle Kreds i Bovlund og blev her en betydelig aandelig Fører.

Jens Lund var kommen til Vejstrup som Lærer i Poulsens Tid, og nu blev han Skolens Leder.

Han var en Smedesøn fra Virring ved Randers og var født 1844. Forældrene var Smaakaarsfolk, saa Børnene maatte tidligt ud at tjene for deres Brød og blev hærdede ved haardt Arbejde. Jens Lund var en af de bedste i Skolen, og i en ung Alder blev han paa-virket i aandelig Henseende af den senere saa velkendte Viumpræst M. A. S. Lund, der dengang var Kapellan i Virring og grundtvigsk præget. Af denne Mand blev Jens Lund ogsaa forberedt til Seminariet og kom paa Lyngby Seminarium, da han var 17 Aar gammel; her hørte han til den Kreds af kristeligt vakte Seminarieelever, der samlede sig om Seminarielærer Siegumfeldt, og allerede her læste han meget i Grundtvigs Skrifter. Efter endt Uddannelse var han en Tid Lærer i Drastrup ved Randers; men i 1869 kom han som Højskolelærer til Vejstrup, blev næste Aar Forstander, og paa denne Post blev han i 42 Aar.

Han havde store Evner som Lærer, var kundskabsrig og veltalende, og Hjertet brændte i hans Bryst. Han var en Ordets Ridder uden Frygt og Dadel, en Ordets Tjener i Ydmyghed og Tro. Han var udpræget og skarpskaaren, og naar det gjaldt at folde Fanen ud

og klare, hvor man stod, kunde hans Form være stejl og hans Ord voldsomme; men han var en redelig og retlinet Karakter med et sundt og stærkt Følelsesliv, og til daglig var han en venlig og munter Mand, der baade var vittig og havde Lune.

Der kom en vanskelig Tid for Skolen, da Jens Lund blev Formand for »Grundlovsværneforeningen«; voldsomt kastede han sig ind i den politiske Kamp og talte djærve Ord mod Folkefrihedens Fjender. Da kunde Elevtallet i Løbet af et Aar svinge fra 78 til 30. Men Jens Lund kunde ikke slaa af paa sine Meninger. Han var i god Forstand en Mand, der maatte vandre den Pligtens Vej, som hans Hjerte sagde ham var den rigtige. Med Søndagsmøderne gik det ikke i Længden; Længselen efter en Menighed blev derfor stadig stærkere og mere levende, og Trangen til det kristelige Fællesskab dannede derfor en Valgmenighed i Vejstrup. Der blev bygget Kirke, som blev indviet Palmesøndag 1875 med Rasmus Pedersen som Præst.

Saaledes var det Sted, hvortil Grønvald Nielsen kom i sin gærende Ungdom. Friskole, Højskole og Valgmenighed var voksede naturligt frem, efterhaanden som Trangen dertil havde gjort sig gældende, og en Kreds af betydelige Personligheder var den aandelige Bevægelses Støtter paa de forskellige Felter. Naturligvis var det Jens Lund, som fik den største Indflydelse paa Grønvald Nielsens Udvikling, og i sine »Minder« siger han om sin gamle Forstander: »Han staar for mig i dette Tilbageblik som en af de fineste Karakterer blandt de danske Højskolemænd, som jeg har kendt.« Og ved flere Lejligheder har han baade i Prosa og Poesi givet Udtryk for sin Taknemmelighed mod Vejstrup.

Ogsaa Fru Sofie Laurent Lund satte han højt; hun har haft let ved at vinde de unges Førtrolighed og har

haft en sjælden Evne til at vejlede de søgende Sind. Da hun af sin Mand havde faaet at vide, at Grønvald Nielsen i en Stil havde udtrykt sin Lyst til at blive Højskolelærer, sendte hun Bud efter ham for at tale med ham om dette, og i en lang Samtale fik hun hans Uddannelse lagt til Rette. Naar han nu var færdig paa Vejstrup med Vinterskolen, skulde han læse hos Jørgen Pedersen, Egebjerg, om Sommeren, komme til Vejstrup næste Vinter igen som Elev og som en Slags Hjælpelærer i Dansk og Regning, og saa skulde hans Vej derefter gaa til Askov udvidede Højskole.

Fru Lund havde ogsaa et vidtstrakt Kendskab til dansk Litteratur, og hun forstod gennem Oplæsning og Samtale at vise Eleverne dens Perler.

Højskolelærer N. K. Andersen var en dygtig Lærer, og Eleverne kom meget i hans Hjem. Grønvald Nielsen og en Kammerat læste privat Matematik hos ham.

Om Søndagen søgte han Valgmenighedskirken, hvor Pastor Rasmus Pedersens inderlige Forkyndelse samlede en lyttende Menighed om Evangeliet. Tidt kom han ogsaa ud i de gode Hjem i Egnen, hvor han traf Ungdom med lignende Længsler, som han selv gik med.

I Sommeren 1876 læste han hos Jørgen Pedersen og hjalp til med Undervisningen i Friskolen. I Sommerferien var han fire Uger hos sin Farbroder Peder Pedersen i Bred, Vissenbjerg Sogn, hvor han havde god Ro til at læse Bøger, som han laante fra Stiftsbiblioteket i Odense. I Høsten tog han Høstarbejde hjemme i Egebjerg for at tjene Penge til en Københavnstur, som han ogsaa foretog. Han vandrede paa sin Fod gennem Fyn og Sjælland, opsøgte paa Vejen de gamle Vejstrupelever, hvis Adresse han kendte, for at faa gratis Mad og Nattely. Men da det ikke altid var muligt at finde dem langs Alfarvej, gik han ogsaa ind hos

andre Godtfolk — f. Eks. boede han en Nat hos en gammel ensom Aftægtsmand, som overlod ham sin Sofa til Lejested og lavede Kaffe til ham om Morgen.

Paa Vejen gæstede han de historisk bekendte Steder i Sorø, Ringsted og Roskilde — han kendte jo Sakse og Ingemann — og i København boede han frit hos en fynsk Student, som ogsaa hjalp ham til Rette med Museumsbesøg. Han besøgte Øhlenschlägers Grav, Frederiksberg Have, Søndermarken, Dyrehaven og Botanisk Have; han var i Tivoli og saa »Ambrosius« paa Det kongelige Teater.

I Vinteren 1876—77 var han igen Elev i Vejstrup samtidig med, at han var ung Lærer. Han prøvede ogsaa den Vinter at holde Foredrag. Hans første Foredrag handlede om Jordens indre Varme; han havde forberedt sig paa det i fire Uger og gjorde det færdigt paa et Kvarter.

Den første Vinter, han var i Vejstrup, havde han hos en Familie i Oure mødt Jens Johansen fra Revninge. Næste Vinter var Jens Johansen og hans to Brødre Elever i Vejstrup, og i denne unge Mand fandt Grønvald Nielsen en god Ven, som han senere var sammen med i Askov, og hvis Venskab kom til at betyde meget for ham.

Den Vinter hørte Grønvald Nielsen N. J. Termansen tale ved et Møde i Svendborg Amts danske Samfund, og Termansen talte paa en saa fængslende Maade om Søren Kierkegaard, at Grønvald Nielsen fik Lyst til at stifte nærmere Bekendtskab med denne ham hidtil ukendte danske Filosof, og samtidig fik han Termansens folkelige Veltalenhed som Mønster og Maal.

Aaret 1877—78 tilbragte han til Dels ved fri Læsning og ved praktisk Arbejde; men da han gerne vilde have Militærtjenesten til Side, gik han paa Session, blev taget til Infanterist og skulde ligge som Rekrut i Nyborg i Sommeren 1878.

Han skulde møde den 25. April, og før han skulde drage af Sted, blev der holdt en lille Afskedsfest i hans Hjem, ved hvilken Lejlighed Hans Rasmussen (Egebjerg), Lars Hjulmand fra Rudme og Grønvald Nielsen opførte tre Skuespil til stor Glæde for Deltagerne. Det første Skuespil var en hjemmelavet Dramatisering af Skoleløjerne, som Ingemann har fortalt om i sin Levnedsbog. Det andet Stykke var H. C. Andersens: »En Nat i Roskilde«, og det tredie var skrevet af Grønvald Nielsen. Hans Moder, der aldrig havde været paa et rigtigt Teater, udbrød midt under Forestillingen: »Men, Grønvald, pas dog paa din Faders Hat.« Det virkede meget komisk og satte Stemningen svært op. Nu skulde han saa prøve det Militærliv, som havde øvet saa stor Tiltrækning paa ham for nogle Aar siden.

SOLDATERLIV I NYBORG.

I det gryende Foraar drog Grønvald Nielsen saa til Nyborg, og det var en mærkelig Overgang fra alt det derhjemme til Livet i Nyborg.

Baade i sine »Minder« og andetsteds har han skildret denne sin Soldatertid med dens groteske Blanding af baade det ene og det andet, og i sine Foredrag paa Vinterskolen kom han tidt tilbage til Smaatræk og Oplevelser fra denne Tid. Han befandt sig ilde. Det ærgrede ham at blive et Nummer, at høre Befalingsmændenes Eder og raa Tale og at spille saa megen Tid med Pudsens og Paraderen. Han syntes, at der blev lagt mere Vægt paa at skabe Paradesoldater end paa at uddanne FELTSOLDATER. Det harmede ham at blive hundset for Ubetydeligheder og haanet, fordi han hørte til Højskolefolket. Men tidt var der jo ogsaa Lejlighed til en god Spas. Hans bedste Kammerat og Ven var Peter Grau, der to Gange havde været Elev

paa Ryslinge Højskole og »var noget af det elskeligste, man kunde møde paa sin Vej.«

Byen var fattig paa aandeligt Liv, og der var tomt og uhyggeligt paa deres elendige Tagkammer, der var tapetseret med 41 forskellige Mønstre af Tapeter. Det regnede ned i deres Senge, og Mængder af Rotter gjorde Spektakel og aflagde dem Besøg om Natten. I Fritiden gik Grønvald Nielsen tidt ud til Bæltet, saa paa Sejlerne og Fiskerbaadene, lagde sig i Græsset, lyttede til Bølgerens Leg og længtes ud »over de høje Fjelde«.

Hans »Dagbog fra Soldatertiden« giver os Lejlighed til at følge hans Færd og hans Tanker. Dagbogen er tilegnet Vennen Hans Rasmussen, den senere Redaktør Egebjerg, og man kan se, hvorledes de følger hinanden gennem Breve og betror hinanden deres Planer.

Dagbogen er ført fra Dag til Dag; han har nedskrevet de fleste Indtryk og de faldne Udtalelser fra Dagens Begivenheder, og derfor er den en paalidelig Kilde til Soldatertidens Historie, »den lange Ørkenvandring«, som han kalder den. Man faar ringe Respekt for de allerfleste af disse Befalingsmænd, som her skildres, og man undres over, hvad de kunde byde voksne unge Mænd af Eder, Sjofelheder og Øgenavne, af Spot med fine og hellige Ting. De gamle Højskoleelever maatte stadig holde for, og man forstaar slet ikke den Pædagogik, som særlig gjorde Nar af dem, der ikke vilde bande, drikke og sjove, og som var glade ved at komme i Kirke, til Møder og synge gode Sange.

En Sergent kunde f. Eks. hilse Godmorgen med følgende Ord: »Det gaar sgu smaat med Kristendommen her i dette Kompagni; men det kommer nok — kommer, Fanden brænde mig, nok.«

Samme Mand kunde ogsaa drive det til at overheøre i de ti Bud. Da den første, der skulde høres, ikke var klar over, hvad det drejede sig om, og spurgte, om der

mentes Pligterne som Soldat, svarede Sergenten: »Nej, det skal, Satan knuse mig, være de Bud, som Moses efter de gamle Krøniker gav Israels Folk at rende med.«

I dyb Modsætning hertil staar Grønvald Niensens Tanker og blide Drømmerier, naar han er alene, de mange Vers, han nedskriver, Kirkefærd i Kerteminde, Sammenkomster hos Pastor Morten Lange i Nyborg og Besøg hjemme og i Vejstrup — som Sergenten kaldte »det Satans forbandede Sted, hvor Nr. 192 er fra.«

Da Rekruttiden var forbi, blev Grønvald Nielsen taget til Underkorporal og skulde altsaa fortsætte sin Ørkenvandring i Nyborg; men den 23. Oktober 1878 blev han indlagt paa Garnisonssygehuset, lidende af Tyfus, og her laa han i seks Uger, den første Tid svævende mellem Liv og Død og i lange Tider bevidstløs. Da det var blevet bedre med ham, sagde Overlægen: »Ja, 192, De skulde egentlig være rejst, for De var en af de haardest angrebne; men De havde for stærkt et Kadaver.«

Det var en uforglemmelig Dag hin Decemberdag, da han for første Gang var ude efter sin Sygdom. Der laa en let Taage over Eng og Skov, Vejret var stille, og alting var tyst. Længe gik han som Rekonvalescent, og i denne Tid, da digteriske Stemninger havde stor Magt over hans Sind, skrev han et lille Skuespil, som hedder:

»I Hjemmet og paa Valen.«

En Mindeblomst paa Oberst Læssøe's Grav.

Skrevet paa Garnisonssygehuset i Nyborg i Vinteren 1878—79 af Grønvald Nielsen, Underkorporal af 7. Batl. 2. Kompagni.«

Det er tilegnet Barndoms- og Ungdomsvennen Hans Rasmussen og indledes med et Digt til:

»Vennen min ifra de gamle Dage,
tro som Guld igennem Lyst og Nød.«

Det er ubetydeligt og ubehjælpsomt og har ikke nogen Interesse ud over, at det viser hans Evne til at skrive let og stundom med Flugt og viser, at han sværmer for Oberst Læssøe og har læst Signe Læssøes: »En Moders Brev om Pigebørns Opdragelse«. Man kan ogsaa mærke, at han har læst Øhlenschläger og Inge-mann.

Han var fritaget for Øvelser til Jul, og han var hjemme begge Helligdagene og Søndag mellem Jul og Nytaar for at spille Komædie i »En Nat i Roskilde« og som Dybbel i Hostrups: »Den tredie«.

I Vinteren 1878—79 gennemgik han Korporalskolen og finder senere Anledning til mange muntre Bemærkninger om bl. a. »Læsningen« paa Skolen.

Stabssergenten underviste i Brøksregning og søgte at klare Forskellen mellem rene og urene Decimalbrøker. Da Grønvald Nielsen tillod sig at gøre opmærksom paa, at det ikke hed urene, men blandede Decimalbrøker, blev han vred og tordnede løs: »Ja, 192, jeg bryder mig sgu ikke om den nyere Tids grundtvigianske Forfattere.«

Ogsaa Historieundervisningen var kummerlig. Deres Lærer gennemgik Historien fra Gorm den Gamle til Kristian den Fjerde paa en Time. Da en anden Lærer gennemgik Skydningens Teori og ved Tegning paa Tavlen viste, hvorledes Kuglens Bane var en Bue, ytrede Grønvald Nielsen, at ud fra denne Forklaring maatte man jo kunne skyde om et Hjørne, hvis man lagde Geværet paa Siden. Dette overraskede Læreren, men han sagde: »Ja, det er sgu meget muligt.«

Men selv om der kunde være enkelte smaa oplivende Episoder, var det jo i det hele og store ikke noget for intelligente Folk at spille Tiden med.

Der var en lille Flok af Kammerater, der holdt sammen om Oplæsning og Sang. Grønvald Nielsen læste f. Eks. her »Nøddebo Præstegaard« m. fl. Bøger. Men det var ilde lidt hos Befalingsmændene; en Officer kaldte disse Møder Baptistforsamlinger. Om Sommeren mødtes de i Skoven ved Kristianslund, og om Søndagene gik Turen til Vejstrup eller Kerteminde, hvor den ejendommelige Niels Lindberg var Præst for Valgmenigheden.

Denne Sommer døde hans Moder. Han fik Bud hjemmefra, at Lægen havde sagt, at hun ikke kunde leve til Tirsdag. Han bad om Orlov; men det kunde ikke tilstedes før Lørdag. Da han kom hjem Lørdag Eftermiddag, levede Moderen endnu. Da han kom ind i Sygeværelset, spurgte han hende: »Kender du mig, Mor!« »Ja«, svarede hun sagte, »skulde jeg ikke kende dig, min Dreng. Vorherre holde sin Haand over dig.«

Kort efter var hun død, og en salig Fred prægede hendes Ansigt.

»Det er hendes Skyld«, siger Grønvald Nielsen senere i sine »Minder«, »at jeg som Termansen kan sige: »Det er Kristendommen, som har holdt mig oppe midt i Verdens Larm. Jeg vilde være gaaet til Grunde, hvis den ikke havde grebet mig.«

Den første Del af Sommeren gik med at uddanne Rekrutter, og senere hen drog de i Lejr ved Hald. Vi ser i Dagbogen, hvorledes han glæder sig over den skønne jydsk Natur; han genoplever Ingemanns og Blichers Digting i disse Egne og glæder sig over den prægtige Domkirke i Viborg. Ogsaa Minderne om Hans Tausen og Reformationstiden bliver levende her i den gamle Bispestad. Derimod synes han ikke om Lejrlivet. Det er Trædemøllen fra Garnisonsbyen om igen under lidt andre Former.

Da Lejrtiden var endt, marcherede Soldaterne ned gennem Jylland over Silkeborg til Skanderborgegnen, hvor der blev holdt Revu Søndag den 27. Juli. Næste Dag gik det med Tog til Nyborg, og dermed var hans Militærtjeneste forbi. Han blev hjemmitteret som Korporal, men blev ikke senere indkaldt som Korporal, fordi han med Tilladelse opholdt sig i Udlandet de to følgende Somre.

Grønvald Nielsen følte det sikkert som en stor Befrielse at være civil Mand igen, og han brugte Efteraaret godt. I August var han til Lærermøde i Askov og modtog sit første Indtryk af den Skole, som han senere skulde komme til at føle sig saa nær knyttet til, og af de Mænd i Askov, der skulde komme til at betyde saa meget for ham.

Derefter var han med ved Vennemødet i København og følte sig mægtigt beriget ved Talerne ved dette Møde: Svend Grundtvig, Frederik Nielsen, Ludvig Schrøder og Jens Nørregaard, og ved den gode Stemning under det store Festmaaltid.

Fra Vennemødet skyndte han sig hjem til Efteraarsmødet paa Vejstrup Højskole, hvor han samme Eftermiddag hørte Poulsen Dal tale om sin Drengeskole paa Mors.

Det var bleven bestemt, at han til Oktober skulde være Elev i Askov og samtidig Gymnastiklærer paa Højskolen. Maalet at blive Højskolelærer stod nu klarere og tydeligere for ham.

ASKOVVINTEREN 1879—80.

Grønvald Nielsen havde været med i Skytteforeningen paa sin Hjemegn, og det var den bekendte Skytteforeningsmand Kaptajn Edvard Nielsen, der havde anbefalet ham som Gymnastiklærer til Ludvig Schrø-

der. Dengang var det den gamle danske Gymnastik, der blev dyrket paa Højskolerne, og den kendte Grønvald Nielsen fra sin militære Uddannelse.

Det blev en betydningsfuld Vinter for ham, denne Vinter i Askov. I Oktober og April medvirkede i Askov foruden de egentlige Askovlærere Testruplærerne Nørregaard og Baagøe.

Af sine Lærere i Askov nævner Grønvald Nielsen først og fremmest Forstander Ludvig Schrøder som den flittige, alvorlige, kundskabsrige og aandfulde Lærer og den myndige Leder af Virksomheden. Af ham lærte han Ydmyghed over for det uransagelige og Taknemmelighed for svundne Slægters Arbejde og Bøn, det sande historiske Liv. Alt som Tiden gik, kom han til at holde mere og mere af Schrøders Foredrag i Verdenshistorie og om de nordiske Myter. Schrøders Plov gik dybere i hans unge Hjerte end nogen anden dansk Ordførers.

Han glædede sig ved Nutzhorns historiske Foredrag og hans fornøjelige Sangtimer og tilbragte lærerige og muntre Timer i det gæstfrie Hjem. Saa var der Poul la Cour, som dengang for nylig var kommen til den udvidede Højskole. »Jeg følte den gudfrygtige og ydmyge Videnskabsmand Poul la Cour som en stadig Appel til det fineste i mit Sind. Han kunde forvandle tørre Naturlove til Poesi i Lærlingens Sind«, siger Grønvald Nielsen om ham.

Poul la Cour var en ivrig og trofast Gymnast og stillede sig hver Dag i Elevernes Række til Gavn for det hele Arbejde.

Han nævner ogsaa Anders Pedersen, der lærte ham at søge til Carlyles Skrifter, og Povl Bjerger som den jævne og gode Kammerat.

Jens Nørregaard underviste i Verdenslitteratur med gode Oplæsninger, og Christoffer Baagøe paa en fængslende Maade i Danmarks Geografi.

I sine »Minder« skriver Grønvald Nielsen, at Askov Højskole blev for ham det samme som en kær Ven altid er: noget, der vinder og vokser ved nærmere Bekendtskab. »Askovordene er voksede i Aarenes Løb, ligesom Moders og Faders Ord i vor Barndom bliver klarere, jo tiere Livets Erfaring dugger dem.« Ogsaa det Schrøderske Hjem og Familieliv følte han sig meget taknemmelig over for, den højtannede, milde og moderlige Fru Charlotte Schrøder og de gode, begavede Børn.

Endelig var der de mange Kammerater, som han levede sammen med og lærte meget af. Han boede paa »Aftenrøden« sammen med to andre Fynboer, Jens Johansen fra Revninge og Hans Jørgen Nielsen fra Ferritslev, og disse tre Venner havde rige Timer sammen. Af andre af hans Kammerater fra Askovvinteren kan nævnes Povl Hansen, Vallekilde, Peter Andresen, Vinding, EnevoldTerkelsen, Herning, Jens Johansen, Ladelund, J. P. Sundbo, Esbjerg, Lasse Trædal og Olaf Ingolfsrud fra Norge, Gudmundur Hjaltason fra Island.

Arbejdet i Gymnastiksalen med Eleverne, Foredragene og Arbejdet med Fagene under Lærernes Førerskab, Lærersammenkomsterne, Kammeratlivet og Besøg i Kammeraters Hjem f. Eks. i Sønderjylland, Fællesudflugterne til de historisk bekendte Steder, Fritidslæsningen — altsammen var det berigende og belærende. Han følte sit Væsen modnes og sine Evner vokse; men han var ogsaa klar over, at der var meget mere endnu at lære for den, der skulde blive Ungdommens Vejleder.

NORGESREJSEN 1880.

Vinterskolen i Askov sluttede sidst i April 1880, og det var Grønvald Nielsens Mening at bruge Sommeren til en Norgesrejse; men som Indledning dertil vilde

han først gøre en Rejse gennem Jylland, se det vestlige og nordlige af denne Landsdel og lære dennes fra den fynske saare forskellige Natur at kende samt gæste forskellige Hjem for at føle sig frem til at forstaa dens Befolkning og navnlig den Del af den, som havde været under Grundtvigs Paavirkning og følte sig staaende i Venstres Rækker: Lærere, Præster, Bønder og Haandværkere. Han vilde samle praktisk Viden ved Selvsyn og paa Virkelighedens faste Grund. Derfor vilde han ogsaa mest muligt bruge Apostlenes Heste som Befordringsmiddel. Det gav tilmed Sundhed i Blod og Muskler efter Vinterens anstrengende aandelige Arbejde. Det gav i det hele en Frihed og Uafhængighed, der passede med de frie Studier og den unge Højskolelærers Temperament.

I sine »Minder« fortæller han om denne sin Færd. Han omtaler sit Besøg hos Lærer Sørensen i Nørre Nebel, en gammel from Lærer, der tjente med Ydmyghed og Troskab baade i Kirken og i Skolen og dygtiggjorde sig til sin Lærergerning ved f. Eks. at læse i Bojsens: »Det israelitiske Folks Historie«. Lærer Sørensen var Venstremand og førte Grønvald Nielsen til Møller Husted, Lønne Mølle, hvor man diskuterede Politik til langt ud paa Natten. Han vandrede gennem Klitten til Havet med Kristen Pedersen i Hourvig, besøgte sin Højskolekammerat Knud Jensen i Ulstrup og Pastor Østergaard, der var Ejer af alle Udgifter af Grundtvigs Skrifter. I Bøvling hjemsøgte han Mads Agger, der var grundtvigsk Friskolemand og en dygtig Bonde. Da han var kommen til Thy, overnattede og spiste han gratis i Koldby Kro, da Kromanden hørte, at Postfører Faber i Thisted. var hans Morbroder. Samme Morbroder, som han besøgte i Thisted, var en god gammel Højremand, der ærede Kongen og fulgte Landevejen, og han kunde vanskelig forlige sig med, at Søstersønnen vilde være Højskolelærer.

I Silstrup overværede han et kirkeligt Møde; her havde den sværmeriske Henriksenske Retning grebet mange Sind. Herfra drog han til Mors og blev nogle Dage paa Galtrup Højskole, hvor Poulsen Dal, Christen Kolds Ungdomsven og Medhjælper, var Forstander, og hvor Søren Olesen, den senere saa bekendte grundtvigske Lægprædikant, dengang var Lærer. Disse enkelte Ting maa være nok til at vise, at han havde Udbytte af sin Rejse. Han lærte Landets naturlige og aandelige Geografi at kende og talte med mange betydelige og ejendommelige Mennesker.

Fra Thisted sejlede han til Aalborg, tog med Toget til Frederikshavn og gæstede herfra Skagen til Fods — vandrede 13 Mil fra Søndag Morgen til Mandag Formiddag. Han erindrede tydeligt denne Fodtur i den lyse Majnat over Heder og gennem Klitter, hvor han var alene i Naturens stille, storladne Majestæt.

I Frederikshavn traf han ved sin Tilbagekomst sin norske Kammerat fra Askov, Ingolfsrud, og i en forrygende Storm drog de over Kattegat til Norge. De skulde have været i Laurvik Kl. 1 om Natten; de kom der først Kl. 2 $\frac{1}{2}$ om Eftermiddagen, og det havde været en forfærdelig Tur.

Nu var Grønvald Nielsen saa i Norge — det forjættede Land, Wergelands og Bjørnsons Land, og med friske Sanser og godt Humør tog han det i Besiddelse, fordybede sig i den storladne Natur, henreves af dens Skønhed og Vildskab og optog i et følsomt Sind stærke Indtryk af Folkets Liv i Bondestuer, Sæterhytter og paa Folkehøjskoler og af dets Kærlighed til Frihed og Fædreland. Det var i den Tid, at den politiske Kamp stod om Statsraadssagen, og Venstre havde stor Fremgang i Landet.

Han gæstede Henrik Ibsens Fødeby Skien, vandrede en Nat over Fjeldene sammen med sin Kammerat til

Seljord, hvor norsk Ungdom var samlet til Møde paa Bjørge. Det var Blomsten af Sydnorges Ungdom, der her var stævnet sammen, og han havde lyse Minder fra dette Møde. Natten mellem 8.—9. Juni vaagede man og ventede med Spænding Budskabet om Kampen mod Kongens Veto. Da Budskabet kom, at Venstre havde sejret, jublede man og nævnede med taarefyldte Øjne Johan Sverdrups Navn, og med andagtsfuld Grebethed hørte man om Sagens Forløb. Baade ved Mødet og ved Festen her talte Ullmann og Arvesen. Forskellige og udprægede som de var, fængslede de begge de unge stærkt og ikke mindst Grønvald Nielsen, Ullmann ved sine klare Tanker og store Udsyn over de aandelige Bevægelser, Arvesen ved sin poetiske Tale om Folkelivet i Fortid og Nutid, munter og vittig, saa de unge maatte lytte. Begge blev de senere Højskolemænd, Ullmann i Seljord, Arvesen i Sagatun.

Fra Seljord gik Rejsen til Hardanger, og i sine »Minder« og Rejsebeskrivelser har han givet levende Billeder af den skønne Natur. »Fossefaldene, Dalens Yppighed, Skrænternes Bregneklynger, Storvejens forvovne Slyngninger, Elvens sølvhvide Bugtninger, Smaabirkenes yndefulde Bøjen sig ud over Elven, Bræernes grønne Ismarker ned gennem Kløfterne, Folgefonns brede Sneflade — alt er saa friskt og overvældende.«

Han besøger Bergen og sejler ind ad Sognefjorden — og tænker paa Velhaven og Wergeland. Han vandrer ensomme og ingenlunde ufarlige Fjeldture; han elsker den tavse Ensomhed, elsker den lige saa højt som Elvens Brus og Fossefaldenes Brag. Han havde en eventyrlig og anstrengende Tur til Galhøpiggen — Norges højeste Fjeldtop. Opstigningen varede 12 Timer; men da han stod deroppe 2468 Meter over Havfladen, glemte han al Trætheden for Udsynets Herlig-

hed. »Som et Hav, der er størknet midt i et Oprør, saaledes tegner sig i mange Miles Omkreds de mægtige Fjeldrygge. Til denne Side Jostedalsbræens umaadelige Sneflade, til hin Side Jotunfjeldenes sønderrevne Vildhed og Vælde.«

Derfra gik det ind over Romsdalsfjeldene til Molde, og her mindedes han stadig Bjørnsons Barndom og Skolegang, hans Digtning om Romsdalseggen og Molde. Derfra sejlede han med Damper til Trondhjem for at gæste Munkholm, Hlade og Stiklestad. Men nu var hans Penge sluppet op. Han maatte skynde sig til Kristiania, og da han her til Kaptajnen paa det danske Skib sagde, hvem han var, og forklarede sin Stilling, tog denne ham med som Gæst til København. Glad og taknemmelig for den dejlige Sommer og de mange Oplevelser stod han saa en Morgen paa Københavns Gade med 13 Øre i Lommen; men en Ungdomsbe kendt laante ham Penge, saa at han kunde komme hjem til Fyn.

HØJSKOLELÆRER I VEJSTRUP.

I Vinteren 1880—81 var han Højskolelærer paa Vejstrup Højskole, og med Friskhed og Fryd kastede han sig over Højskolearbejdet. Der var ingen Grænse for, hvad han kunde overkomme at læse ved Siden af sit Arbejde med de mange Stile og Undervisningstimer. Han havde samlet sig saa megen legemlig og sjælelig Sundhed ved sin Færden i den rene Fjeldluft, at han kunde udholde at arbejde ogsaa det meste af Natten. Han begyndte nu ogsaa at holde Foredrag ude, og han læste Engelsk hos Fru Pedersen i Valgmenighedens Præstegaard; thi naar Vinterskolen var endt, vilde han en Tur til England.

Til Vinterskolens Afslutning havde han skrevet sin

Højskolesang: »Der blev spurgt os engang«, hvor han taler om, at det er de unge, der ved deres Daad skal svare paa, om det er Skumring eller Gry, og vi har ham her, saaledes som hans gamle Elever vil kunne kende ham igen fra de graanende Dage.

Hvad vi hørte og saa i den vaarglade Stund,
og som greb os med vækkende Magt,
det skal drages helt ind paa en virkelig Grund
med alt godt og alt ædelt i Pagt.

Vi har set det saa skønt, vi har drømt det saa lyst,
dette Fremtids forjættede Land;
mens vort frejdige Haab bar os hen mod dets Kyst,
fik vi Tro paa, at Drømmen var sand.

Dette frejdige Haab og denne lyse Tro mistede han aldrig trods alt, hvad der af tungt i Livet vældede ind over ham. Derfor turde han sige til de unge, at de skulde ikke fortvivle. Hvis de havde Villie, skulde de nok naa frem til en Dag for dem selv og for deres Land; thi Gud vilde velsigne deres Id. Blot de unge, som havde set Fremtidens Land saa skønt, vilde holde ærligt og trofast sammen, skulde Gyldenaaret nok komme. At han i sin Ungdomskraft, og da han stod ved Løbets Begyndelse med alle Sener spændt, kunde sige saaledes, er ikke saa underligt; men at han kunde holde det fast op i Aarene, da han *havde* løbet sit Løb og gjort sine Erfaringer, det er det store og glædelige for os, han har efterladt Mindet om sig.

Da Vinterskolen i Vejstrup var sluttet, rejste Grønvald Nielsen til Askov for i et Par Maaneder at læse Engelsk af al sin Magt, og en Junidag rejste han saa over Esbjerg til England og satte for første Gang Foden paa Jorden i det Land, han herefter saa ofte skulde gæste, hvis store Mænd han skulde komme til at sætte

saa højt, og hvis Folkeliv han skulde komme til at drage saa megen Næring af. Rigtigt havde han i sin Ungdom Forstaaelsen af, at Vejen mod Nord og mod Vest var den Vej, en Folkelærer i Danmark med størst Udbytte kunde befare, naar han først havde vandret vidt i sit eget Land.

ENGLANDSREJSEN.

»Naar jeg undtager mit eget Fædreland, samt Norge, Sverige og Finland, findes der i Europa intet Land, som jeg hellere gæster end England. Dets Historie og Litteratur, særlig de navnkundige Penneførere fra det 19. Aarhundrede, har i mange Aar været min Lyst og Glæde«, skrev han mange Aar senere i sine »Minder«; men i 1881 nærrede han nogen Uvillie mod det engelske Folk.

Jørgen Pedersen havde talt stærke Ord om Englands Adfærd mod os i 1807; disse Ord havde lagt sig dybt i Drengens Sind, og han huskede tydeligt sin Faders alvorlige Ord fra 1864: »England har sveget os.« Senere havde Englands Politik over for Irland vakt hans dybe Indignation. Men ved Siden af dette var der saa meget andet, der drog til den anden Side, og nu kom nye og stærke Indtryk til, der lærte ham at vurdere og værdsætte det engelske Folk og det engelske Samfundsliv.

Det var London, der var hans foreløbige Maal, Verdensstaden ved Themsen med alt det mageløse og mangeartede Liv, som den rummede, dens grænseløse Rigdom og overvældende Fattigdom, dens travle Forretningsliv og dens ældgamle Minder, Parlamentsbygningen og Westminster Abbedi, St. Paul og Tower, Hyde Park og Brittish Museum. Til at begynde med var det det travle Forretningsliv og Østlondons haab-

løse Fattigdom, der gjorde det dybeste Indtryk paa ham. Efter en natlig Tur i dette »mørke Fastland« skrev han: »Enhver, som ser en saadan Dyngge Last og Lidelse som den, vi kom omkring ved denne Nat, vil for alle følgende Tider have faaet det sociale Spørgsmaal brændt uudsletteligt ind i sin Samvittighed.«

Han tænker paa Velhavens Vers:

»Mens Kunst og Viden i sin Blomstring staar,
og ingen mer kan dem i Væksten hindre,
har Slægtens Masser dog endnu et Kaar
som Skyggeplanter i en Urskovs Indre.«

Men baade nu og senere fik han et stærkt Indtryk af det store sociale Redningsarbejde, der gøres i London, og af, at et saadant Arbejde mod Samfundets Pestbylder, Lasternes Helvede og Fattigdommens navnløse Elendighed ikke er haabløst, og naar han senere ønskede sine Elever en Rejse til London, var det vel nok især for, at de kunde faa et personligt Indtryk af dette og derefter Sind til at gaa i Leding for bedre Samfundstilstande, og han fortæller med Glæde, at der af de mange Tusinde forhultede og hjemløse Børn, som Dr. Barnardo gennem sine Børnehjem i London tager sig af, er 98 pCt., der bliver ordentlige og produktive Borgere, og han beundrer »Frelsens Hær«s imponerende sociale Redningsarbejde. »De gaar foran, som selv har været dybest nede, men er bleven reddet. Deres energiske Kamp mod Samfundsnøden former sig til en gribende Prædiken, som jeg nok kunde ønske, at alle unge fik at høre.«

Han dvæler længe i Westminster Abbedi, Verdens største Pantheon, vandrer i stille Ærefrygt gennem dette Navnkundighedens Tempel, hvor Lyset dæmpes af de farvede Ruders skønne Billeder og lægger Højtid over det store Rum. Han føler sig omgivet af

svundne Tidens store Mænd, som fylder Historien med deres Bedrifter og henrykker Verden med deres Berømmelse. Han ser Parlamentsbygningen og undres over, hvorledes man her konservativt holder fast ved gamle Former og sære Skikke, men forstaar, at man gør det, for at alt dette skal vidne om Tidernes Sammenhæng og hjælpe Slægt efter Slægt til at bevare de store Minder fra Forglemmelse og faa Historiens Aand til at hvile over det travle Nutidsliv.

Ogsaa Brittish Museum og St. Pauls Kirken glædede ham med deres ædle Stil og historiske Indhold, og i Nationalgalleriet mættede han sin Sjæl med gamle Billeders Skønhed.

Han var rejst til England sammen med sin islandske Ven, Gudmundur Hjaltason, der troligt delte alle hans Oplevelser. Da de havde været tre Uger i London, rejste denne til Island, medens Grønvald Nielsen ikke længe efter drog nordpaa i Landet, først til Universitetsbyen Cambridge, hvortil han vandrede paa sin Fod for at faa et Indtryk af det engelske Land her i Londons Nærhed. Egentlig var det fra først af hans Mening at tage Tjeneste hos en Bonde en Tid; men det opgav han, da han blev klar over, hvor daarlige Tjenesteforholdene var paa Landet i England, og hvor lidt han derved vilde opleve af det, som han kunde lære noget af. Derimod vilde han se at komme til Ro i en interesseret engelsk Familie snarest muligt, og derfor drog han til Newcastle, hvor han kunde træffe Landsmænd, om hvem han vidste, at de vilde hjælpe ham til Rette med dette.

Da han var kommen til Newcastle, henvendte han sig straks til Kreaturkommissionær Niels Bjerre, til hvem han havde nogle anbefalende Ord fra Ludvig Schrøder i Askov. Han fik den allerbedste Modtagelse her. Bjerre og hans Hustru var gamle Højskoleelever

og var interesseret i alt, hvad der foregik i Danmark til Gavn for Folket. Derfor tog de ogsaa godt imod de Landsmænd, som kom til England for at lære noget, og som besøgte dem i deres Hjem i Newcastle. Hos Niels Bjerre, der havde oparbejdet en stor Kommissionsforretning med Kreaturer, fik Grønvald Nielsen Arbejde to Dage om Ugen. Resten af sin Tid brugte han til Udflugter og til Studier. Naturligvis besøgte han de store Kulgruber og saa paa Livet der. Naar han gennemstrefede Byen, mærkede han, at han var i Kulgrubernes og Fabrikernes Land, alt var sort og snavset af Kulstøv og Kulrøg, og man saa mange fattige Mennesker i elendige Omgivelser.

Ved Bjerres Hjælp kom Grønvald Nielsen til at bo flere Maaneder som Gæst i et engelsk Hjem. Han lærte her, at udmærkede Familiemedlemmer med forskelligt Arbejde og forskellig Livsindstilling baade religiøst og politisk kunde leve et kærligt og samdrægtigt Familieliv. Man respekterede hinanden, tolererede de forskellige Anskuelser og værdsatte den personlige Frihed. »Der laa en bred Ramme af Frisind uden om det prægtigste Hjemliv, man kan tænke sig. Det var et af de ægte engelske Arnesteder for den Taalsomhed og Kærlighed til personlig Frihed, som Grundtvig, Geijer, Peter Rørdam og mange andre gode Folk beundrede.«

Det engelske Ordsprog: »Mit Hjem er min Borg«, er dannet ud af det engelske Folks Erfaring af, at Hjemmet er det stærkeste Værn om dyre Værdier, et samlende og styrkende Midtpunkt, et Tilflugtssted for dem, Arbejdet spreder. En af Sønerne hjalp Grønvald Nielsen med engelsk Litteratur og Historie, og med Datteren fik han mange alvorlige og indholdsrige Samtaler om religiøse Spørgsmaal. En ung Journalist, som han traf, lærte ham Engelsk, og samtidig lærte Grønvald Nielsen ham Dansk. Fra Newcastle gjorde han

Udflugter til Edinburgh med den skønne Omegn, hvor Walter Scott havde levet; han gæstede Sødistriktet, hvortil en hel Digterskole er knyttet med Wordsworth som en af de ypperste, og som er det mest fortryllende Landskab, man kan se, og han besøgte de store Fabrikbyer Manchester og Liverpool, hvorfra han hentede dybe Indtryk af Fabrikarbejdernes triste Tilværelse og af et stærkt Handelsliv. I Manchester, hvorfra i Aarhundredets første Halvdel stærke Tanker om Frihandel og Fred gik ud over Verden, mindedes han disse Tankers varmhjertede Talsmænd Cobden og Bright.

Der er ingen Tvivl om, at disse Maaneder i England var en rig og udviklende Tid for den unge Fynbo. Han havde brugt sine Ben, sine Øjne, sin Hjerne og sin Tid godt. Men nu var man i Oktober Maaned; til November skulde han fortsætte sin Lærergerning ved Højskolen i Vejstrup, og han maatte derfor tænke paa at komme hjem.

TILBAGE TIL VEJSTRUP.

Frit og helt paa egen Haand havde Grønvald Nielsen uddannet sig til sin Lærergerning i Folkehøjskolen Tjeneste. Han kunde ikke møde med Eksamenspapirer; men Jens Lund kendte ham og respekterede den personlige Dygtighed, saa han vilde gerne have ham til Vejstrup; Grønvald Nielsen mente, at han her kunde faa en Fremtidsstilling ved Højskolegerningen samt ved Foredrags- og Forfattervirksomhed, og han blev i Vejstrup i to Aar som Lærer Vinter og Sommer.

Han begyndte nu at skrive; thi han syntes, at han havde Stof at øse af fra sin Læsning, sine Oplevelser og sine Rejser, og foruden Rejsebeskrivelser skrev han

de to Fortællinger: »Fra en fynsk Landsby« og »De udviklede«.

I den første spiller Hjemstavn, Barndoms minder og Ungdomsoplevelser en fremtrædende Rolle, og den er af mange bleven læst med Glæde. I Fortællingen: »De udviklede« var hans Hovedhensigt den at skildre og kritisere den grundtvigske Ungdoms Overvurdering af sig selv. Han syntes, at der var kendelige Tilfælde af dette nede i Sydfyn, hvor de grundtvigske kaldte sig »Livsfolket« i Modsætning til de andre, der kaldtes »Dødbiderne«. En Kvinde førte Fortællingens Helt ud af Selvgodhedens og Indbildskhedens tomme Skygger, saaledes som det i den Tids Bøger ikke var ualmindeligt.

Disse Grønvald Niensens Bøger er ikke betydelige, og de giver intet Vidnesbyrd om, at han vilde have faaet nogen Fremtid som Forfatter, hvis han havde valgt at gaa den Vej. Der er ingen originale Ideer og ingen særlig ejendommelige Tanker i dem; men de vidner om hans Lethed ved ogsaa skriftligt at finde Ord for, hvad der fyldte ham.

Som Højskolelærer gjorde han derimod udmærket Fyldest. Han var alle Dage en saare flittig Mand. Gerningen interesserede ham; han havde Kærlighed til Ungdommen, og af sine Vejstrupelever faar han det bedste Vidnesbyrd for sin Friskhed, sit lyse Humør, sin oprigtige Begejstring og sin faglige Dygtighed. Hans temperamentsfulde »Radikalisme«, hans levende sociale Forstaaelse og følelsesfulde poetiske Form tiltalte dem aabenbart stærkt.

Som saa mangan anden Højskolelærer fandt han ogsaa blandt Højskoleeleverne sin fremtidige Hustru, idet han i Sommeren 1883 forlovede sig med Kristine Hansen, som den Sommer var Elev paa Vejstrup Højskole.

Hendes fulde Navn var Nielsigne Chrestine Hansen; hun var født den 16. Januar 1860 og var yngste Datter af Tømremester Hans Andersen i Birkum, Fraugde Sogn ved Odense. Hun var et livligt og begavet Barn, blandt de dygtigste i sin Skole og Midtpunkt blandt sine jævnaldrende paa Grund af sit muntre Sind. Hun havde poetiske Anlæg, tænkte paa at blive Lærerinde og begyndte at forberede sig til Optagelse paa et Seminarium; men da hun havde haft Forbindelse med Højskolekredse og ogsaa var kommen en Del i Nazarethskirken, hvor Birkedals Forkyndelse drog hende, fik hun Lyst til at komme paa Højskole og valgte Vejstrup, hvor hun var en ualmindelig lydhør og optaget Elev med litterære Interesser, og da hun var en meget smuk Pige med et charmerende Væsen, er det ikke underligt, at Grønvald Nielsen forelskede sig i hende, og hun i ham. Hun var, naar hun var glad, fortryllende og kunde sætte Liv i Kludene med sin smukke Sangstemme og sit livfulde Vid. Hun skrev Vers og havde, før hun kom paa Højskole, skrevet et Skuespil: »Skovenes Søn« og et Par Smaafortællinger; da ogsaa Grønvald Nielsen gik med Forfatterdrømme, havde de her et fælles Berøringspunkt, og som hendes Lærer blev han hendes Raadgiver angaaende hendes digteriske Forsøg. Det endte altsaa med Forlovelse; de var lykkelige, og der var ikke en Sky paa deres Himmel.

Samme Efteraar skete der noget afgørende for dem begge. Ved Efteraarsmødet paa Vejstrup Højskole var Højskoleforstander Falkenstjerne fra Københavns Højskole en af Talerne, og da han havde hørt Grønvald Nielsen tale om engelske Samfundsforhold, fik han Lyst til at knytte ham til sin Højskole og gik straks til Jens Lund for at spørge ham, om han maatte opfordre Grønvald Nielsen dertil med det samme. Jens Lund gav sit Minde; Grønvald Nielsen blev kaldt ind,

og efter at de længe havde forhandlet om Sagen, sagde han ja til Opfordringen. Hans Grunde var følgende: Pladsen i København var saaledes, at han kunde gifte sig paa den; Livet i København vilde paa mange Maader blive mere udviklende og lærerigt end paa Landet, og endelig var det en lokkende Opgave at være med til at bane Vej for Højskolen inde i Landets Hovedstad.

LÆRER VED KØBENHAVNS HØJSKOLE.

F. Falkenstjerne søgte at faa den københavnske Arbejderbefolkning i Tale ved at holde Højskole inde i Byen, først et Par Aars Tid i et lejet Lokale og derefter i egen Bygning paa Chr. Vinthers Vej fra 1882. Det var en dristig Tanke uden videre at ville indplante Folkehøjskolen i København, og til Realisationen heraf havde Grønvald Nielsen nu lovet at medvirke.

En Oktoberdag i 1883 meldte han sig hos Falkenstjerne og fik sit Værelse anvist paa Skolen efter at være bleven modtaget paa det hjerteligste af Falkenstjerne og hans Hustru.

Næste Dag — der var en Søndag — var han en tidlig Morgentur i Frederiksberg Have og Søndermarken samt ved Øhlenschlægers Grav paa Frederiksberg Kirkegaard; foreløbig stod Dagen altsaa i Øhlenschlægers Tegn; men senere paa Dagen var han i Vartov for at høre Pastor Brandt, og han endte den altsaa i Grundtvigs Tegn.

Det er betegnende for Grønvald Nielsen. Det var en Slags Takkegang, han gik: for Rigdomme, han havde nemmet, for Kilder, han havde næret sig ved, og som bl. a. var Skyld i, at han nu stod her, rede til at vække de unges Interesse for de store Lys- og Livsmagter: Digtningen og Kirken, saa de kunde komme til at leve et aandelig bevæget Liv i deres Stræben for at løse Nutidsopgaver til Folkelykke og til Folkegavn.

Senere blev Søndagene i Vartov med Brandts inderlige og varme Forkyndelse og den stærke Salmesang stadig tilbagevendende Højtidsstunder. Det samme gjaldt Hostrups maanedlige Prædikener paa Højskolen. Disse Prædikener, der førte tilbage til Grundtvig, lærte Grønvald Nielsen en rigtig Vurdering af Georg Brandes' Skrifter, som han gennemlæste i denne Vinter.

I Dagene, før Vinterskolen begyndte, havde han flittigt besøgt Museer og Samlinger: Frederiksborg Slot, Thorvaldsens Museum, Oldnordisk Museum og Male-
risamlingen.

Vinterskolen aabnedes den 2. November med 20 Elever. Det var ikke egentlige Københavnerne, men indvandrede Folk fra Landet, saa Forskellen mellem dem og almindelige Højskoleelever var ikke fremtrædende. En af dem blev senere en berømt Billedhugger, nemlig N. Hansen-Jacobsen, Vejen. De var i det hele rare og lette at have med at gøre, og den store Bys Fristelser drog dem ikke fra Arbejdet.

Grønvald Nielsen fik mindre Løn og mere Arbejde, end han havde ventet, og end han havde i Vejstrup, idet Lønnen rettede sig efter Elevtallet. Han maatte derfor se at fortjene lidt udenom f. Eks. ved Referater af Møder, Smaaartikler til »Sorø Amtstidende« og et Par andre Blade; men det kostede Arbejde, fordi der var saa meget andet, der skulde passes. Han hørte saaledes Foredrag af Georg Brandes, Høffding, Hørup, Pingel samt Johan Borup, som senere blev den, der med lykkelig Haand førte Højskolen ind midt i København og fik selve Københavnerne i Tale.

Samarbejdet med Falkenstjerne gik godt; sit Højskolearbejde havde han ogsaa Glæde af, og stundom fik han med sin Ungdom og sit lettere Sind Lejlighed

til at hjælpe Falkenstjerne med de daglige Smaabryderier, som Højskolelivet fører med sig. Foruden den almindelige Dagskole holdtes der ogsaa Aftenskole, og her kom flere egentlige Københavnerne, som Grønvald Nielsen underviste i Dansk, Engelsk og Bogholderi.

Der stod en lille trofast og god Kreds om Falkenstjerne og hans Højskole, og disse Folk tog sig ogsaa af Grønvald Nielsen, saa han kom i deres Hjem og drog Næring af indholdsrige Samtaler.

Tiden var stærkt politisk, og Grønvald Nielsen blev derfor ogsaa naturligt draget af det politiske. Der skulde være Valg, København skulde erobres af Venstre, og Estrup fældes. Som Referent kom Grønvald Nielsen med til Møder, lærte de forskellige Politikere at kende og kom med i Agitationsudvalget. Resultatet af den livlige Agitation blev, at Højre maatte aflevere tre Kredse, to til Socialdemokratiet og een til Venstre. Arbejdernes Holdning i disse Dage imponerede Grønvald Nielsen, og han var sikker paa, at det bedste Socialdemokrati fandtes her i Norden. Det skulde blot i Forbindelse med den grundtvigske Højskole.

Mens man i København glædede sig over Liberalismens Fremgang, kom der Telegram fra Norge, at Forfatningskampen der var endt med Venstres Sejr, og at Sverdrup var ved at danne Ministerium.

Da Sommerskolen sluttede i 1884, rejste Grønvald Nielsen straks til Norge, hvor hans Kæreste var Elev paa Seljord Højskole. Det havde været et anstrengende Aar, saa han længtes fra Byen mod Naturen, længtes efter Fjeldluft, Fossefald og Friluftsfærd, »som den, der engang har tumlet sig i den norske Natur, altid vil mindes og længes imod.«

Der var nordisk Højskolemøde paa Seljord hos Ullmann med Talere fra de tre nordiske Lande. Da Mødet var forbi, rejste Grønvald Nielsen nordpaa til Trønd-

hjem og derfra ind i Sverige og fulgte Gustav Vasas Vej mod Syd.

Han kom hjem til København den 3. Oktober og oplevede altsaa Kristiansborg Slots Brand, der gjorde et mægtigt Indtryk paa alle, som saa det, for en Stund

fik Vrøvlet til at forstumme og vakte Samfølelse i alle Sind.

Sine Rejseerindringer skrev han som Føljeton til »Sorø Amtstidende«, og i »Tidens Strøm« skrev han om Johan Sverdrup og den norske Forfatningskamp, ligesom han heri fortalte Minder fra Skyttesagens første Tider paa Fyn.

De to sidste Vintre, han var i København, blev han Medlem af en Hjælpekomite, som skulde undersøge Forholdene i nogle af Vesterbros

Fru Grønvald Nielsen.

Sidegader, for at man kunde faa et Overblik over Nøden og Arbejdsløsheden. Dette gav ham øget Interesse for Samfundslære. Han tog Undervisning hos Svend Høgsbro i dette Fag og besluttede, at hvis han nogen Sinde selv fik en Højskole, skulde dette Fag paa Timeplanen; thi det maatte kunne hjælpe til at skabe social Forstaaelse og hjælpsomt Borgersind.

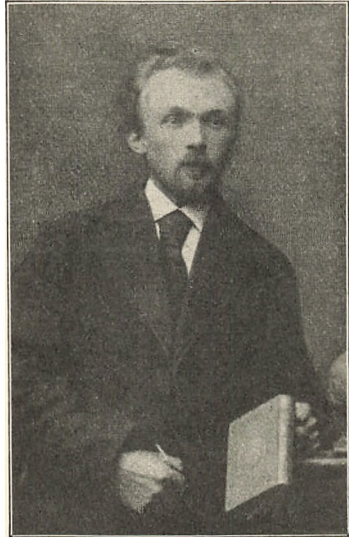
Den 12. April 1886 holdt han Bryllup med Kristine Hansen. De blev viede i Vejstrup Valgmenighedskirke, og Brylluppet stod paa Højskolen, saaledes havde Jens Lund og hans Hustru bedt om, at det maatte blive.

Den nærmeste Familie og en mindre Vennekreds var indbudt, og det blev en stemningsfuld Dag med mange gode Ord og hjertelig Glæde.

De havde lejet en lille Lejlighed bag Frederiksberg Have, hvor de, lykkelige ved hinanden, flyttede ind, skønt Fremtiden langt-

fra tegnede sig lys for dem. Højskolen paa Chr. Vinthers Vej syntes snart at maatte lukke, og de var da henvist til at leve af, hvad Grønvald Nielsen kunde tjene ved Forredrag og ved at skrive. Fru Kristine havde ogsaa Evne til at tale, og hun skrev let og poetisk. Hun skrev i denne Tid Fortællingen: »I Fare«. Men heller ikke hun kunde vente sig nogen Fremtid som Forfatter. De fik i denne Tid Tilbud om at overtage Bornholms Højskole; men de turde ikke tage

Grønvald Nielsen.

imod Tilbudet. Grønvald Nielsen var slet ikke kendt paa Øen og kendte ikke dens Befolkning. Men saa var det, at der kom Bud fra Vestbirk gennem Folketingsmand Johan Bøtker fra Møldrup, og skønt der netop paa samme Tid tilbød sig en Redaktørplads ved et stort jydsk Venstreblad med 2700 Kr. i aarlig Løn og fri Bolig, sagde de ja til Vestbirk. Da Fru Kristine læste Brevet om Redaktørstillingen, sagde hun straks og afgjort: »Nej, du skal være Højskolelærer og ikke

Redaktør. Med Guds Hjælp klarer Fremtiden sig nok for os!«

Dermed var Tærningerne kastede. Den afgørende Beslutning blev taget, og fra nu af er Grønvald Nielsens Navn uløseligt knyttet til Vestbirk Højskole. »Vi har aldrig fortrudt vort Valg. Det førte Velsignelse med sig«, sagde de senere.

Hidtil havde Grønvald Nielsens Liv været en Forberedelse til Gerningen i Vestbirk, og det første Afsnit af hans Liv var dermed til Ende. Forberedelsen havde været rig og afvekslende, god og grundig. Efter den gode Barndom var kommen en lykkelig Ungdom, der havde lært ham Livets Virkelighed at kende, men samtidig vist ham hen til Livets dybe Kilder. Nu skulde Kræfterne for Alvor prøves i et selvstændigt Højskolearbejde.

II. MANDDOMSGERNING I VESTBIRK.

HØJSKOLENS FØRSTE TID.

Vestbirk var dengang en lille uanselig Landsby. Den ligger et Par Mil Nordvest for Horsens paa Bakkehældet mod Gudenaadalen midt i et typisk jydsk Landskab med store Linier og mangfoldig Skønhed. Her er rig Afveksling. Frodige og frugtbare Marker mødes med magre Jorder, hvor Sandet, naar Foraarsblæsten farer over Egnen, rejser sig i mægtige Skyer og lejrer sig som Driver i Lavningerne. Skovene danner yndige Pletter, der veksler med brune Lyngbakker og grønne Enge. Lys og Skygger jager hinanden milevidt over det smukke Land, og i denne tyndt befolkede Egn har Livet rørt sig kraftigt fra Oldtidsdage; de Folk, som færdes her, kan med Sandhed sige:

Her stredes vore Fædres Strid
med Tanke, Sværd og Plov.

Her er Minder fra Stenalderen; Kæmpehøjene, der kroner Bakkekammene gennem Sognene, vidner om, at der i Bronzealderen laa rige Bygder langs den brede Færdselsvej, som Gudenaadalen har været. Landsbynavnene er gamle, og nogle af de første Munke, der slog sig ned her i Landet, lagde deres Klostre ved Mossø. I Sognet havde Peder Skram, Danmarks Vovehals, haft sin Gaard, og i Østbirk Kirke fortæller en Ligsten om ham og hans ædle Hustru.

Ikke alene Naturen taler i Egnen sit stærke og skønne Sprog; men Historien selv faar Mund og Mæle og taler med Aartusinders Myndighed. Baade Landskab og Historie har givet Befolkningen dens kraftige, solide og muntre Præg.

En Mils Vej mod Øst ligger Gjedved, hvor der i 1862 blev oprettet en Højskole og kort efter i Tilknytning dertil grundlagt et Friseminarium, hvor Peter Bojsen og Martin Kristensen virkede saaledes, at det ikke alene mærkedes i de nærmeste Sogne, men ogsaa videre ud. Unge Mænd fra Vestbirk gæstede Højskolen, og man deltog herfra i de forskellige Møder, der holdtes i Gjedved og dengang samlede store Skarer. En af de unge Mænd fra Vestbirk, som fik Forbindelse med Gjedved og den Bojsenske Slægt, var Gaardmands-sønnen Henrik Laurids Jensen, der fra 1873—76 var Elev paa Seminariet og derefter Højskolelærer paa Ebeltoft Højskole, hvor han for øvrigt allerede 1883 døde af Brystsyge. Naar denne opvakte og dygtige unge Mand kom hjem i Ferierne og til andre Tider færdedes i sit Hjem og blandt sin Hjemstavns Folk, blev der ofte talt om Højskolen og dens Betydning for Folkelivet, af og til er der da faldet gode Ord som spiredygtige Frø i frugtbar Muld. Henrik Jensens Broder kom ogsaa til Gjedved, og unge Piger drog til Højskolen i Aale. Henrik Jensens tidlige Død og Begravelse paa den hjemlige Kirkegaard vakte Interesse for og Tanker angaaende den Gerning, han tjente. Samtidig kom der i Sognet en Vækkelse ved den unge Pastor Køsters Virksomhed som Kapellan i Østbirk, og dertil kom det politiske Røre. Alt i alt: det var, som om noget nyt havde holdt sit Indtog i Egnen, og i Sommeren 1883 dannede der sig et Aktieselskab til Oprettelse af en Højskole. Der var delte Meninger om, hvor Højskolen skulde ligge — i Østbirk eller i Vest-

birk. Bypatriotismen rørte sig; men da der i Vestbirk var et gammelt Hus at faa til en billig Pris, sejrede denne Bý i Kapløbet. Medvirkende dertil var maaske ogsaa dette, at Anders Jensen var Formand for Aktieselskabet, og han vilde have Skolen til Vestbirk.

Højskolen i Vestbirk begyndte sit Levnedsløb den 15. Januar 1884, og dens første Forstander var Laurids Jonsen, som i nogle Aar havde været Friskolelærer paa Fyn og derefter havde oprettet Vesterdal Højskole, som han maatte opgive efter fire Aars Forløb. Han stod just i Begreb med at overtage en Redaktørplads ved Bergs Blad i Ringkøbing, da han fik Brev fra Anders Jensen i Vestbirk med Anmodning om at overtage Ledelsen af den nye Højskole her. Han gik ind paa Tilbudet og begyndte under smaa Forhold. Huset var ret tarveligt, Stuerne var faa og smaa, og Rotterne peb under de lappede Gulve. Der kom 15 Elever den første Vinter, hvoraf de 13 var fra Egnen, spiste og boede hjemme om Natten. Allerede sammø Aar blev Bygningen udvidet, og Skolen blev anerkendt. Men næste Aar blev skæbnesvangert for den nye Skole. De politiske Bølger gik højt i denne Tid, og Lidenskaberne kom let i Bevægelse. Laurids Jonsen var ivrig Venstremand, og ved en Auktion i Sandvad Kro stak han i Kaadhed sin Stok gennem et Billede af Kong Christian den Niende. Han blev anklaget og dømt for Majestætsfornærmelse, maatte fire Maaneder i »Spjældet« i Brædstrup, Statsanerkendelsen blev taget fra Skolen, og de Elever, der vilde paa Vestbirk Højskole, kunde ikke faa Statsunderstøttelse. Dette var mere, end den unge Skole kunde bære. Nielsen-Grøn hjalp Fru Jonsen med at holde Skolen i Gang, saa længe Jonsen sad i Fængsel; men det var klart, og det forstod Forstander Jonsen ogsaa, at der ikke under disse Omstændigheder var nogen Fremtid for Højskolen under

hans Førerskab. Folketingsmand Bøtke fra Møldrup fik da den Opgave at skaffe en ny Forstander. Han henvendte sig til Grønvald Nielsen, som rejste til Vestbirk for at tale i Kredsen og forhandle med den. Han opfordrede den til at samles om Jonsen og støtte ham. Det var der ikke Stemning for, man vilde have Grønvald Nielsen, hvis han vilde gaa ind paa de under Forhandlingen formede Betingelser. Man vilde overlade ham Huset til Brug, og hvis Elevbetalingen for Undervisning ikke naaede 500 Kr., skulde Aktieselskabet sikre ham dette Beløb. Grønvald Nielsen gik ind paa de stillede Betingelser. Dette var i Sommeren 1886, og til November skulde han begynde Skolen.

Den sidste Del af Sommeren brugte Grønvald Nielsen og hans Hustru til at rejse rundt i Egnen til Møder og Sammenkomster. De boede hos Folketingsmand Bøtke, og herfra drog de saa ud i Egnen — tidt var Bøtke med, og Folk syntes godt om, at Fru Kristine ogsaa var med. Efter et Møde i Sønder Vissing sagde en Mand til Bøtke: »Ja, det er vist et Par flinke Mennesker, som nu skal overtage Højskolen i Vestbirk; men det gaar aldrig.«

Saaledes laa Landet, og saaledes var Mistro til Højskoleforehavendet i Vestbirk gaaet ind i Sindene. Det var jo i Provisoriets Dage. Gendarmerne mødte op ved Foredragene, og Sindene var spændte. Ved et Foredragsmøde i Aale var der 18 Gendarmere med skarpladte Karabiner fordelt i Forsamlingen. Der skete ikke noget; men Lidenskaberne i Forsamlingen var i den Grad i Oprør, at et ubesindigt og uoverlagt Ord fra Taleren kunde have faaet uberegnelige Følger. Grønvald Nielsen var Myndighederne bekendt som en ivrig Venstremand, og Skolen var jo paa det sorte Bræt, derfor blev der holdt særlig Øje med ham, og det var ikke saa let for Højremændene og de konserva-

tive Myndigheder at tage skyldige Hensyn til den unge, efter den Tids Forhold radikale Højskoleforstander, der dengang var ilter og brændende i Aanden.

Da November kom, var der kun indmeldt fem Elever, som de altsaa begyndte med. Til December kom der yderligere to; men efter Jul kom der 20, hvoraf de fleste holdt ud, til Vinterskolen sluttede, saa det var altsaa en forholdsvis god Begyndelse, der kunde give Haab for Fremtiden, og Væksten udeblev heller ikke.

Som Medhjælper havde Grønvald Nielsen sin Fætter Arkitekt Anton Hansen, og hans Navn er altsaa ogsaa uløseligt knyttet til Vestbirk Højskole, idet han blev der lige saa længe som Grønvald Nielsen selv.

Anton Hansen var et Par Aar ældre end Grønvald Nielsen og var født i Lørup den 19. Februar 1855. De havde leget sammen som Børn og havde kendt hinanden altid. Anton Hansens Familie hørte ogsaa til Birkedals Menighed, saa de har drukket af de samme aandelige Kilder i deres Hjem.

Da Anton Hansen blev voksen, lærte han Murerhaandværket; men hans Tanke var stadig at komme videre, og da han havde været Murersvend nogle Aar og havde arbejdet ved Byggeforetagender baade her i Landet og i Tyskland, tog han paa Akademiet, som han gennemgik, dog uden at tage Afgangsprøve og faa Afgangsbetegnelse. Det var meget Skik dengang i grundtvigske Kredse at ringeagte Eksamensbetegnelsen, som jo ikke kunde gøre en bedre, end man var. Anton Hansen fortrod dog senere, at han ikke havde taget Afgangsprøve og faaet sit akademiske Borgerbrev; thi Mangelen deraf holdt ham uden for Konkurrence om offentlige Arbejder.

Anton Hansen og Grønvald Nielsen mødtes saa senere paa Højskolebænk i Askov og derefter igen paa

Københavns Højskole, hvor Anton Hansen underviste i Tegning. Da der blev Tale om, at Grønvald Nielsen skulde overtage Ledelsen af Vestbirk Højskole, spurgte han Anton Hansen, om han vilde med; det vilde han og sagde ja. Det var smaa Forhold, ogsaa økonomisk. De fleste af de af Aktieselskabet garanterede Elevpenge skulde Anton Hansen have og dertil fri Station. Der var een lille Skolestue, hvor alt skulde foregaa fra Morgen til Aften — ogsaa Maaltiderne skulde indtages der, og der skulde Gymnastikken foregaa. Til at begynde med havde Anton Hansen sit Værelse bag Skolestuen med Indgang derfra. Han maatte altsaa indrette sig saaledes, at han, naar Grønvald Nielsen holdt Foredrag og underviste, enten maatte være inde paa sit Værelse eller ude i den Tid. Var han paa sit Værelse og skulde ud uden at forstyrre Undervisningen, maatte han bruge Vinduet som Udgangsdør. Men da han var ung og smidig, kunde det nok lade sig gøre for en enkelt Gangs Skyld. Grønvald Nielsen, der fra Talerstolen kunde se ham springe ud, havde vanskeligt ved at bevare Alvoren, naar det skete. Grønvald Niensens Arbejdsværelse var ogsaa lille og uroligt. Der var Indgang fra to Sider, ovenover boede der Elever, udenfor gik Landevejen med sin Færdsel og overfor boede Købmanden, hvor Folk kom og gik Dagen igennem.

Det varede dog ikke længe, inden det blev bedre; thi man begyndte snart at bygge til, og fra den lille Begyndelse under indskrænkede Forhold i det gamle Hus voksede Skolen sig stor og blev i Aarenes Løb til en hel By af Skolebygninger og Lærerboliger. Den knebne Plads paa Grunden til at begynde med kom til at forme Bygningskomplekset udadtil, saa man vanskelig fik et Helhedsindtryk af Skolen; men Anton Hansen fik de skridtvise Tilbygninger til sindrigt at føje sig ind i, hvad der var, saa der indadtil blev Mening og Sammenhæng i det.

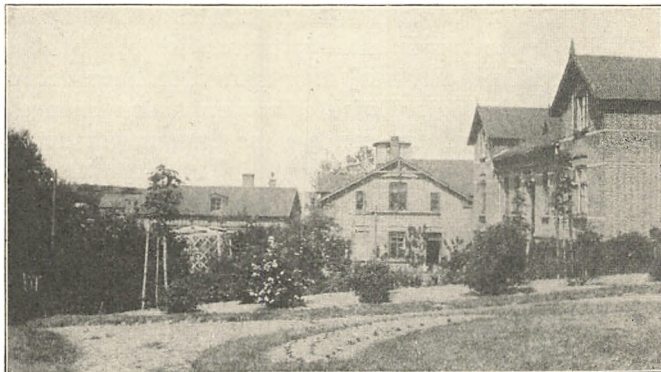

Det var jo Aktieselskabet, der ejede Skolen, saa der maatte Forhandling med Bestyrelsen, hver Gang der skulde laves noget, og skulde der bygges, var det lange og besværlige Forhandlinger, der gik forud, hvilket ikke altid faldt saa let for Grønvald Nielsen med det fynske Temperament og det hastige Gemyt. I disse Forhandlinger var Anton Hansen et støt og roligt Element, idet han havde Taalmodighed til at tie og bide, indtil de andre havde talt sig trætte, for saa til sidst at faa det hele drejet hen, hvor han vilde have det, og da han var klog og praktisk og var enig med Grønvald Nielsen i alt, hvad der kunde tjene Skolen, gik det altid til den gode Side.

1887 byggedes det Hus, som laa vinkelret paa den gamle Bygning, og som i de senere Aar kaldtes B-Skolen. Denne Tilbygning gav en god og rummelig Skolestue, og der kunde saa i det gamle Hus langs Vejen blive bedre Plads til Beboelse, ligesom der paa Loftet i den nye Bygning blev indrettet Elevværelser. Men da Elevflokken voksede, og der tiltrængtes yderligere Udvidelser, købte Grønvald Nielsen i 1889 Højskolen af Aktieselskabet for Gælden, der var 3300 Kr., og samme Aar byggedes den Bygning, hvor der senere blev Læsestue. Her blev Skolestue, Lærerværelse med Pigeværelse ovenover, hvortil der var Indgang i Gavlen, og over Skolestuen blev der Elevværelser. Nu kunde saa den forrige Skolestue tages ind til Spisestue og Samlingsstue og lejlighedsvis til Skolestue for mindre Hold. Den næste Tilbygning var en Tegnstue til den Haandværkerafdeling, som i Tilknytning til den almindelige Højskole blev oprettet med Anton Hansen som Leder.

Men Byggegrunden var lille. Der var knap Plads til Bygningerne og slet ikke til Have; og der var ikke mere Jord at faa. Endelig fik man i 1894 købt saa

meget mod Nord og Øst, at den Tilbygning, som omfattede Spisestue, Foredragssal, Hovedbygning og Tegnesal, kunde finde Sted. Da først det hele var bygget og lagt an, kom Ejeren af den tilgrænsende Jord i Tanker om at ville sælge det hele. Grønvald Nielsen vilde gerne have et Landbrug til Højskolen,

Vestbirk Højskole (omkr. 1896).

og da nu Parcellen var at faa, købte han de 25 Tdr. Land og opførte derpaa Stald og Ladebygning. Senere kom saa den store Gymnastiksal mod Vest, yderligere Tilbygninger mod Nord op i Haven og endelig senere igen Overbygningen over Foredragssalen.

Efterhaanden blev det mange Penge, som Grønvald Nielsen havde sat i Skolen — vel ca. 75,000 Kr., saa at han, selv om Skolen gik godt, sad for store Udgifter. Naturligvis krævede den voksende Skole mere og mere Plads, og dertil kom jo saa, at Fordringerne steg. Der maatte Enkeltsege til alle Elever, Tomandsværelser efterhaanden med Kakkellovn, rummeligere og mere hygiejniske Forhold, jo mere de almindelige hygiejniske Krav højnedes i Befolkningen. Der skulde ogsaa

større Plads til den store Betjening: unge Lærere, Karle ved Landbruget og Haven, Piger ved Arbejdet i Køkkenet.

Efterhaanden som Højskolen udvidedes, kom der flere og flere Nybygninger i Byen, saa den lille jydse Landsby fra 1886 ganske forandrede Udseende, fordi de nye Bygninger tjente andre Formaal end den gammel-dags Landsbys.

Alt dette: den store Skoleby med de pyntelige Huse og pæne Haver ude i Periferien med Skolen som Centrum er et af Vidnesbyrdene om, hvad Grønvald Nielsen har udrettet, og hvad det har kostet — ogsaa rent pengeligt — at sætte denne store Virksomhed i Gang. Hvorfra og hvordan fik han disse mange Penge? Ja, til at begynde med satte han sin og sin Hustrus Arv ind i Virksomheden, og saa laante han alt, hvad laanes kunde i offentlige Pengeinstitutter. Men ved Siden deraf var der gode Venner, der havde Trø og Tillid til ham, som gerne vilde se Højskolesagen gro i deres By, og som derfor laante ham Penge. Til at begynde med hørte Vestbirk Højskole til de Højskoler, der var paa det sorte Bræt, ogsaa paa den Maade, at Elever, der søgte dertil, fik mindre i Understøttelse — ja kun halvt saa meget — som dem, der søgte til de af Ministeriet anerkendte Skoler. Hverken Stat eller Amt støttede Skolen. Aktieselskabet havde uddelt enkelte Understøttelser, ligeledes havde Sogneraadet i Østbirk i 1886 støttet fattige Piger, som vilde paa Vestbirk Højskole; men dette forslog jo lidet. Det hjalp noget, at der dannede sig demokratiske Foreninger flere Steder i Landet, som støttede de udelukkede Skoler.

Grønvald Nielsen maatte søge at tjene lidt uden for Skolen ved at holde Foredrag og ved at skrive i Bladene. Bogen: »Wergeland — Bjørnson — Sverdrup«, der udkom i 2000 Eksemplarer, tjente han lidt paa,

fordi den hurtig blev udsolgt, bl. a. maaske, fordi der var nogle Blade, der skrev i deres Anmeldelse: »Over-skuddet tilfalder uformuende Elever paa Vestbirk Høj-skole. Da denne Skole hører til de udelukkede og er berøvet al Understøttelse, er det alene af den Grund ønskeligt, om Bogen maatte finde Afsætning.«

Paa anden Maade kom Bogen til at gøre Fortræd; thi da Grønvald Nielsen engang over for Højskolernes Tilsynsmand Dr. Steenstrup lod falde en Bemærkning om det uretfærdige i, at han økonomisk skulde straffes for sin Formands Forseelse, svarede Dr. Steenstrup, at han var enig med ham i dette; men i Ministeriet havde man lagt Mærke til nogle skarpe politiske Udtalelser, som han havde fremsat i sin Bog angaaende Sverdrups Stilling til Statsraadssagen i Norge, og disse Udtalelser havde bragt Grønvald Nielsen selv paa det sorte Bræt. Der var sat en tyk blaa Streg under hans Navn.

Ikke alene søgte Grønvald Nielsen at tjene saa meget som muligt for at faa sin Skole i Gang og gøre den saa god som mulig; men han sparede ogsaa paa sine egne personlige Fornødenheder og i sit Hjem. Baade han og Fru Kristine var yderst nøjsomme med sig selv, f. Eks. spadserede de tidt paa deres Fod til Horsens for at spare Udgiften til Dagvognen. Rørende er det at høre om, hvorledes Fru Grønvald Nielsen mange mange Aar efter som Patient paa Asylet i Aarhus i lyse Øjeblikke kunde tale om at spare — paa Tøjet f. Eks. — saa dybt var det i disse Aar gaaet ind i hendes Bevidsthed, at det var nødvendigt. Vi ved ogsaa, at Grønvald Nielsen i senere Tider, da det just ikke var saa nødvendigt at spare, var uhyre nøjsom med sig selv og sine personlige Behov.

Men gjaldt det Skolen, maatte der ikke spares. Var der Tale om Lærernes Løn, Elevernes Forplejning, Bøger, som var nødvendige, el. lign., saa han stort paa

Sagerne og var vist langt ud over det almindelige blandt sine Kolleger.

Et Par Gange, da han skulde bygge, rejste han — efter Ernst Triers Mønster — Penge ved at lade sine Elever og andre indskyde rentefri Aktier paa 10 Kr. i Skolen, som saa skulde tilbagebetales efter Lodtrækning med $\frac{1}{15}$ af den hele Sum hvert Aar. Der tegnedes 600 Aktier, og dette Laan paa 6000 Kr. hjalp ganske godt.

Naar Grønvald Nielsen økonomisk havde en noget større Byrde at bære end andre i lignende Stilling, skyldtes det hans Hustrus og senere hans to Børns Sygdom.

Fru Grønvald Nielsen havde allerede som ung et svingende, ingenlunde ligevægtigt Sind og et noget vanskeligt Temperament. Der var noget sygeligt deri. Da hun var bleven gift, tog det stærkt til, og i Løbet af nogle faa Aar førte det hende ind i uhelbredelig Sindssyge, saa hun maatte leve sit Liv bag et Hospitals Mure og Hegn.

Paa en Højskole stilles der store Krav til Husmoderen og naturligtvis især, hvor en Højskole skal oparbejdes fra Grunden under strid Modvind. Mere end een Højskolefrue med en lykkeligere og lettere Natur end Fru Grønvald Niensens er gaaet i Stykker paa det. Havde hun været en rolig og robust Natur, der kunde have samlet sig om det huslige, som hun for øvrigt havde uddannet sig godt til, om sit Hjem og sine Børn, kunde det bedre have gaaet; men hun vilde være med ogsaa paa anden Maade; hendes rige Evner stillede hende ogsaa andre Maal; hun maatte være med i Skolearbejdet med Foredrag og Oplæsning, med i Folkets Løftelse, i Kvindernes Frigørelse; hun maatte udnytte sine poetiske Evner i Digte, i Bøger, i Artikler i Bladene; hun maatte følge sin Mand, naar han drog ud til Folkemøder for at vække og vinde Folket for

frisk og sund Oplysning. Hun egnede sig slet ikke for det »paa det jævne«, hvor Livet skal staa sin Prøve for de fleste af os. Hun var højt oppe eller dybt nede, og dette mærkedes i Skolens daglige Gang, kunde skabe Vanskeligheder, hvor der ingen Vanskeligheder var, med Eleverne, med Lærerne, med Skolens Vennekreds.

Dette syge Sind tog efterhaanden mere og mere Overhaand, saa hun efter nogle faa Aars Forløb maatte til Aarhus for at søge Helbredelse for sine daarlige Nerver. Her blev det noget bedre, saa hun kom ud og drog til Sverige for hos sin Søster yderligere at komme til Ro og vinde Sundhed. Men da hun prøvede at komme hjem til Vestbirk, brød hun sammen paa ny. Grønvald Nielsen forsøgte paa sammen med hende og Børnene at flytte til et lille roligt Hus ude i Byen og saa lade Anton Hansens overtage Økonomien og Husholdningen paa Højskolen; men det gik ikke; Læge Hobolth raadede til at faa hende til Aarhus igen, og en Aftenstund prøvede han og Grønvald Nielsen at gøre hende forstaaelig, at der ikke var anden Vej, hvis hun skulde komme sig, og at faa hende til godvillig at indvilge i Indlæggelsen. Til sidst sluttede Samtalen med, at hun lagde sin Haand paa Grønvald Niensens Skulder og sagde: »Du har aldrig villet mig andet end godt. Nu kører vi!«

En Augustnat 1892 kørte de saa til Aarhus, og Sindsygeanstaltens Døre lukkede sig for bestandig bag hende. Da hun i 1931 kom ud igen, var det for som Lig at blive ført til Østbirk Kirkegaard, hvor hendes Mand for ikke længe siden var bleven stedet til Hvile.

Det var tungt for Grønvald Nielsen at miste sin Hustru paa den Maade; men han prøvede at lægge sin og sine kæres Sag i Guds Haand, og han kastede sig af al sin Magt ind i Arbejdet med sin Skole. Paa den Maade fik han Styrke til at bære sin tunge Sorg. Og

saa havde han Børnene, først og fremmest som Gave, men naturligvis ogsaa som Opgave. Hans Lod blev selvfølgelig sværere derved, at han ikke alene skulde have fremmede til at lede den store Husholdning, men ogsaa til at være Moder for Børnene. Dertil kom saa, at to af Børnene senere som voksne blev syge som Moderen og døde tidligt. Men foreløbig vender vi os nu mod Skolens Gang.

LÆRER OG LEDER.

Som nævnt begyndte Skolen i 1886 med fem Elever; men Elevtallet voksede, og snart blev Vestbirk Højskole en af Landets største Højskoler med store Hold baade Vinter og Sommer.

Naar dette kunde ske, skyldtes det først og fremmest, at Grønvald Nielsen var den udmærkede Ungdomslærer.

Grønvald Nielsen havde fra Naturens Haand et sundt og stærkt Legeme, og han kunde glæde sig ved et godt Helbred, skønt han til Tider bød sig selv mere med Hensyn til Arbejde, Nattevaagen og anstrengende Rejser, end man fornuftigvis bør byde sig selv. Naar han holdt saa godt, som han gjorde, skyldtes det, at han dyrkede Legemsøvelser og drak af de naturlige Sundhedskilder for at holde sig i god Arbejdsstand, legemligt og aandeligt. Ligeledes havde han en god sjælelig Udrustning. Hans Sanser var gode; hans Intelligens var fin og skarp, hans Tanke klar og hans Hukommelse fænomenal. Han havde en livlig Fantasi og et rigt Følelsesliv, og hans Villie var sund og stærk. Og denne sin legemlige og sjælelige Begavelse havde han brugt og udviklet, havde set sig om og samlet ind paa enhver Maade, saa han var vel forberedt og godt rustet til sin Manddomsgerning: han havde

mange og omfattende Kundskaber, var begejstret for sit Kald og havde mere end almindelige Lærergaver. Han var veltalende med et levende, menneskevenligt Temperament, saa han havde let ved at komme Folk paa nært Hold, kende og huske dem, og de fik Indtryk af, at deres Ve og Vel laa ham paa Sinde.

Til at begynde med stilledes der i Vestbirk adskillige faglige Krav til ham, idet han og Anton Hansen var ene om det hele. Men der var ingen Fag, Grønvald Nielsen gik uden om, naar lige undtages Sang, som han vist aldrig har undervist i. Han kendte Fagene, og da han havde undervist i dem alle, forstod han at vurdere og værdsætte hvert enkelt Fag som det, det var, og han sagde tidt til sine Elever, at alle Fag var lige vigtige, fordi de alle stiledede mod det samme Maal. Men efterhaanden som Skolen voksede, samlede han sig om sit daglige Foredrag og om Oplæsning. Hans Foredrag var sjælden en samlet Fremstilling af et bestemt Tidsafsnits Historie, som han saa belyste fra alle Sider vidtløftigt og omstændeligt. I sine Foredrag tænkte han udelukkende paa, hvad der kunde tjene Eleverne. De var Formaalet for Undervisningen, deres Vækkelse, deres Dannelse og Dygtiggørelse til at bruge deres aandelige Gribetøj. Ud herfra valgte han sit Stof, hvor han fandt det tjenligt. Han var mere Vækker, end han var Oplyser, var egentlig hver eneste Dag i god Forstand Agitator i sit Skolearbejde, rettede Lyset, saa det faldt paa bestemte Steder og Personer, saa der kom til at udstraale Livsbelysning derfra. Hans store Kendskab til Litteraturen og de mange Vers, han gemte i sin Hukommelse, og som han altid havde paa rede Haand, tjente hans Formaal. Digternes Tale og Versenes Stemning kastede Poesiens Glans over de menneskelige Livsmaal og de folkelige Idealer. Men selv om han var Agitator, kunde han dog ofte gøre sig

til Redskab for det historiske Stof, saa det fik Lov at tale med hele sin Vægt og i sin gribende Enkelhed. Han forberedte sig ved omfattende Læsning omhyggeligt til sine Foredrag, hvad enten det gjaldt det gamle Hellas eller Gladstones England; men han syslede hellere med Digtere end med Tænkere, brugte mere de folkelige Oplysningsmænd end Statsmændene som historiske Vejledere i sin Undervisning. Og det var de enkelte Personer, han valgte til at tjene sine Formaal, f. Eks. Øhlenschläger og Ingemann, Grundtvig og Blicher, Fr. Paludan-Müller og Søren Kierkegaard, og for det øvrige Nordens Vedkommende Wergeland, Camilla Collett, Henrik Ibsen og Bjørnson samt Erik Gustav Geijer. Fra den folkelige

Grønvald Nielsen (omkr. 1900).

Vækkelses Historie var det Mænd som Vilh. Birkedal, Peter Rørdam, Budstikke-Bojsen, Hans Nielsen Hauge og Arvesen eller ude fra den store Verden Folk som Gladstone, John Ruskin, Carlyle og Henry George. Han brugte ogsaa meget sine Rejser og Tanker, de havde vakt i hans Sind, som Undervisningsstof. Han havde en Vrimmel af smaa Historier, Anekdoter og Selvoplevelser, som han krydrede sine Foredrag med. Tidt kom de slet ikke det foreliggende ved; men de hjalp ham til at fange sine Tilhøreres Sind og Øre, for

hvad han egentlig vilde sige. Og han fortalte disse Smaating godt, med Lune og sikker Sans for Betoning og Pauser.

De gik igen Aar efter Aar, Skolehold efter Skolehold, disse morsomme Smaahistorier, paa de bestemte Steder og i Forbindelse med en bestemt Ageren. De kom saa sikkert, saa præcis og med de samme stærke Ud-løsninger af Latterudbrud i Timen, at en Pige, der havde tjent paa Højskolen i flere Aar, ligefrem efter Stemningen i Foredragssalen kunde afgøre, hvor langt han nu var kommen i sit Stof.

»Nu tæsker han dem igen«, sagde hun. »Nu er han kommen til Ingemann.«

Det var den bekendte Episode fra Ingemanns Barn-døm i Slagelse Skole, der var Tale om, og hvor Grøn-vald Nielsen under festlig Jubel demonstrerede Prygle-scenen ved med sin bekendte store Papirkniv at slaa løs paa de nærmestsiddende af Eleverne. Det var jo absolut en levende og anskuelig Undervisning, og den var til stor Morskab for Hold efter Hold, fordi den virkede ny og lige opfundet hver Gang. Den blev et Pust af Liv gennem Salen et Øjeblik, en Oplevelse, som mister sin Glans ved at blive hensat paa Papiret, men som havde sin Betydning i Forholdet mellem Grønvald Nielsen og hans Elever.

Der er ingen Tvivl om, at han gennem sine Fore-drag fra Dag til Dag gav sine Elever megen Livsfor-staaelse og Livsbelæring. Han var en klog Mand, der huskede sin egen Ungdoms Vanskeligheder og kendte sig selv, og efterhaanden blev han en erfaren Mand i Livets Skole.

Det, som han i Aftentimerne læste for Eleverne, valgte han med megen Indsigt og Omtanke.

Disse tunge Bønderkarle og Haandværkere, der kom lige fra det haarde Legemsarbejde, trængte til at blive

kvikkede op og komme til at le hjerteligt. Derfor begyndte han med Hostrups Komedier, og han læste festligt med store Fagter og stærke Understregninger til at begynde med, for senere at virke med mere stilfærdige Midler. Saa kom Bjørnsons Bondefortællinger og enkelte af hans Skuespil, Zakarias Nielsens: »Nye Tider«, Peder R. Møllers Skuespil og Fortællinger, og længere hen paa Skoletiden blev det saa sværere Ting, han læste, f. Eks. Paludan-Müllers og Henrik Ibsens Værker.

Paa den Maade opdrog han sine Elever til at læse og magte virkelig Litteratur baade af den lettere og af den tungere Slags.

Han krævede Stilhed og Opmærksomhed i sine Timer og forlangte Respekt for Ordet og Ordets Tjeneste. Hvis en Elev først havde givet Anledning til en Irettesættelse, fik han den ogsaa, saa den bed, og han ønskede ikke oftere at komme ud for sligt.

Naar Eleverne kom til Vestbirk Højskole, mødte de en fast Timeplan, hvis Mening var, at der skulde bestilles noget, og Fagene var blandede saaledes, at der blev en fornuftig Vekselvirkning mellem Færdigheder, praktiske Fag og Aandsfag. Forstanderen var selv en uhyre flittig og arbejdsivrig Mand. Han vidste fra sit eget Liv, hvor meget der var for et ungt Menneske at lære og dygtiggøre sig til, og hvor meget en ung Mand, der er om sig, kan lære, og han indbød dem til et fornøjeligt og frit Arbejdsliv. Han saa ikke glad til dem, der ikke vilde bestille noget, og han jog dem stundom væk med det samme, eller naar de en Tid havde overbevist ham om, at de ikke blev bedre.

Det glædede ham, naar der blev arbejdet godt trindt om i den sammensatte Virksomhed: i Skolestuer og i Gymnastiksal, i Tegnesale og Læsestue, i Køkken og Kælder, i Stald og paa Mark, og naar det mangeartede

Samarbejde gik friskt og fordrageligt, og enhver var paa sin Plads med fuld Kraft, af yderste Evne og med velvillig Forstaaelse af alle de andre.

Det pinte og plagede ham, naar der var noget i Vejen, naar det gned og gnavede et eller andet Sted, og der var Mangel paa virkelig Samfølelse. Han var meget følsom og fintmærkende over for, om der var noget, der ikke gik, som det skulde. Det forstyrrede hans Ligevægt og kunde aldeles ødelægge hans Arbejdsfred.

Som Leder var Grønvald Nielsen den frisindede og forstaaende Mand. Naar en Medhjælper gjorde sit bedste paa sit Felt og i det Fag, han havde faaet at arbejde med, fik han Frihed til at udfolde sig og tumle med sit Stof. Grønvald Nielsen mente, at hvis en Lærer ikke evnede at bringe noget ud af sit Fag i Frihed og under fuldt Ansvar for hele Samarbejdet og Sagen, som han tjente, vilde det blot blive ringere ved Inspektion, Kontrol og regulerende Overledelse. Og han var ikke hange for at lade de unge Medarbejdere komme til at gøre sig gældende. Han forstod at skønne paa, at man vilde noget og havde Lyst til at prøve Vingerne. Det var Vejen til at blive til noget, til at gøre sine Erfaringer og bedømme sine Evner. Han havde selv været ung Lærer og følt Gulvet gyngende under sig, naar Stoffet slap op for tidligt; men han vidste ogsaa, at man maatte igennem dette. Derfor var han saa god at tjene og saa lærerig at arbejde sammen med. Han var rummelig i sin Forstaaelse, venlig og taktfuld i sin Anerkendelse. Han vilde gerne stilfærdigt lade alle sine Hjælpere føle, at han satte Pris paa dem, og at deres Arbejde var nødvendigt i det store Maskineri. Et Nik, et lille venligt Ord eller et Smil i Forbifarten bandt dem fastere til og gjorde dem gladere ved det hele.

Han havde god Tid at tale med sine Elever og sine Lærere, naar de havde noget paa Hjerte; men Snakkerads i Arbejdstiden kedede ham. Det var Spild af den kostbare Tid, som kunde anvendes frugtbart til saa meget andet.

Lad os et Øjeblik se paa, hvilket *Stof* han mødte Eleverne med i en af de Vintre, da han stod i sin fulde Kraft som en moden Højskolemand; men lad os samtidig erindre, at det er ikke Stoffet, der er det afgørende for Udbyttet. Selv det bedste Stof kan blive ødelagt i en Fuskers Hænder, ligesom et ringere Stof i Mesterens Haand og under hans Behandling kan give rigt Udbytte. Maaden hvorpaa Stoffet bliver fremført, Glæden og Medfølelsen, der gennemstrømmer det, Stemningen, som er over det: alt dette er af overordentlig Værdi, og de, der har siddet under Grønvald Niensens Talerstol, ved, hvor stor en Rolle netop disse Ting spillede.

Vi vil nu se, hvad det var, han arbejdede med i Vinteren 1909—10 — just det Aar, da Vestbirk Højskole kunde holde fem og tyve Aars Jubilæum — følge det, saaledes som det fra Dag til Dag dukker op af Skoledagbogen.

Eleverne mødte den 3. November, og ved Morgenforedraget den 4. bød han dem velkommen og ønskede dem et rigt Udbytte af deres Højskoletid. Han omtalte derefter, at for mange Højskoleelever havde deres Skoletid rent økonomisk forrentet sig godt; men aandelig Rigdom havde ogsaa Værdi. Han gennemgik Ordensregler og Timeplan, talte kort om Forskellen paa Fagdannelse og Fællesdannelse og betonedede til sidst, at det gjaldt om at have det aandelige Gribetøj i Orden og Tillid til hinanden. Dagen begyndte med »Dejlig er Jorden« og sluttede med »Altid frejdig«.

Næste Dag omtalte han Historie som Kundskab om

Livet. Hvad Livet var, havde man i Tidens Løb givet mange Svar paa. Det afgørende er, fra hvilket Staasted Livet ses. I vore Dage mener mange, at Livet er en »Kamp for Tilværelsen«, hvor den stærke blandt Enkeltmænd og Folkeslag sejrer. Han udviklede nærmere, hvad der mentes dermed, og han nævnede Malthus som en af dem, der paa Nationaløkonomiens Omraade havde haft megen Indflydelse.

Det er godt at væbne sig til Striden; men man maa være klar over, hvad man vil bruge en anden Samfundsorden til, hvis man vil omstyrte den gamle. Han omtalte derefter Kærlighedens, særlig den kristne Kærligheds Betydning. Man skal ikke kræve, men give, og hertil kan man søge Hjælp ved de dybe Evighedens Kilder. Livets Betydning ses ogsaa af, hvad det afsætter til Gavn for Fremtiden.

Den 9. November begyndte han med det gamle Ægyptens Historie, og i sit tredie Foredrag herom kom han i en Sidebemærkning ind paa Værdien af at have gode Arbejdsredskaber og have dem i Orden. Øje og Øre er gode Arbejdsredskaber; men et Haandbibliotek er ogsaa et godt Redskab, og det har Betydning at kunne bruge et saadant, ja selv et lille Bibliotek, der bestaar af et Atlas, en Fremmedordbog og et Konversationsleksikon, kunde være af stor Værdi og burde ejes af enhver sammen med en Noterebog, hvor man skriver op, hvad der falder en ind. Han gav derefter Eksempler paa, hvad de tre nævnte Bøger kunde svare paa. Derefter anbefalede han historisk Læsning som udviklende og god, og nævnte i denne Forbindelse Nordahl Rolfsens Verdenshistorie og Lehmanns Bibelbog for Skole og Hjem som værdifulde. Fra Ægyptens Historie gik han over til Jødefolkets Historie, dvælede ved Moses og de ti Bud og omtalte nærmere nogle af dem.

Den 20. November er han kommen til Fønicierne og Grækerne, og i den græske Historie er det særlig Myter, Kunst og Digtning, han behandler. Her kommer han ind paa Sjælelæren, de forskellige Temperamenter og filosofiske Skoler og viser Sokrates som en central Skikkelse i den gamle græske Historie.

Den 14. December gaar han over til at skildre Lande og Folk, begynder med Finland og fortsætter med Norge, hvor hans egne Minder er Hovedstof. Derefter er det England, som han fortsætter med ind i det nye Aar, og derfra vender han sig til Tyskland og Schweiz.

Den 10. Januar begynder han med det 19. Aarhundredes Historie, redegør for Romantik og Realisme og skildrer derefter Øhlschlæger i syv Foredrag og Ingemann i tre. Som Indledning til Grundtvig læste han Drachmanns pompøse Digt i Hundredaaret for Grundtvigs Fødsel og holdt derefter syv Foredrag om Grundtvig. I Fortsættelse heraf talte han to Gange om Budstikke-Bojsen, dernæst om Peter Rørdam, Birkedal, Termansen og Christen Kold; denne sidste holdt han to Foredrag om og derefter tre om Søren Kierkegaard, to om Fru Heiberg, to om Thorvaldsen, et om Rask, to om H. C. Andersen, ligesaa om St. Steensen Blicher og Fr. Paludan-Müller. Derefter tre Foredrag om Will. Gladstone, to om Carlyle, fem om Bjørnstjerne Bjørnson og fire om Henrik Ibsen. Han afsluttede saa Vinterforedragene med en Gennemgang af Alfred Ipsens »Mefistofeles« og et Foredrag om *at søge* i Forbindelse med D. G. Monrads Digt: »Hvor fandt du Lykken?«

Saaledes var Emnerne den Vinter. Det kunde ændres lidt, noget udskydes, lidt nyt indføjes; men i det store og hele giver det her nævnte et Begreb om hans Yndlingsstof. Men det giver ikke det hele. Sidebe-

mærkningerne, Smaafortællingerne, Citaterne, Indfaldene, Glimt fra Dagliglivets Tilfældigheder — alt dette, som fyldte saa meget i Foredragene, giver denne Gennemgang intet Begreb om; men det hørte med, det gjorde det historiske Stof nærværende og gyldigt, det glimtede ind i det og over det og forlenede det med et spillende Liv. Vi ved fra de gamle Elever, at han paa den Maade og gennem sit Stof kunde naa ind til de mange og netop faa sagt den enkelte, hvad han trængte til. Den Historie fra Københavns Højskole om en Elev, der mente, at Grønvald Nielsen i sin Fortælling: »Fra en fynsk Landsby« havde skrevet netop om ham og hans Kæreste — og derfor vilde rejse fra Skolen, er egentlig oplysende i denne Henseende. Grønvald Nielsen kendte Livet og kendte de unge. Det følte de tidt stærkt.

Hver Skoledag Vinter og Sommer indledes med en Morgensang, Trosbekendelsen, Fadervor og et lille Salmevers, og her var hele Husstanden som Regel med. Om Sommeren var der som Afslutning paa Dagen Aftensang med Oplæsning af et lille opbyggeligt Stykke af f. Eks. E. Koch: »Det kristne Menneskeliv«. Det samlede saa godt til sidst, og heri deltog som oftest Lærerfamilierne, Tjenestefolkene og nogle af Byens Folk, som havde Tilknytning til Højskolen. Sommereleverne savnede dette, hvis det en Aften af en eller anden Grund faldt væk.

Men baade Morgensangen og Aftenandagten var frivillig. Man kunde gaa med, og man kunde ogsaa lade være. Det hændte, at enkelte af Vintereleverne udeblev, fordi de »stod udenfor« eller *vilde* være »udenfor«; men det gik næsten altid saaledes, at de efterhaanden mødte for at være med i denne stilfærdige Stund og Stemning paa deres egen Maade. Fra Grønvald Nielsens Side var det ikke Agitation for en be-

stemt Livsanskuelse, eller fordi han vilde hænge et bestemt Skilt ud. Det var for ham en ganske naturlig og selvfølgelig Ting at begynde sin Dag og dens Arbejde paa denne Maade sammen med dem, der vilde være med i det. Og for mange af Eleverne blev det uforglemmelige Stunder og noget, som hjalp dem baade i Øjeblikket og længe, længe efter. Utallige Breve fra gamle Elever bekræftede ham i hans Mening, at det var godt og rigtigt for ham at begynde Skolens Arbejdsdag paa den Maade.

De søgne Dage havde deres bestemte Arbejdsplan og Tempo. Søndag Eftermiddag fik Eleverne Oplæsning eller Fortælling om et og andet. Naar Grønvald Nielsen var hjemme, gjorde han det selv. Men ellers var det en af Lærerne, som paatog sig den Opgave, og naar Grønvald Nielsen var ude, maatte han vide, at det blev gjort, ellers var han ikke rolig og tilfreds.

Paa Vinterskolen havde Eleverne gerne Diskussion og Oplæsning af deres Blad Lørdag Aften. Søndag Aften fik de stundom Lov at lege i Spisestuen eller Gymnastiksalen; men de unge Lærere skulde helst være med og lede, saa det gik pænt og fornøjeligt.

Da Byen byggede sit Samlingshus, lejede Grønvald Nielsen det til Gymnastik og Møder, og saa længe han stod for det, blev der hver Onsdag Aften Vinteren igennem der holdt et offentligt Møde med Foredrag og Oplæsning, og det var altid Grønvald Nielsen, der enten talte eller læste, medens Lærerne skiftedes til at hjælpe ham. Dette Arbejde blev gjort gratis gennem de mange Aar; thi den lille Ydelse, Deltagerne betalte, forsløg knap til Husleje, Rengøring, Lys og Varme.

I mange Aar var der stor Tilslutning til disse Møder; der kom Folk langvejs fra Uge efter Uge, og der stod baade Glans og Glæde om disse Møder. Det var gerne

Foredragsrækker, der blev afholdt, om historiske og litteraturhistoriske Emner, og det var ogsaa sammenhængende Oplæsning af en eller anden større Bog.

Da der senere blev Forsamlingshus i alle Nabo-byerne, og da Folk blev mindre mødeglade, var Tilslutningen mindre.

Af andre Møder, der hørte til, var de maanedlige Søndagsmøder, hvor Pastor Konradsen fra Hvirring prædikede over Dagens Evangelium. Denne gode grundtvigske Præst samlede en fast Kreds om sig til disse Møder, saa længe han levede.

Pastor Konradsen var ikke alene en alvorlig og betydelig Præst; men han var ogsaa en varm Fædrelandsven og et folkeligt interesseret Menneske. Skyttesagen og især Gymnastiksagen havde i ham en trofast Tjener. Grønvald Nielsen siger om ham: »Han var en Høvding her i disse Egne, denne kloge Mand med de gode milde Øjne, og han kæmpede i lyse og mørke Dage, i Glæde og under Trængsler for, at den Livsens Herlighed i Menighed, Skole, Hjem og Samfund, som Gud lod sin Tjener Grundtvig afdække for os her i Danmark, kunde blive til Velsignelse for saa mange som muligt. Han forstod Ungdommen saa godt, dømte dens Færd og Tanker saa mildt og vilde ud fra sin rige Erfaring Hjertens gerne have den lært, at »vidunderligst af alt paa Jord er Jesu Kristi Rige.« Hans Frisind voksede med Aarene og straaledede skønnest i Alderdommen. Han var Grønvald Nielsen en god og prøvet Ven i tunge Dage, og hans kristelige Vidnesbyrd var til megen Velsignelse baade for de unge, der en kort Tid dvælede i Vestbirk, og for Egnens Folk.

Indtil 1909 holdtes Efteraarsmøderne i Byens Samlingshus og varede i flere Dage, og i mange Aar var det Pastor Konradsen, der aabnede Mødet ved at tale over Søndagens Tekst. Det var stærkt besøgte Møder,

og især ved Oplæsningen om Aftenen var det gamle Hus stuvende fuldt, saa Oplæseren og Talerne maatte ind og ud af Vinduet i Gavlen. Efter at det nye Gymnastikhus var bleven bygget, kunde de store Skarer bedre rummes.

Fra et Efteraarsmøde.

Grønvald Nielsen, Kristensen-Randers, Helge Hostrup og Holger Begtrup.

Ofte var der Talere, der kom Aar efter Aar, foruden Pastor Konradsen, f. Eks. Præsterne Vilh. Malling fra Odder og Brücker fra Aagaard. De gamle Efteraarsmøder var Heldagsmøder, og der var da Folk langvejs fra, som boede og spiste paa Højskolen under Mødet. Dette gav det hele et hjemligt og hjerteligt Præg, og Talere og Tilhørere kom hinanden nærmere. Senere blev det anderledes, da Møderne blev Halvdagsmøder, og de hurtigere Befordringsmidler slettede Afstandene. Noget af det gamle kom tilbage, da man paa Vestbirk

Højskole i Forbindelse med Efteraarsmødet begyndte at samle de Elevhold, som kunde holde fem og tyve Aars Jubilæum, og de gifte tog deres Ægtefæller med.

Af andre Møder, som betydningsfuldt føjer sig ind i Højskolens Liv, skal nævnes Elevmødet, der er Aarets festligste, mest frydefulde og anstrengende Møde. Vestbirk Højskole var en af de første Højskoler, om ikke den første, der begyndte med disse aarlige Stævner for de gamle Elever ved Sommertid, og tidligt fik Elevmødet her en Tilslutning, som var større og anderledes end ved nogen anden Skole.

Der blev straks fastsat en bestemt Dag — nemlig den sidste Lørdag og Søndag i Juni Maaned, og begge Dage *skulde* falde i Juni — saa vidste man det fra Aar til Aar og kunde indrette sig derefter. Saa længe der ikke var Bane til Vestbirk, var det besværligt at komme dertil; thi Cykler var ogsaa dengang ret ukendte. Mange tog Vejen til Fods fra Horsens eller Skanderborg, og der var nogle, som gik lange Veje — f. Eks. engang et Par unge Piger, der paa deres Fod vandrede 10 Mil fra det Sted, hvor de tjente, til Vestbirk for at komme med. Det var virkelig rørende og tog Grønvald Nielsen om Hjertet. Da Banen kom, blev det lettere, og Cykler blev jo efterhaanden almindelige. Hundreder af Cykler var saadanne Dage pakket sammen i det gamle Forsamlingshus, og om Søndagen lige saa mange udenfor, ligesom der nu er en hel Bilpark ved Skolen den sidste Mødedag.

For mange af Deltagerne var det et Offer af Tid og Penge, som maatte bringes, og der maatte spares sammen til det længe i Forvejen, ligesom man, naar man tog Tjeneste, maatte betinge sig at have disse to Dage fri i den skønne Sommertid.

Paa Højskolen vidste man aldrig, om der kom faa eller mange; thi det var kun de færreste, der meldte

deres Ankomst. Men der var Forberedelse i Luften i mange Dage i Skolen og i Byen.

Lørdag Morgen efter Morgenforedraget begyndte Sommereleverne rigtig at tage fat paa Forberedelserne. De var inddelt i Hold, og hvert Hold havde sit at gøre. Der skal skrælles Kartofler; der skal hentes Grønt i Skoven, og der skal plukkes Blomster paa Marken, saa Gymnastiksalen kan blive som en Løvsal. Efterhaanden er alt rede til Gæsternes Modtagelse, og hen paa Eftermiddagen begynder de at indfinde sig. De gaar stille rundt og ser paa de kære kendte Steder, sætter sig et Øjeblik paa den gamle Plads i Skolen eller Foredragssalen med mange Tanker og duggede Øjne. Med Eftermiddagstogene kommer de store Flokke, og Klokkeren otte begynder Mødet. Regelen var den, at Grønvald Nielsen bød velkommen og holdt et kort Foredrag; men det kunde ogsaa være en af Lærerne, i de senere Aar f. Eks. Pastor Thygesen, der holdt Foredrag. Derefter var der gerne Underholdning af en eller anden Art: Musik, Sang, Gymnastik eller Fremførelse af et lille Skuespil.

Saa kom det vanskeligste, nemlig at faa alle disse fremmede indkvarteret. De kvindelige gik det nogenlunde nemt med; thi Sommereleverne rykkede sammen og overlod deres Senge og Værelser til Gæsterne. Selv om Sengen var smal, kunde man nok for en kort Sommernat være to deri. Lærerne, Byens og Egnens Folk tog gæstfrit en Del af Karlene med sig hjem, og Resten maatte saa tage til Takke med Høloftet, hvor det nyindkøbte duftende Kløverhø og alt, hvad der kunde skaffes til Veje af Tæpper og Overfrakker, skabte en stor Familieseng. Man tog det med godt Humør, som det kunde blive, og Juninatten svandt hurtigt hen.

Om Søndagen kom der endnu flere Deltagere. Efter Morgensangen holdt Grønvald Nielsen Foredrag, og dette var Mødets Glanspunkt.

Den pyntede Sal, hvor Sommermorgensens Friskhed endnu dvælede, og som hilste med det visnende Løvs gode bitre Duft, var fyldt af glade, forventningsfulde Mennesker, gamle Venner og Kammerater havde fundet hinanden og sad tæt sammen, og Sangen: »Den signede Dag« forenede i Mindet fra fordem alle hver paa sin Maade. Grønvald Nielsens Foredrag var altid et nyt Emne, som han havde valgt og behandlet til Lejligheden, og det blev holdt med Alvor, Kraft og Glæde; thi han var taknemmelig for at maatte meddele sig til saa mange af de gamle Elever og Venner. Det var anderledes end til daglig. De mange Smaa-historier og pudsige Sidespring var gemt hen. Der var ligesom ikke Tid til det paa denne Dag, hvor det gjaldt om at faa fremført mest muligt af den Livskundskab, som han vidste havde Ærinde til denne store, kendte Forsamling. Det følte, at der her var et stærkt personligt Møde mellem Taler og Tilhørere, at her fandt gode, kloge Ord aabne Sind og varme Hjerter.

Naar Morgenforedraget var endt, og man havde sunget en Sang, afholdt Elevforeningen sin Generalforsamling under fornøjelige og ikke alt for parlamentariske Former. Derefter gik Samtalen muntert, til Middagsklokken ringede.

Der var nogle Aar, hvor det kneb med Plads, og hvor der maatte spises i flere Hold, og det var ikke saa fornøjeligt. Derfor lejede Grønvald Nielsen to—tre store Telte, der blev stillet op paa Boldpladsen; her fandt Middagen Sted, og alle kunde være med paa en Gang, kunde høre Talerne og de mange Hilsener fra gamle Elever, som ikke kunde være med, men som nu langt borte fra Vestbirk sendte Mødet, Lærere og Kammerater de venligste Hilsener og de taknemmeligste Tanker, kunde være med at synge i Fællesskab de Sange — muntre og alvorlige — der var digtet til Dagen, eller de kendte fra »Vestbirksangbogen«.

Efter Middagen hyggede man sig i smaa og store Klynger rundt omkring ude og inde, medens Aases Orkester spillede i Haven foran Hovedbygningen, og naar Kl. var 2¹/₂, gik man i Procession gennem den flagsmykkede Vestbirk By til Rasmus Knudsens Skov. Vejret var næsten altid godt, Midsommersolen gød sit Guld over det lange Tog og de feststemte unge Mennesker. I Skoven blev der talt af Lærerne, spillet og sunget. Det var oplivende og stemningsfuldt med denne Tur til den grønne Skov; den brogede Forsamling pynkede Pladsen om Talerstolen; de gamle og unge Vestbirkklærere fandt ofte her Ord, der huskedes, fordi de var baaret af Øjeblikkets glade Stemning og Forsamlingens Lydhørhed.

Naar Solen nærmede sig Bakkerne hinsides Gudenaadalen, var den egentlige Fest forbi, og adskillige begyndte at tænke paa Hjemturen. Cykleklokkerne klemte, fyldte Vognlæs rullede bort ad de hvide Veje mod alle fire Verdenshjørner, og med Aftentogene drog de sidste Gæster bort. Sommereleverne og Byens Folk fulgte til Toget, saa Stationspladsen var et levende Menneskemylder, og der blev sagt mange Vittigheder om »Bryrupekspressen«, der saadan en Aften virkelig imponerede ved sine mange Vogne, og som ofte havde vanskeligt ved at rumme al den Ungdom, der nu stødte til her, fordi Toget i Forvejen var fyldt med Skovgæster og Indre-Missions Ungdom, som havde været til Stævne paa Velling Koller.

Saaledes forløb Elevmødet i mange Aar, og det har ikke forandret sig meget. Præg og Stemning blev det samme, hvad enten Musikdirektøren hed Aase, Bøtke eller Gaardmand. Teltene paa Boldpladsen erstattedes af udspændte Sejl i Haven ved Spisestuen, Skovturen ombyttedes med Eftermiddagsfest paa Plænen i Haven; men det er Højskoleungdom, der flokkes paa

sin gamle Skole; det er gamle Elever, der mødes med Lærere og Kammerater, og Midtpunktet i Elevmødet var til 1930 Grønvald Nielsen. I alt hvad der samlede, var han Centrum, og i 1932 blev han det for sidste Gang i en større Kreds end nogen Sinde før, idet man da afslørede den smukke Mindesten for ham, som nu til sene Tider vil staa foran Hovedbygningen og fortælle om, at han var en Ungdomslærer af Guds Naade, at han kunde samle lyttende Ungdom om sin Talerstol og skabe sig et levende Minde i de unges Hjerter.

Var Elevmødet Sommerens største Fest, var Elevballet i Vinterens Hjerter hver Fastelavn et Lyspunkt ind i Karleskolens Arbejdsdage.

Umiddelbart forud for Elevballet gik Rigsdagsvalget Fastelavns Lørdag, saa disse to Begivenheder blev knyttet sammen i Skolens Liv.

Forud var der gaaet en urolig Uge med Opstilling af Kandidater, Vælgermøder og Valgagitation efter alle Kunstens Regler. Det, at de to Begivenheder faldt sammen, gjorde, at al Uroen fik udraset i en Uge, saa Skolen kunde begynde sin rolige Gang igen Fastelavns Tirsdag.

Rigsdagsvalget var Leg, men med Alvor bag, og der var en vis Belæring derved baade for Elever og Lærere. Eleverne lærte Valgteknik paa den Maade og fik en Forsmag paa, hvad der kunde møde ved et rigtigt Valg. Det kunde hænde ved et Vælgermøde, at en af dem, der ellers aldrig talte, fik en Følelse af, at han maatte op paa Talerstolen og sige netop det, der var det afgørende og maatte siges. Han havde det paa rede Haand, vidste paa en Prik, hvorledes han skulde knuse Modstanderen, og da han saa et Øjeblik efter fandt sig selv staaende paa Talerstolen med Tilhørernes Øjne vendt mod sig og muntre Tilraab fra alle Sider, kunde han ikke faa et eneste Ord frem. Da

han havde sagt: »A tøkket nu«, var der ikke et Ord mere at finde, alle Tanker var borte, Munden var gaaet i Baglaas, og et Øjeblik efter maatte han finde sin Plads paa Bænken under Forsamlingens Jubel og ironiske Tilraab. Vedkommende Elev fik her at føle, at der stilles Krav til den, der vil tale til de mange, og næste Gang lykkedes det ham at faa sagt, hvad han vilde, hvis han virkelig havde noget paa Hjerte. Det var en Opdragelse for Livet.

Lærerne saa under saadanne Forhold Eleverne fra en ny Side, og de fik ofte en bedre Forstaaelse af den enkelte, end de før havde haft. Ofte følte de under denne Uges Uro, hvorledes Eleverne vejede deres Ord paa Guldvægt og stundom vejrede Partimener, hvor der intet var, og der under almindelige Forhold intet vilde føles.

Der var Spænding i Luften. Baade Kvinder og Børn havde naturligvis Valgret, de var stadig Genstand for Bearbejdelse fra Partiernes Side, og man søgte at underkøbe dem med Konfekt, Bolsjer og Fastelavnssboller. Tidt kunde der ved Vælgermøderne og ved Interpellationerne under Valghandlingen forekomme morsomme Spørgsmaal, som affødte hurtige og vittige Svar hos de forskellige, der jo langtfra var lige slagfærdige og kvikke i Replikken. En af de meget unge Damer spurgte f. Eks. engang Kandidaterne angaaende Principperne for Hundebeskatningen, hvortil en af Kandidaterne under Forsamlingens Jubel svarede, at Hundene skulde beskattes i Forhold til deres Halers Længde.

For mange var det Alvor. De sørgede, naar deres Kandidat laa under i Debatten, og deres Parti tabte ved Valget, og der er ingen Tvivl om, at der var dem, der her blev ansporet til at interessere sig for politiske og sociale Spørgsmaal saaledes, at de aldrig senere mistede Interessen.

Naar Valget var ovre, lagde de politiske Bølger sig straks, og Diskussionen standsede. Nu var det det tilstundende Bal, der bemægtigede sig alle Tanker. Enkelte Baldamer havde allerede indfundet sig — det var forhenværende Elever eller Søstre; men Søndag kom de mange, og det var spændende at modtage sin Dame paa Stationen under Kammeraternes kritiske Blikke. Endelig kom det store Øjeblik, da Indmarchen i den smukt pyntede Balsal skulde finde Sted. Musikken var paa Plads, hver især havde faaet sin Dame under Armen, og med Grønvald Nielsen i Spidsen — han havde gerne Fru Sofie Hansen som Dame, da Anton Hansen ikke dansede — gik det saa Salen rundt, til alle var kommen ind. Formanden for Balkomiteen vinkede, Musikken tav, og Grønvald Nielsen traadte frem og bød velkommen med al den frodige Munterhed og inderlige Forstaaelse, som han raadede over, med al den Vennesælhed og Kærlighed til Ungdommen, som prægede hans Færd i Skolen baade ved Arbejde og ved Fest. Som Regel var hans Velkomst paa Vers og blev fremsagt med Skønhed og Lune, og derefter oplæste han de morsomme Ordensregler, som gav Aftenen Stil, og Deltagerne Følelsen af at være Gæster i et Hjem. Grønvald Nielsen aabnede derefter Ballet i Spidsen for Dansekæden med en gammeldags Tyrolervals, og derefter gav man sig hen i skyldløs Munterhed, til det hele sluttede i god Tid. Engang i Aftenens Løb drak man Kaffe, og senere spiste man smurt Mad og drak Øl til.

Det var Grønvald Niensens Mening med disse Baller for det første at lade Vintereleverne faa en fornøjelig Fastelavnsfest og for det andet lade dem faa Lejlighed til at se og være med til et smukt Bal, hvor Munterheden kom ganske naturligt af sig selv, hvor man kunde holde op, mens Legen var god, og næste

Dag se tilbage paa Aftenen uden Anger og Bitterhed og med Ønsket om, at Ungdommens Baller kunde forme sig saaledes ogsaa andre Steder.

Højskolens gode Tone prægede Aftenen, og Skolens Forstander bidrog ved sin Tilladelse til Ballet, ved sin personlige Deltagelse og den gæstfri Rummelighed, hvormed hele Skolen stilledes til Raadighed, til at adle Festen og lade den indgaa som et smukt Led i Skolens Liv. Det var ogsaa en god Baggrund for Kravet om, at Eleverne i Skoletiden skulde holde sig borte fra Egnens offentlige Baller.

Ogsaa denne Vinterfest kommer derfor til at karakterisere Grønvald Nielsen som Skoleleder og Pædagog, og Skildringen af den bringer derfor de gamle Elever en Hilsen fra ham med Bud om, at han ogsaa undte de unge gode og skyldfri Glæder.

Hver Fredag Aften var der Besøgaften hos Forstanderen og hos de gifte Lærere. Det vil sige, at den Aften kunde Eleverne besøge hvem som helst af Lærerne og paa den Maade lære de forskellige Hjem at kende. Den Aften havde man lagt alt andet til Side og indstillet sig paa at tage imod Gæster; et Par Aften-timer brugtes saa til Samtale, Musik, Sang og Lege, og man kom her hinanden nær paa en anden Maade end til daglig under Arbejdet. Det betød naturligvis ikke, at Eleverne ikke ogsaa til andre Tider kunde besøge Lærerne, naar de havde noget paa Hjerte. Det betød blot det, at den Aften stod Hjemmet aabent, og Arbejdet var lagt til Side. Ellers var det mere Læreren, man søgte i hans Arbejdsværelse for at faa en eller anden Ting klaret, og det var saa mere enkeltvis, man indfandt sig.

En Gang imellem gik Chokoladegilderne i Højskolens Spisestue i Stedet for disse »Komind-Aftener« om Fredagen.

Eleverne havde fastslaaet og vedtaget visse Ordensregler for det kammeratlige Samliv. Overtrædelse af disse Regler straffedes med en Bøde. Der var Bøde for at ringe med Skoleklokken, for at ryge Tobak i Skolestuerne, for at kaste Tændstikker paa Gulvene, for at glemme sine Sangbøger paa Bordene o. lign. Og Bøderne blev inddrevet med Strenghed, ligesom det var spændende at overtræde Reglerne uden at blive opdaget og grebet. De gamle husker sikkert, hvordan det var, dengang da Skoleklokken hang i den lange Gang, og naar Lyset slukkedes paa Gangene. Stillede man sig da op i Gangen ved Klokken tæt som Sild i en Tønde, kunde der ringes, uden at det var muligt næsten at faa fat i Synderen.

Naar Bøderne havde indbragt en tilstrækkelig stor Sum dertil, blev der holdt Chokoladegilde for hele Aanstalten, og Lærerne med deres Familie var indbudt. Aftenen gik saa med muntre Sange og Taler, Smaa-historier og Anekdoter, saavel Elever som Lærere gav deres Bidrag til Underholdningen, og det var Meningen, at man her kunde slaa sig løs, naar man blot ikke overskred det passende Grænser. Ved saadan en Lejlighed — sagde Grønvald Nielsen — skriver vi over Døren: »Af denne Sal gaar ikke et Ord ud.« Det betød Ordets og Morskabens Frihed, og ofte kunde disse »Gilder« være overmaade fornøjelige og paa en god Maade bryde Arbejdsdagens Ensformighed. Til Brug ved disse Chokoladegilder samlede Grønvald Nielsen et Hæfte af muntre Sange, som man ellers ikke havde Lejlighed til at lære og til at synge. Grønvald Nielsen selv gav gerne sit Bidrag til den morsomme Underholdning. Det var »festligt« at høre ham foredrage: »Jeg har været Tollerist, det er sikkert og vist« eller »General Napoleon« eller med Variationer »Det var en Lørdag Aften«, hvor Omkvædet: »med

Træskostøvler paa« vakte megen Jubel. Ind i Munterheden kunde der saa ogsaa spilles paa mere alvorlige Streng, saa det gamle Ord, at »Alvor og Gammen kan godt sammen«, bekræftedes paa den bedste Maade.

Næste Morgen gik man i Gang med det alvorlige Skolearbejde igen med Mindet om en fornøjelig Aften.

Vinterskolen sluttede med en Gymnastikopvisning, hvor det var kendeligt paa de kvikke Øvelser, at der var arbejdet godt i Vinterens Løb, og der var vundet noget, som vilde virke længe efter, at man var kommen hjem. Naar Foraaret hen i Marts kom i Luften, og det gode Vejr gav Uro baade i Sind og i Krop, havde Eleverne gerne Smaature til nogle af Egnens dygtige Landmænd og lidt en større Fællestur til Himmelbjerget. Det var en Heldagstur til Fods, og det var en drøj Tur, der gav Ømhed i Lemmer og Fødder; men det var en Oplevelse, og de følgende Dage sad man saa dejlig stille og fast paa Skolebænken igen.

Gæster kom der mange af paa Vestbirk Højskole, ogsaa fra fremmede Lande, og de bragte en Luftning fra den store Verden ind i de jævne Skoledage.

FORSKELLIGE KURSUS OG MØDER.

Foruden de almindelige Højskolekursus med Vinter- og Sommerelever har der ofte i Sommerferien været afholdt forskellige Kursus og større Møder.

»Dansk Friskoleforening« har gentagne Gange afholdt sit Feriekursus paa Vestbirk Højskole. »Dansk Skoleforening« har ligeledes holdt sit Sommerkursus her. Der har været holdt Stævne for Dansk-Amerikanerne, Religionslærerforeningen har flere Gange været her med sit Aarsmøde, ligesom der i Aarenes Løb har været afholdt mange Gymnastikkursus m. m. Studenterkredsen har været her, ogsaa flere Gange, og der

har været »Otte-Dage-paa-Højskole«. Det var naturligt, at Vestbirk Højskole paa den Maade blev brugt uden for sin egentlige Tjeneste. Her var Plads alle Vegne. Landskabet var smukt og karakteristisk jydsk; der var historiske Minder, som kunde tale deres Sprog til Deltagerne, og der var Lejlighed til at gæste Himmelbjergene. Desuden var Grønvald Nielsen en yndet Taler ved disse Kursus, og selv om det ved Gymnastikkursus var det faglige, der stod paa Dagsordenen, blev der altid Lejlighed til at høre et Foredrag eller en Op-læsning af Forstanderen.

Hvert Kursus havde naturligvis sit Præg, som jo mest blev givet af Deltagerne og Formaalet. Der var Forskel paa Dansk Friskoleforenings Kursus og Religionslærerforeningens Møde, paa Henry Georges-Stævnet og Studenterkredsens Sommermøde; men alle fyldte de Skolen med Liv, og det var af Betydning, at Højskolen ogsaa paa den Maade kunde komme til at tjene aandelige Formaal.

Naar den hjemlige og hyggelige Højskolestemning altid kom frem ved disse højst forskellige Kursus og Møder, skyldtes det mere end noget andet Grønvald Niensens udmærkede Egenskaber som Husfader og Vært. Han forstod at lade enhver føle sig som Gæst paa Stedet, en Gæst, hvis Ve og Vel laa Husfaderen personligt paa Sinde, og som alle Hjælperne i Maskineriet gerne vilde tjene.

Mellem Grønvald Niensens Papirer har jeg fundet en Mængde takkende Udtalelser fra disse Kursus, ikke alene mere officielle fra det hele Kursus, men ogsaa personlige fra enkelte af Deltagerne. Ofte blev der knyttet nye Forbindelser ved saadanne Kursus, Forbindelser, der førte Elever fra nye Egne til Skolen eller bragte Grønvald Nielsen i Forbindelse med Foredrags-

kredse, hvor han hidtil ikke havde været, men nu fik Lejlighed til at øve sin folkelige Oplysergerning.

Som nævnt har Studenterkredsen flere Gange haft til Huse paa Vestbirk Højskole, og der gaar muntre og sælsomme Frasagn om det Liv og den Lystighed, den førte med sig. Selv graanede Teologer blev smittede af Lystigheden og fik kaade, ungdommelige Indfald; løsslupne Løjer og højroret Latter gennemtonede Sale og Gange baade ved Nat og ved Dag i de Dage, da disse 175 »Jætter« var flyttet ind paa Asgaard.

Grønvald Nielsen skriver om det i sine »Minder«:

»De kom — og opmuntrede mig i høj Grad. Hver Dag strømmende Livsglæde, skyldfri Paahit og højt Humør. Egnens Folk faldt ned i Forundringsstolen. En Mand sagde til mig: »Du skal se, at de Studenter sætter hele Skolen paa den anden Ende.« Jeg svarede: »Ja, gid de vilde, for nu har den jo i mange Aar staaet saa støt og rolig, at det ligefrem bliver en festlig Afveksling, naar den pludselig vender Bunden i Vejret.«

Der var en Egenskab ved denne Studenterkreds, som jeg ud fra min Erfaring kom til at sætte saa højt, og det var denne, at alle disse unge Mennesker i Løbet af Sekunder kunde gaa over fra den Munterhed, som efter Grækernes Vidnesbyrd renser Sæderne, til den dybeste Alvor. Det gik ganske vist meget livligt til ved Chokoladegildet. »Proletariatet« kom fra den lille Spisestue under en rød Klud som Fane i trampende Procession ud til »Overklassen« og krævede Plads ved Bordet under Afsyngelsen af en Sang til Socialistmarchens Melodi. Den endte med Ordene: »Vi ta' selv!« Her gik Præster og Professorer maaske for første Gang under den røde Fane; men Aftenen randt ud i den ægteste Livsalvor. Pastor Berggrav holdt en gripende Tale om sine Ungdomsoplevelser i Sønderjylland og citerede varmt og smukt Verset:

»Det Alvor er kun slapt,
 som ej ad Spøgen smiler,
 men slappere den Spøg,
 som ej paa Alvor hviler.«

Ligesom saadanne Kursus havde Betydning for Skolen, glædede de Byen. De betød Liv og Omsætning, nye Ansigter ind i Gadebilledet, nyt Stof til Samtale ved Sammenkomsterne og en stadig Følelse af, at Skolen hørte Egnen til og var et nødvendigt og nyttigt Led i dens Liv.

UDBYGNING OG HJÆLPERE.

Ved Siden af den almindelige Højskoleundervisning tog Vestbirk Højskole sig ogsaa tidligt af det specielt faglige, og her skal da først og fremmest nævnes den Haandværkerafdeling, der blev oprettet, og hvis Leder blev Arkitekt *Anton Hansen*.

Anton Hansen var selv Haandværker, og paa Arbejdspladserne havde han erfaret, at de unge Haandværkssvende ikke alene manglede teoretisk Dygtighed i deres Fag, men ogsaa menneskelig Dannelse og aandelig Horisont. Da han gik ind i Samarbejdet med Grønvald Nielsen, var det bl. a. med den Tanke at bedre paa dette Forhold ved at meddele disse Haandværkere den teoretiske faglige Dygtighed gennem Tegneundervisning, haandværksmæssige Udregninger og Bogføring. Grønvald Nielsen var enig med ham i dette. Landhaandværkerne var afskaaret fra at bruge de tekniske Skoler i Byerne, og disse forsømte ogsaa dengang deres Elevers menneskelige og aandelige Udvikling. Der var her en Opgave at løse til Folkegavn, en Opgave, der allerede med Held var taget op andetsteds paa Højskolerne, f. Eks. paa Vallekilde. Desuden mente de begge, at der her ogsaa var en social

Opgave at løse, idet det kunde have sin store Betydning, at Haandværkere og Landmænd ved Siden af det rent faglige Særstudium og Indøvelse af de almindelige Færdigheder fik Lejlighed til at sidde paa samme Skolebænk, følge den samme historiske Undervisning og som Kammerater i Fritiden blande sig frit mellem hverandre og lære hverandre at kende. De kunde derved lære at forstaa, at de folkeligt og socialt var i samme Baad, havde fælles Interesser og i fordrageligt Samarbejde skulde tjene det samme Folkesamfund og bygge det samme Land.

Paa den Maade mente de at kunne udbygge Højskolen og uden at slaa af paa det egentlige tjene det praktiske Virkelighedsliv.

Der er heller ingen Tvivl om, at det lykkedes, og at de fik megen Glæde af denne Sag. Dygtige og gode Haandværkere kom til Vestbirk og fik en solid faglig Dygtiggørelse ved Siden af, at de nemmede en menneskelig Dannelse og aandelig Udvikling, der sporedes, naar de kom ud som Borgere og Haandværksmestre, dannede Hjem og Lærested for unge Lærlinge og virkede fagligt og folkeligt i den Egn, hvor de slog sig ned. De tilførte Haandværket positive Værdier, og som Vidnesbyrd staar der trindt om pæne, velindrettede Bygninger med smukke Enkeltheder i Tilslutning til Arbejdet for bedre Byggeskik. Ogsaa det sociale Liv vandt derved. Den socialistiske Ensidighed blev derved gavnlig modvirket, Horisonten blev for baade Haandværkere og Landmænd videre og højere.

Anton Hansen var for Haandværkerafdelingen den dygtige Leder og duelige Lærer, som var i den bedste Forstaaelse med hele Højskolearbejdets dybeste Side. Han var Lærer i Regning og i Fysik, saa han havde noget med alle Eleverne at gøre. Og ved Siden af sin Lærervirksomhed hjalp han Grønvald Nielsen med

mange praktiske Ting og Spørgsmaal i det daglige, og udadtil var han et Bindeled til Egnens økonomiske Liv og Foretagender, f. Eks. Brugsforening, Elektricitetsværk o. lign. Anton Hansen var en praktisk Mand med gode Evner og stor Lyst til at hjælpe Folk til Rette. Som Arkitekt fik han Lejlighed til at bygge solide, smukke og godt indrettede Bygninger, og det var ham ikke om at gøre først og fremmest at mele sin egen Kage. En af dem, han havde tegnet for og hjulpet til Rette med Bygning, sagde engang: »Anton Hansen tegner jo for sin Fornøjelse.«

Anton Hansen giftede sig med Sofie Villumsen fra Hillerød og byggede sit Hjem i Skolens Nærhed. Hun var en stille og god Kvinde, der sammen med sin Mand skabte et hyggeligt og fornøjeligt Hjem, hvor det var rart at komme, og hvor Anton Hansens hjertelige Lune rigtig viste sig. Dette kendte Eleverne ellers kun fra Chokoladegilderne; thi til daglig havde han jo de tørre Fag. »Jeg har ikke de Fag med Følelse i saadan som Grønvald Nielsen og Lange«, kunde han sige med et lunt Smil.

Af andre Lærere ved Haandværkerskolen skal vi blot nævne Tømremester *Kristian Hansen*, der efter at have været Elev paa Skolen et Par Vintre fra 1896 blev Lærer ved Haandværkerskolen, hvor han ved sin faglige Dygtighed, sine ypperlige Lærergaver og hele sin stilfærdige Menneskelighed blev en saare værdifuld Støtte for hele Virksomheden og et godt Eksempel for de unge Haandværkere.

Ved Siden af Anton Hansen var han Højskolens Bygmester og var en god Hjælper paa alle praktiske Omraader. »Vi maa have Bud efter Kristian Hansen«, sagde Grønvald Nielsen tidt, naar noget var i Ulave; thi man havde paa Fornemmelsen, at han kunde ordne alt.

Kristian Hansen har været en udmærket Læremester for adskillige unge Mennesker; han har bygget mange gode og smukke Bygninger i Egnen, og sammen med sin Hustru Karen Sodborg har han dannet et hyggeligt Hjem, der stod som et Værn for Højskolen og dens Arbejde, og hvor Højskoleeleverne gerne kom.

I 1920 opgav Kristian Hansen sin Lærergerning ved Højskolen. Ved Elevmødet udtalte Grønvald Nielsen, idet han meddelte dette: »Men nu, Kristian Hansen, vil vi alle, dine Medlærere og dine Lærlinge, bringe dig vor oprigtige Tak for de mange svundne Aar. Et Lærernavn kan ikke staa smukkere i en Højskoles Aarbog, end dit staa her. Jeg kan ikke lade være for egen Regning at føje hertil en hjertelig personlig Tak til dig og Karen for eders uopslidelige Troskab imod mig gennem de lange skiftende Tider.«

I Aarsskriftet for 1920 hedder det om Kristian Hansen: »Det er maaske sjældent — Menneskers Syn og Sans er saa forskellige — at Dommen over en Lærer blandt hans Elever falder saa ensartet ud som her. Altid gaar den ud paa dette, at Haandværkerne synes, de faar saa meget ud af hans Undervisning, naar han gaar sin stille Runde iblandt dem og hjælper dem med Tegningerne og giver sin Vejledning paa sin gennemsikre og dygtige Maade — klart og kort. Det er Summen af, hvad jeg saa mange Gange har hørt udtalt.«

Som Haandværkerskolen var en naturlig Udvidelse af den egentlige Højskole, fordi man havde Manden, der forstod, hvorledes det skulde gøres som et Led i Helheden, saaledes kom naturligt den næste Udvidelse, nemlig den faglige Undervisning for Landmændene, ikke alene i Bogføring, Landbrugstegning og Landmaaling, men ogsaa i teoretisk Landbrug: Husdyrbrug, Planteavl og Gødningslære. Grønvald Nielsen var selvfølgelig klar over, at der ikke paa saa kort Tid kunde

gives en fyldig Landbrugsundervisning; men man kunde dog altid give lidt, vække Interesse for og øge Forstaaelsen af, at der paa dette Felt var Værdier at vinde ved dybere Studium senere, og desuden kunde der gives Landmændene Forstaaelse af Landbrugsvidenskabens Betydning, og derved kunde man støtte det Samarbejde mellem Videnskaben og den praktiske Arbejder, der her i Landet har givet saa smukke Resultater.

Det at udvide Undervisningen i Landbrugslære kom næsten af sig selv, fordi man havde en Lærer, som ønskede at forsøge. Denne Lærer var Daugbjerg.

Niels Peter Daugbjerg var fra Hedeegnen mellem Skive og Viborg og var født i Vroue den 13. August 1863. Forældrene var Bønder, og Daugbjerg maatte tidlig begynde at arbejde med baade hjemme og ude. Han gik i Landsbyskolen og var en stor Spilopmager, der ikke altid var saa let at have Krammet paa, og efter sin Konfirmation tjente han igen forskellige Steder, bl. a. nogle Aar hos Per Bregendahl i Fly Sogn — altsaa i Marie Bregendahls Hjem — men kom saa i Murerlære og paa Haandværkets Vegne til Tastumgaard, hvor han lærte Per Odgaard og hans elskelige Hustru at kende. Hvad han mødte i dette Hjem, blev af afgørende Betydning for ham. P. Odgaard kunde sige som sit Valgsprog: »Det skønnest æ ved, det er at faa noget til at gro.« Og dette følte baade i og uden for Hjemmet. Her mødte Daugbjerg Højskolesagen, og i Vinteren 1884—85 blev han Elev paa Mellerup Højskole. Derefter arbejdede han som Murersvend forskellige Steder, indtil han i Vinteren 1887—88 drog til Vestbirk for at udvide sin faglige Dygtighed paa Haandværkerskolen. Men han blev snart meget optaget af Grønvald Niensens Foredrag og fik Lyst til at blive Højskolelærer; i Samtaler med

Grønvald Nielsen og hans Hustru klarede dette snart saa meget for ham, at han opgav sit Haandværk og kastede sig over Dansk og Historie, og det blev bestemt, at han til næste Vinter skulde komme igen dels som Lærer og dels som Elev. I Efteraaret fik han Maanedskursus paa Askov Højskole, hvor han første Gang mødte den Lingske Gymnastik og fik Forstaaelse af, hvilket ypperligt Middel i Ungdomsopdragelsens Tjeneste den var, og fra November 1888 blev han Højskolelærer i Vestbirk, underviste i Gymnastik, Sundhedslære, Skrivning og Dansk, ligesom han forsøgte sig som Foredragsholder og Oplæser. Ogsaa i Nabo-sognene arbejdede han med Gymnastik. Men da han følte Trang til en fyldigere Uddannelse og havde Lyst til at blive Landbrugskandidat, brød han af for at studere Landbrug ved Landbohøjskolen, og efter endt Eksamen drog han igen til Vestbirk, hvor han var Lærer i Landbrug og Bestyrer af Højskolens Landvæsen til 1898, da han drog fra Vestbirk for at gøre et Arbejde i Andelssagens Tjeneste, først nogle Aar i Aarhus og senere i Aalborg.

Men det var gode Aar baade for ham og for Skolen de Aar, han var ved Vestbirk Højskole, som nu havde over hundrede Elever og stadig var i Vækst. Han giftede sig med Dagmar Østergaard fra Ildved og flyttede ind i den gamle Skolebygning; han var en meget skattet Medarbejder, der ved Siden af sin faglige Dygtighed og levende Interesse for Gerningen havde et smittende Humør, der føltes gennem hele Skoleorganismen til Gavn og Glæde, og hans Oplæsningstimer var overordentlig morsomme; men det lyse Humør fremtraadte paa en Baggrund af et alvorligt og følsomt Sind. Derfor virkede det saa stærkt.

Sammen med Anton Hansen og Daugbjerg virkede i disse første Aar Lærer *Baltersen* ved Højskolen. Han

var Lærer ved Vestbirk Skole; men han var en trofast Højskolemand og underviste i Sang paa Højskolen. Naar han kom med Violinen, steg Stemningen i Skolestuen, og Munterheden bredte sig langs alle Bænke. Han var uimodstaaelig, og tidt læste han morsomme Ting for Eleverne. Naar Daugbjerg og Baltersen slog Gækken løs og havde Anton Hansen imellem sig, var de lige ved at sætte Skolen paa den anden Ende, og Latterbølgerne rullede gennem Stuerne.

Baltersen var Grønvald Nielsen en god Støtte og en trofast Ven i disse første Aar og i baade tunge og lyse Dage senere. Han flyttede til Ollerup, men kom tidt til Vestbirk i Besøg, og baade Daugbjerg og Baltersen hørte til Grønvald Niensens bedste og nærmeste Venner hele hans Liv.

Af andre Udbygninger af Skolen skal ogsaa nævnes de Delingsførerkursus, som først Mads Poulsen og senere Holger Bidstrup ledede i god Forstaaelse med den øvrige Undervisning.

Vi har nævnt Anton Hansen, Daugbjerg og Baltersen særlig, fordi de var med til at faa den standsede Skole i Gang, og fordi Anton Hansen hører Skolens Historie til gennem de mange Aar, han stod i Samarbejde med Grønvald Nielsen; men selvfølgelig har Grønvald Nielsen i Aarenes Løb haft mange Medarbejdere og Medhjælpere, baade Mænd og Kvinder, som har været ved Skolen længere eller kortere Tid, og som selvfølgelig har været med til at forme den og give den det Præg, hvormed den stod for Eleverne og i hele Folkets Omdømme. De hører alle med i Vestbirk Højskoles Historie; men det er umuligt at nævne dem alle og sætte dem paa den Plads i Skolens Liv og Udvikling, hvor de rettelig hører til og derfor burde være.

Næst efter Anton Hansen og Kristian Hansen er Kri-

sten A. Lange den Lærer, der længst har været ved Vestbirk Højskole. Lange var Gartner, da han i 1893 blev Elev paa Vestbirk Højskole, men fik Lyst til at blive Lærer, kom paa Gjedved Seminarium i 1895, og tre Aar efter kom han lige fra Eksamenbordet til sin gamle Skole som Lærer for som Daugbjergs Af-løser at medvirke ved Sommerskolen i den sidste Maa-ned.

Da han var ovre for at tale med Grønvald Nielsen om Sagen, og det var bleven bestemt, at han skulde møde snarest muligt og blive ogsaa til næste Aar, spurgte Grønvald Nielsen til sidst: »Har du saa faaet din Eksamen?«

Da Lange nævnede, at han lige var bleven færdig, sagde Grønvald Nielsen: »Det skal vi drikke et Glas Vin paa.«

Det havde været rimeligt, om Grønvald Nielsen først havde spurgt om dette, før han antog den unge Mand; men det er betegnende for ham, at han ikke gjorde det. For ham var Manden det afgørende og ikke det, om han havde taget Eksamen, eller hvor god denne Eksamen var. Lange blev nu i Vestbirk til Efteraaret 1915. I sine »Minder« skriver Grønvald Nielsen, at han egentlig havde tænkt sig, at Lange skulde have været hans Efterfølger og Arvtager i Vestbirk; men det blev altsaa ikke Tilfældet.

Langes Efterfølger blev Holger Budde-Lund, der blev i Vestbirk fra 1915 til 1931, og som Grønvald Nielsen satte overordentlig højt baade som Menneske og som Lærer; vi ved fra Grønvald Nielsen, hvor megen Glæde og Opmuntring Budde-Lund bragte ham paa hans gamle Dage ved sine hyppige Besøg og sin hjertelige Deltagelse i hans Interesser og Dagligliv.

Af andre Medarbejdere skal vi foruden hans Efterfølger Kr. Nørgaard nævne Martin Nielsen, senere For-

stander for Vinding Højskole; Morits Madsen, senere Forstander for Efterskolen i Vestbirk og for Brøderup Højskole; Kr. Kolding, der blev Forstander for Elbæk Højskole og nu er Højskolelærer i St. Restrup. Landbrugslærerne har været mere skiftende. Vi nævner her Niels Larsen, H. Th. Christiansen, Niels Rud, Søren Sørensen, Anton Jacobsen og Bernhard Berthelsen. Af disse er Sørensen den, der i større Forhold har haft mest Lejlighed til at tjene sit Land, idet han for Tiden er den danske Stats Tillidsmand paa Landbrugets Omraade i England.

Af Lærerinder nævner vi Fruerne Sofie Hansen, Marie Madsen og Dagmar Daugbjerg, endvidere Inger Nielsen, Ingeborg og Nielsine Blume, Eli Nielsen, Margrethe Hansen og Karen Nyholm.

Foruden de nævnte er der adskillige, som har virket der kortere Tid ved Vinter- eller Sommerskolen.

Da Fru Grønvald Nielsen paa Grund af Sygdom havde maattet forlade sit Hjem og ikke længere kunde tage sig af Huset og af Børnene, maatte Grønvald Nielsen paa dette vigtige Omraade ty til fremmed Hjælp.

Det var en vanskelig Plads at faa udfyldt. Der krævedes meget af den, der skulde kunne styre den store Husholdning og tage sig af de »moderløse« Børn.

Men Grønvald havde her den Lykke at finde gode og forstaaende Kvinder til denne Plads, og her er da først at nævne hans Søster, Margrethe Johansen. Hun var Barn af hans Moders andet Ægteskab og var født 1872 den 21. September i Egebjerg. Paa Grund af den store Aldersforskel havde de to Søskende egentlig kun haft lidt med hinanden at gøre i Opvæksten.

I 1891 var hun Elev paa sin Broders Skole, og da Skoletiden var endt, blev hun med det samme for at tage fat i Hus og Hjem, fordi Fru Grønvald Nielsen da allerede var syg. Da hun syntes, at hun var for ung og kunde for lidt til at styre den store Husholdning,

var hun et lille Aars Tid i Hurup Præstegaard i Thy for at lære Husholdning, og derefter kom hun saa tilbage og var Husmoder paa Højskolen til 1897, hvor hun ikke skyede noget Offer eller nogen Anstrengelse for at fylde sin vanskelige Plads. Pligtopfyldende og energisk, præget af Alvor og jævn Menneskelighed, hjertevarm og venlig færdedes hun i Hjem og Skole og tog sig med moderlig Omhu af Børnene, saa længe hun havde sin Opgave her, og hun nemmede i denne Tid Sandheden af, hvad en gammel grundtvigsk Præst skrev under sit Billede: »Tro i Dag giver Kræfter til i Morgen«.

Men da hun havde Lyst til og mente at skylde sig selv at uddanne sig til en selvstændig Gerning, lærte hun først Gartneri og Vævning og derefter Sygepleje. I 1908 giftede hun sig med Tømrer Vilh. Steffensen, Aale, og døde 1922.

Efter Margrethe Johansen blev Cæcilie Johansen Husbestyrerinde. Hun var en Broderdatter af Grønvald Nielsens gode Ven fra Ungdomsaarene Jens Johansen; men efter et Par Aars Forløb drog hun igen hjem til Fyn, og Ingeborg Blume overtog da Ledelsen af Husvæsenet, idet hun opgav sin Lærerindegerning i Friskolen i Vestbirk. Ingeborg Blume var Datter af Tømrermester P. Blume, Køge, og havde været Elev paa Askov Højskole, hvorfra hun kom til Vestbirk Højskole som Lærerinde i Haandarbejde og Gymnastik samt som Lærerinde ved Friskolen.

Der er ingen Tvivl om, at Grønvald Nielsen valgte ret, da han nu lod hende overtage Ledelsen af Husvæsenet. Hun var frisk og fornøjelig som Lærerinde og baade klog og myndig som Leder. Hun forstod at faa de mange Piger i Køkkenet til at samarbejde med godt Humør; hun satte Stil over Hjemmet, tog sig meget af Børnene og hjalp Grønvald Nielsen med mange praktiske Ting. Hun var en fintdannet Kvinde med et

varmt Hjerte bag det noget kølige, fornemme Ydre; hun fyldte taktfuldt den ansvarsfulde Stilling, og hendes moderlige Evner knyttede Børnene til hende, især i de første Aar, da hun var frisk og sund. Men saa kom hendes Sygdom, og ganske naturligt maatte hun nu tænke mere paa sig selv. Det var Tuberkulose, der havde angrebet hende. Et Ophold paa Sanatoriet i Fakkegrav hjalp saa vidt, at hun kunde bestride sin Plads i Spidsen for Husvæsenet endnu nogle Aar; men forholdsvis hurtigt gik det ned ad Bakke; hun vilde gerne være med i alt og omfattede hele Skolens Virksomhed med megen Interesse; men snart maatte hun opgive alt dette, og hos sine Forældre, der var flyttet til Vestbirk, døde hun Anden Juledag 1909 og blev begravet paa Østbirk Kirkegaard.

I sine »Minder« omtaler Grønvald Nielsen, hvorledes hun havde været Husmoder for vekslende Elevhold siden 1898 og været en klog og dygtig Opdrager af hans moderløse Børn, og skriver derefter saaledes:

»Hun tog fat med frit Mod, og alle vi, som arbejdede sammen med hende, mærkede stadig, at der var meget inde i os og uden om os, som denne ejendommelige Kvinde bragte i Orden.«

Kort Tid efter Ingeborg Blumes Død blev Valborg Jensen Styrer af Husvæsenet paa Vestbirk Højskole. Hun havde i adskillige Aar været den store Højskolevirksomhed paa nært Hold, da hendes Fader var Uddeler i Vestbirk Brugsforening, hvor hun styrede Huset og hjalp til i Forretningen. I 1900 var hun Elev paa Højskolen, blev senere Kokkepige der et Par Aar, og derefter Husbestyrerinde hos Højskolelærer Lange; men fra 1910 blev hun Leder af Husholdningen paa Højskolen, og da Grønvald Nielsen i 1920 afstod Højskolen og byggede sin Villa »Ungdom« paa Boldpladsen, fulgte hun med ham dertil og blev der, saa længe han levede.

Hun udfyldte sin vanskelige og betydningsfulde Plads paa en aldeles udmærket Maade og var paa mangfoldige Omraader Grønvald Niensens »højre Haand«. Hun huskede alt, havde Overblik og omfattede alt med sin Omtanke og Interesse. Med sit stille Væsen, sin solide Dygtighed og sin udmærkede Karakter færdedes hun mellem de mange Mennesker med en rolig Myndighed, der bragte Tryghed og Tillid med sig, og hun skyede ingen Anstrengelse, naar det gjaldt at hjælpe og lægge til Rette. Det var vanskelige Aar, da den spanske Syge var slem paa Højskolen. Der stilledes overordentlig store Krav til hende i Rationaliseringens Dage, og det tog paa Kræfterne; men hun stillede stadig større Krav til sig selv, end andre stillede, og hun vandt sig megen Respekt og mange Venner blandt Elever og Hjælpere. Hun var til stor personlig Hjælp for Grønvald Nielsen, værnede om hans Sundhed og Arbejdsfred, saa hun syntes ganske uundværlig. De, som holdt af Grønvald Nielsen, var hende taknemmelig for alt dette, og Grønvald Nielsen selv forstod at vurdere hende og skønnede paa hende, og han har sikkert følt sig mere taknemmelig mod hende, end han nogen Sinde fik hende det sagt, mens han levede.

Foruden de nævnte har Grønvald Nielsen haft mange andre gode Hjælpere, ude, inde, i Køkkenet og ved Landbruget, og hver for sig har de bidraget til, at det udviklede Samarbejde har kunnet foregaa godt.

BØRNENE.

Ved Siden af sin Opgave som Lærer, som Leder og som Husbonde skulde Grønvald Nielsen ogsaa være baade Fader og Moder for sine Børn.

Der var fire Børn, en Dreng og tre Piger, af hvilke dog den lille Eli — opkaldt efter Bjørnsons Heltinde i

»Arne« — døde tidligt, medens de tre andre blev voksne.

Grønvald Nielsen søgte mest muligt at tage sig af og omgaas sine Børn; men her havde han vistnok sin sværeste Opgave, især mens Børnene var smaa. Hans Natur og Temperament lagde ham her Hindringer i Vejen, hvilket han ogsaa selv var klar over, og saa alt det meget, han havde over sig og omkring sig. Der var ikke her det umiddelbare Forhold, som der bliver i Hjem, hvor Børnene naturligt følger Faderen og er om ham, saa snart der er Lejlighed. Det var mest til bestemte Tider, at han tog sig af dem, og man følte egentlig aldrig, at hans »Hule« var bragt i Uorden af legende Børn, eller at Luften her havde dirret af Raab og Tummel. Det var andre Steder, de mødtes. Men han tænkte meget paa deres Vel, iagttog dem og talte med dem i Ny og Næ og skaffede dem al den Omsorg og Pleje, som han kunde, og som de trængte til. Han og de fik mere ud af hinanden, da de blev større, synes det for den, som ser det udefra.

Børnene gik i Vestbirk Friskole, og de havde jævnaldrende Kammerater i Morits Madsens Børn.

Haakon Kristian Grønvald Nielsen var født i Vestbirk den 5. Maj 1887, og han fik Navnet Haakon efter den lyse Kongeskikkelse i Henrik Ibsens »Kongs-emnerne«, en Bog, som begge Forældrene havde været meget optaget af i deres Ungdom, medens han fik Navnet Kristian efter sin Farmoder.

Da han voksede til, blev han en lille undersætsig Dreng, fuld af Spørgsmaal og med mange Interesser; hans Sprog var »ravjydsk«, og han var dygtig baade i Skolen og i Gymnastiksalen. Fra Friskolen i Vestbirk kom han til Statsskolen i Horsens, hvorfra han tog Studentereksamen i 1906 med en fin Karakter. Det kneb for ham at samle sig om et bestemt Studium;

men der var meget, der optog ham. Aaret efter tog han Filosofikum, men afbrød saa sin akademiske Løbebane for at blive Højskoleelev paa Testrup Højskole, lære Mænd som Nørregaard og Baagøe at kende og se Højskoleliv paa nært Hold uden for sit Barndomshjem. Fra Testrup drog han til Egebjerg Friskole som Medhjælper hos Jørgen Pedersen, og Ferierne brugte han til at se sig om i sit Land og til enkelte Ture til Udlandet, saaledes til Norge, Finland, England og Tyskland.

Fra Egebjerg drog han til Handelshøjskolen »Kømandshvile« ved Hørsholm som Lærer og som Inspektør, og da Vinterskolen var forbi, blev han en Tid Redaktionssekretær ved »Østsjællands Folkeblad«. Efterhaanden var han bleven stærkt politisk og socialt interesseret, havde faaet Lyst til at studere Statsvidenskab og optog nu sine afbrudte Studier i København med statsvidenskabelig Eksamen som Maal. Men i Foraaret 1911 blev han syg; det var Sindssyge; han kom til Oringe; men Sygdommen tog saa voldsomt fat, ogsaa legemligt, at den i Løbet af nogle faa Aar brød ham ned, og han døde den 7. Maj 1916.

Det var et haardt Slag for Grønvald Nielsen. Haakon var en evnerig og lovende ung Mand, som man kunde vente sig meget af, og Faderen havde maaske nok tænkt sig, at Sønnen engang skulde have overtaget hans Skole. Men det skulde altsaa ikke ske.

Ingeborg var den næste i Rækken. Hun var mere anlagt for praktisk Virksomhed, og hun havde i alt Fald ikke Lyst til Bogens Vej. Hun arbejdede med det huslige og havde ogsaa Plads ude; men da hun blev voksen, fik hun Lyst til at drage til Amerika, hvor hun har følt sig hjemme, og hvor hun stadig er. Men hun har flere Gange været hjemme for at besøge sin Fader.

Den tredje af Børnene, *Jutta*, kom ogsaa i Statsskolen i Horsens, hvorfra hun blev Student i 1910. Næste Aar tog hun Filosofikum og i Efteraaret 1911 drog hun til England for at lære det engelske Folk at kende og sætte sig ind i dets Sprog og Litteratur. Først op-

Jutta og Ingeborg.

holdt hun sig hos en Præstefamilie og drog derefter til Oxford for at studere. Det gik ogsaa godt til at begynde med; men saa begyndte Helbredet at svigte, og hun blev hentet syg hjem derovrefra. Det var ogsaa Nerverne og Sindet, det var galt med. Der blev gjort alt for hende; men intet kunde hjælpe, og hun døde paa St. Hans Hospital den 19. December 1921.

Baade hos Haakon og Jutta kom det overraskende og brat med Sygdommen; ingen anede noget, før Sygdommen brød ud med det samme, og hos

dem begge havde den et voldsomt og hurtigt Forløb. Med tungt Sind maatte Grønvald Nielsen følge sin yngste Datter til hendes Grav paa Østbirk Kirkegaard.

Børnenes Sygdom og Død gjorde Slagskyggen fra Moderens Sygdom saa meget des dybere; men Grønvald Nielsen bar Sorgen mandigt og beundringsværdigt. Han søgte Hjælpen og Trøsten der, hvor han fra før vidste, at den var at finde; men der var ligesom bleven en dybere Klang i hans Stemme, naar han sang:

»Jeg har baaret Lærkens Vinge«, som han elskede at synge, og som han saa ofte afsluttede et Foredrag med, og især naar han sang Verset:

Lad kun Graad mit Øje blinde;
 har min Sjæl sin Vinge blot,
 skal jeg atter Vejen finde
 til min Ungdoms lyse Slot.

VIRKSOMHED UDADTIL.

Det var ikke alene Arbejdet hjemme paa Skolen, der lagde Beslag paa Grønvald Niensens Arbejdskraft; men han blev ogsaa snart en meget brugt Foredragsholder ved Møder ud over Landet. Han er til Dato den danske Højskolemand, der har holdt de fleste Foredrag ude — ca. 6000 Foredrag; det vil sige, at han har tilbragt 15—16 Aar af sit Liv paa Foredragsrejse og har talt til — skal vi sige en halv Million Mennesker. Selvfølgelig kan det ikke gøres op talmæssigt nøjagtigt; thi han har jo i Aarenes Løb talt flere Gange paa de samme Steder og til de samme Mennesker; men alt i alt maa man sige, at han her har præsteret et omfattende Arbejde af megen Betydning, og et Arbejde, som han gjorde med stor Lyst, godt Humør og megen Alvor. Naturligvis gjorde han det for en Del for Skolens Skyld, og de første Aar gjorde han det ogsaa for at tjene en Skilling. Men det var ikke et Pligtarbejde. Nej, han vilde gerne ud. Det var ham en Glæde og et Udbytte at lære »Landets aandelige Geografi« at kende, og han havde den Opfattelse, at dette ogsaa hørte Højskolegerningen til, det var et Arbejde i Folkeoplysningens Tjeneste, han her øvede, under Ansvar for den Ide, han havde besluttet at tjene til Folkets og Fædrelandets Tarv. Han hyggede sig ved Møderne og paa Talerstolen; det var ham en Tilfredsstillelse at magte en Forsamling, holde den i Aande og rejse Livs-

spørgsmaalene i de mange Sind. Det var ikke Fortjenesten, der var afgørende, og han hørte sikkert til de Talere, der tog det lempeligt med Honoraret. Han blev ikke rig ved sine Foredragsrejser.

I Begyndelsen var det drøjt at være Foredragsholder. Banerne var færre end nu, ofte maatte man køre lange Veje paa aaben Vogn i alskens Vejr for at komme til det Sted, hvor Mødet skulde holdes. Det var tit under smaa og indknebne Forhold, der holdtes Møde: i Storstuen hos en eller anden Gaardmand, i Skolestuerne paa Landet. Da der kom Forsamlingshuse, var der ogsaa her mere primitive Forhold, end man er vant til nu. Forsamlingshusenes Udstyr var tarveligt. Kakkellovnene var daarlige, og da de brugtes saa sjældent, gjorde de tit Knuder, saa der var baade Os og Røg. Belysningen var mangelfuld, og der var ingen Sangbøger. Ogsaa Logiset kunde det knibe med; thi det var tit, at Husrum og Hjerterum ikke harmonerede. I Dobbeltsegenes Tidsalder maatte man vente at skulle have Sengekammeret. Stundom kunde det hænde, at han maatte putte sig i Ægtesengen ved Husfaderens Side i Sovekammeret, medens Husmoderen redte til sig selv i et Hjørne af Stuen og listede i Seng, naar hun ventede, at Mændene sov. Var der flere Talere, kunde det hænde, at de maatte dele Seng. Saaledes fortæller Grønvald Nielsen en kostelig Historie om, hvorledes han et Sted oppe i Nordjylland en Nat maatte »sove« sammen med Kristensen-Randers og Laursen, Lundby, i samme Seng. Det var tre velvoksne Karle, saa der har ikke været Plads til mange Krumspring, og Søvn blev der ikke Tale om. Kristensen-Randers havde betinget sig at ligge i Midten, og her laa han og fortalte morsomme Historier det meste af Natten.

Værst var det med de sjældent brugte, ofte daarligt

beliggende Gæstekamre med det klamme Sengetøj. De var ikke rare at døje Nat efter Nat i den kolde Foraars-tid, naar Vinterfugten sad i Vægge og Dynere. Megen Tid spildtes der, og det var besværligt for en Foredragsholder hver Dag at snakke fra Morgen til Aften med de flinke og gæstfri Værtsfolk. Grønvald Nielsen vilde gerne have noget ud af sin Tid; derfor havde han Kufferten fuld af Bøger, og saa læste han i Sengen om Morgenen, før han stod op, eller han skrev sine Bøger og Foredrag i saadanne Morgentimer. Han havde et Stykke Pap i Kufferten; det var Bordet; Skrivemateriale havde han ogsaa med; han kunde saa ligge og skrive, og det var lettere at holde Varmen i Sengen end ved Bordet i det kolde Gæsteværelse. Ofte havde han et Stykke Wienerbrød eller en Bolle i Tasken; det nød han som Morgenmad med et Glas Vand til. Til Værtsfolkene havde han om Aftenen sagt, at han vilde sove længe, saa de skulde ikke vente paa ham med Morgenkaffen. Naar han saa mødte hen paa Formiddagen, havde han faaet noget bestilt i de tidlige Morgentimer. Resten af Dagen stod han til Raadighed for Familien, hvor han boede, eller gik lange Ture. Paa den Maade fik han en hel Del bestilt paa de lange Foredragsrejser i Foraars-tiden og om Efteraaret.

I Skoletiden var det vanskeligt at komme ud; thi Skolen skulde først og fremmest passes. Men tidt drog han jo alligevel ud, f. Eks. naar han havde holdt sit Morgenforedrag om Lørdagen, for saa at komme til Horsens Søndag Nat og køre hjem paa Vogn for at kunne være paa Pletten Mandag Morgen igen. Paa saadan en Tur kunde han saa naa at tale eet Sted om Lørdagen og to Steder om Søndagen. Det var anstrengende, og der skulde et godt Helbred til at holde til dette. Men han sparede sig ikke, og ofte sled det mindre paa ham end at ligge søvnløs hjemme som et Bytte

for tunge Tanker, naar Modgangen var over ham, og Vanskeligheder af forskellig Art taarnede sig op om ham.

Som Aarene svandt, blev alt meget anderledes. Det blev lettere og behageligere at rejse. Han behøvede ikke at tage det saa nøje med Pengene og kunde rejse paa anden Klasse. Han havde mange Elever spredt over Landet, der tog imod ham og gjorde deres bedste for at gøre det godt for ham. Det var meget rarere at komme til dem end at komme til vildfremmede Mennesker, som maaske ved Licitation havde overtaget Taleren. Bånerne blev flere, Toggangen bedre, Forbindelserne i det hele lettere. Og da senere gamle Elever havde foræret ham en Bil, kunde han holde sit Morgenforedrag hjemme og faa de daglige Forretninger til Side, køre ud til Møde endda temmelig langt borte, komme hjem og sove i sin egen Seng om Natten og være frisk og fro til Dagens Arbejde. Han var sine gamle Elever meget taknemmelig for den Bil.

Der var Steder, hvor han kom hvert Aar, navnlig i Nærheden af Vestbirk. Men ogsaa langt borte blev han ved at komme, saa der var mange Kredse, han f. Eks. ved Efteraarsmøder havde »holdt Sølvbryllup« med, havde været der fem og tyve Gange eller flere, saaledes Klim i Hanherred, Jebjerg i Salling, paa Mors, i Herning, i Aale ved Horsens m. fl. Steder. Paa den Maade blev han ogsaa ude Lærer for flere Slægtled, ligesom han hjemme paa sin Skole naaede at blive Lærer for Børnebørnene.

Grønvald Nielsen hørte ikke til de dybsindige Talere, der bliver borte i Tankernes Mylder, taber sig i filosofiske Udredninger og fører sindrige Beviser for en eller anden »Sandheds« Rigtighed.

Nej, hans Foredrag var med Hensyn til Emne og dets Behandling enkle og ligetil, selv om de kunde

være mangfoldige og skiftende nok i deres Form. De gik ikke lige paa med Maalet i stadig Sigte. Han gjorde sig Svinkeærinder, som den gør, der kender til mange Ting og ved, at der er meget at hente baade her og der, og at det jo aldrig kan skade, at man tager det med. Han var morsom og munter at færdes med paa Vejen, og til sidst stod der dog et Tankebilled i Tilhørernes Sind.

Han rejste Spørgsmaalene indad i Sindene, de personlige om Tro og Tvivl, Forholdet til sig selv, andre Mennesker og Gud, udad mod de mange Sager, som hørte Dagen til, de menneskelige Sager, de sociale Spørgsmaal og Fred og Fordragelighed mellem Folkeslagene. Han førte dem ind i Livets Strøm, ind i det store vidtspændende Arbejde, der i vore Dage gøres for at skabe Menneskeslægten lysere Livskaar, aandeligt og materielt. Og her som hjemme paa Skolens Talerstol brugte han Digterne i sin »Agitation« for Livets Sag. Der var mange Citater i hans Foredrag, og han fremsagde Versene godt. For dem, der hørte ham tidt og fulgte ham op i Aarene, kunde det stundom blive noget trivielt at høre de samme Vers til Belysning af de forskelligste Emner; men det var nyt og friskt for ham selv, og som Regel var Citaterne ram-mende, æggende, personligt henvendende sig til Tilhørerne.

»Hvis ej der var noget at stride for,
hvad var da vel jeg og du —«

ja, saa var man straks med i en Fylking til Gavn for en selv og andre. Og saa tegnede han Maalet for Striden, som var det at bringe Slægtens Masser lysere Kaar. Ja, her var noget at gøre, Mørke at sprede, Nød at lindre, her maatte man være med at »række sig

selv som et nærende Brød mod sin Samtids altid skrigende Nød« i selvforglemmende Lidenskab:

»Kast mig paa Baalet som Ved,
bare Slægterne tændes deraf«.

Kraften til at være med i dette maatte man søge hos Aandens Stormænd; selv stod han paa Grundtvigs Stol om Dagen og læste Søren Kierkegaard om Natten. Man maatte heller ikke glemme Livskilderne i Hjemmets Kreds og i Menighedens Forsamling.

Og saa gaa frit og med Glæde til Dagens Gerning og ikke se surt, selv om det gik langsomt og besværligt med Fremgangen; thi trods alt var der saa meget skønt og opløftende i Tilværelsen.

»Jeg næres af Sangen, som gennem Verden gaar,
trods alt hvad der skurrer og der hvincer,
og glad kan jeg takke for, at jeg fik bedre Kaar
end ham, der tavs ser til med sure Miner«.

Ja, saadan færdedes han rundt i Landet og indbød Mennesker til Aandens Fest og Drøftelse af Tidens Opgaver. De gamle Elever sagde, at han talte bedst hjemme, og det passede vel ogsaa nok; det gjorde han netop, fordi han *var hjemme*; her var den rette Stemning til Stede, her var den hjemlige Luft, som var god at aande, og som gav Foredraget det rette Forhold og ham selv den sikre Tryghed. Men paa Steder, hvor han kom tidt, og hvor han følte sig hjemme, var der ogsaa den rette Indstilling og Forventning.

Grønvald Nielsen var ikke alene den søgte Taler i Landets Foredragsforeninger; men han var ogsaa en hyppig Gæst ved Højskolernes Efteraarsmøder. Det var naturligt, at Højskoleforstandere kunde skiftes til at tale ved hinandens Møder, kunde, som en af dem en-

gang udtrykte sig, give en Sludder for en Sladder. Ogsaa ved Sommerkursus var han brugt, f. Eks. ved Friskoleforeningens Kursus, Studenterkredsens, ligesom han ogsaa har talt ved Højskolemændenes egne Kursus og Møder.

Grønvald Nielsen var ikke som de andre, men var noget for sig, og i sine yngre Dage var han vel nok mere »moderne« end de fleste andre Højskolemænd. Han var stærkt indstillet paa at forstaa sin Tid, forstod, at man i god Forstand maa »følge med Tiden, hvis man vil holde sig ung i Striden«.

Han fik Ideen til at danne »Foreningen for Højskolelærere og Landbrugsskolelærere« og foreslog ved et Møde paa Dalum i 1891 at stifte en saadan Forening og vælge Alfred Povlsen, Ryslinge, som Formand. Baade det ene og det andet viser, hvor klart og klogt han bedømte sin Tid og dens Mænd, og ikke mindst det, at han havde udpeget den bedst egnede og mest repræsentative af Højskolemændene dengang til Formand.

Gang paa Gang talte Grønvald Nielsen om, at Højskolen maatte vinde mere Indgang i Byerne og interessere Arbejderne for grundtvigsk Folkeoplysning. Saa varmt og indtrængende kunde han tale om denne Sag, at man kaldte ham »Højskolernes Socialist«. Derfor havde Forstander Johan Borup, København, en saa forstaaende og medsammensvoren Fælle i Grønvald Nielsen, naar han søgte at grundlægge Københavns Højskole paa en ny Maade. Ikke for intet havde de mødt hinanden i Arbejdet for denne Sag paa Falkenstjernes Højskole allerede i Firsernes Begyndelse.

Grønvald Nielsen var ogsaa en af de Højskolemænd, der straks forstod Betydningen af at faa rejst den internationale Højskole, og han talte med Varme for denne Sag, fordi han fandt, at der her var Tale om en Ud-

videlse af Højskolens Arbejdsmark i Pagt med Tidens Tanker og Folkeslagenes Velfærd. Det tiltalte ham, at det blev Danmark, Grundtvigs Fædreland, der prøvede at forene og formidle Modsætninger i en samlende Bestræbelse for Folkeforstaaelse ved at give enkelte Repræsentanter for de forskellige Folk Lejlighed til at lære hinanden at kende personligt gennem et fælles Arbejde for det samme Formaal under et Skolelivs hjemlige Former.

Ogsaa hjemme paa sin Skole var Grønvald Nielsen fremadrettet og opmærksom paa, hvad af nyt der kunde tjene og frugtbar gøre Skolearbejdet.

Vestbirk var vist den første almindelige Højskole, hvor de gamle Elever dannede en Elevforening til Støtte for deres Skole, dels ved at understøtte unge Mennesker, som vilde være Elever paa Vestbirk Højskole, dels ved at være Baand og Bindeled mellem Skolen og dens gamle Elever.

Vestbirk Højskoles Elevforening er vokset fra en lille Begyndelse til noget meget omfattende. Om ved Aarhundredskiftet begyndte den at sende en lille trykt »Traktat«, en Julehilsen ud til sine Medlemmer. Den indeholdt et Par Ord fra Grønvald Nielsen og en Meddelelse om Foreningen — men det hele var ganske smaat, ligesom de Understøttelser, der uddeltes, var smaa — ja, der blev endogsaa uddelt Portioner paa 5 Kroner enkelte Gange. Men denne lille Julehilsen voksede med Foreningen, blev til et lille Hæfte paa 16 Sider, fordringsløst med Hensyn til baade Papir og Udstyrelse og uden Billeder. I 1909 kom det første Billede. Det var Skolens Jubilæumsaar, som man mindedes ved en lidt udførligere Beretning og et Billede af den gamle Skole. Det næste Fremskridt blev det farvede Omslag, og samtidig flyttede man til Højskolebladets Trykkeri. Titlen var indtil 1917 »Julehilsen

fra Vestbirk Højskole til dens gamle Elever«. I 1918 kom saa det nye Omslag med det skønne Billede med Lærken, der stiger syngende over Vorbjerg Bakker; Hæftet blev større og fik Titlen: »Vestbirk Højskole«, blev et stateligt Aarsskrift med længere Afhandlinger og mange gode Billeder, samt Meddelelse om Skolens Gang og Foreningens Anliggender, og nu ansaa man Aarsskriftet for at være Foreningens Hovedopgave, hvilket fremgik af Regnskabet; thi naar Understøttelserne taltes i Hundreder af Kroner, taltes Udgiften til Aarsskriftet i Tusinder.

Disse Elevforeningens Aarsskrifter fortæller Skolens Historie, samtidig med, at de bringer gode og lærerige Afhandlinger af Forstander og Lærere. Gennem Referat af Aarets Begivenheder følger man Skolens Liv i smaat og stort: Møder, Kursus, Fremmedbesøg, Lærerskifte og mere intime Begivenheder i Skolekredsen som Bryllupper og Barnefødsler.

Sammen med Elevforeningen hører Elevmødet. Her er der Generalforsamling, Regnskabsfremlæggelse og Bestyrelsesvalg. Her dukker nye Ideer op og drøftes.

Elevforeningens Historie giver ogsaa et Billede af de gamle Elevers Kærlighed til deres Forstander, f. Eks. vedrørende de større Gaver, som gennem Foreningen er givet Grønvald Nielsen. I 1911, da Grønvald Nielsen og Anton Hansen havde været i Vestbirk i 25 Aar, fik de som Gave hver et Maleri. Senere fik Grønvald Nielsen til Skolen Billedet: »Danevirke bygges« i Foredragssalen; senere de to Malerier af Grønvald Nielsen og Anton Hansen, som ogsaa hænger i Foredragssalen; endvidere Bilen, som Grønvald Nielsen fik skænket, Mindesmærket, som efter hans Død blev rejst uden for den gamle Skoles Hovedbygning, Legatet, som bærer hans Navn, og endelig nu ogsaa denne Bog om ham og hans gamle Skole.

Elevforeningen har til enhver Tid gennem sin Bestyrelse været Skolens Vagt og Værn.

Ogsaa Elevmødet i Vestbirk betegner noget nyt inden for Højskolerne, og det fulgte i det hele Skolens Vækst. Ved det første Elevmøde i 1890 var der 20 pCt. af de gamle Elever mødt frem, og dette Tal har i det store og hele holdt sig gennem Aarene. Heller ikke Mødets Plan har ændret sig, selv om de større Møder nu er mere imponerende og tager større Plads.

Vestbirk Højskole tog saa tidligt, som det næsten var muligt mod den Lingske Gymnastik.

Grønvald Nielsen var en ivrig Gymnast; selv var han uddannet som Korporal efter den gamle danske Gymnastik; men han forstod straks, at den Lingske rummede langt flere pædagogiske Muligheder som Led i Ungdomsopdragelsen. Selv mødte han til den daglige Gymnastik sammen med Eleverne og blev ogsaa derved et godt Eksempel for dem og en Støtte for Gymnastiklæreren i hans Arbejde. Og da han ikke kunde blive ved at møde paa Holdets Gymnastik, drev han daglig »Mit System« med Øvelser, Frottering og Bad, foruden at han ved daglige Gaature holdt sin Spændstighed ved lige og inddrak Sundhed med den friske Luft.

Han talte ogsaa tidt ved Møder og Fester med Varme Legemsøvelsernes Sag. Han er den første, der har brugt Ordet »Lemmedasker« om slappe og sammenfaldne unge Mænd. Det var ved en Skyttefest i Grejsdalen, og man lagde Mærke til Ordet og til den Virkelighed, der gemte sig deri. Som han i sin Ungdom paa Fyn havde haft Forbindelse med Skyttesagen, sluttede han sig til denne Bevægelse ogsaa i Horsens-egnen.

Samfundslæren fik tidlig Plads paa Skolens Timeplan, saa Grønvald Nielsen blev sin Ungdoms Forsætter

tro denne Sag vedrørende. Rigsdagsvalget hver Vinter var et Led i denne Gren af Undervisningen. Ogsaa Bøgers Brug var en af de Ting, som han havde i sin Tanke og nærede Forventninger til. Han havde gammel Forbindelse med Professor Steenberg, og saa tidligt, som der kunde blive Raad og Plads dertil, blev der indrettet Læsestue med Haandbibliotek paa Vestbirk Højskole. Grønvald Niensens sidste storstilede Virken for denne Sag var den, at han testamenterede det meste af sin store Bogsamling til Skolens Haandbibliotek, og den staar nu i Læsestuen, ligesom den stod i Grønvald Niensens »Hule«, som han yndede at kalde sit hyggelige Arbejdsværelse, og hvor Elevhold efter Elevhold har staaet undrende over for Synet af de mange Bogrygge og faaet en Forstaaelse af, at deres Forstanders Viden havde kostet baade Penge og Arbejde.

I det hele taget var Grønvald Nielsen en agtpaagivende og opmærksom folkelig Pædagog.

Almindelige Opgaver udadtil lod han for det meste ligge, offentlige Bestillinger frabad han sig, og alt, hvad der havde med kommunale og politiske Sager at gøre, Kommissioner og Repræsentationer, vilde han helst være fri for. Det var Ting, der kunde gøres af mange andre og gøres bedre, end han kunde gøre dem. Derimod mente han, at han egnede sig bedre til at holde Skole og oplyse gennem Arbejdet ved Møder, og dette Arbejde kunde han gøre med glad Hengivelse og smaa Fordringer. Men selvfølgelig var han en politisk interesseret Mand lige fra sin Ungdom. Han var Venstremand, i sine yngre Dage med et radikalt Tilsnit; men han var mere end de fleste interesseret i Mændene, og de politiske Stræbere havde han intet tilovers for. Skønt han havde sine bedste Venner og dybeste Meningsfæller i den moderate Fløj af Venstre, sluttede han sig til Reformpartiet, fordi han mente, at det var Fremtidens

Venstre, og fordi Egnens Repræsentant var P. Th. Nielsen, som han havde Tiltro til.

Naar Grønvald Nielsen var med til at oprette »Horsens Dagblad«, var det ikke først og fremmest for at skabe et venstreorienteret Dagblad af en sund og god Støbning; men det var for at faa et Dagblad, hvor Andelstanken var gennemført. Egnen skulde have sit eget Blad, et Blad med sundt og godt Læsestof uden Sensationspræg. Han forstod, at Pressen var en Stormagt, at det har overordentlig meget at sige, hvad det er for et Blad, der ligger fremme i Hjemmene, og som alle baade Børn og voksne griber for at læse. »Horsens Dagblad« blev oprettet, dets første Nummer kom den 10. September 1895, og Grønvald Nielsen ofrede i de 17 Aar, Bladet levede, meget baade af Tid og Penge paa det og var en flittig Medarbejder ved det; men Egnen var ikke klar over, hvad det drejede sig om, og hvilken rigtig Tanke der laa bagved. Derfor fik Bladet ikke den Støtte, som det havde fortjent at faa; da saa de to Venstregrupper fandt hinanden igen, var der ikke Plads for to Blade af samme Partifarve, og »Horsens Folkeblad« var det gamle vel indarbejdede Blad, saa Dagbladet kunde ikke konkurrere. Der blev gjort et Forsøg paa at købe de to Blade og slaa dem sammen, saa der kunde blive eet Blad, som Befolkningen ejede; men dette mislykkedes, og i 1912 gik »Horsens Dagblad« ind. Det var en stor Skuffelse for Grønvald Nielsen, at dette Bladforetagende maatte opgives, endskønt det var rejst paa saa god en Grund.

I Arbejdet for Dagbladet saa vel som for Skyttebevægelsen mødtes han med Pastor Konradsen i Hvirring, der jo ogsaa gennem de maanedlige Søndagsmøder i Vestbirk var med i Højskolearbejdet. Men dette Pastor Konradsens kirkelige Arbejde i Vestbirk havde for Grønvald Nielsen et videre Sigte, og vi skal nu nævne

en Sag, som han havde knyttet store Forhaabninger til. Det var hans Drøm, at der engang skulde komme til at ligge en Kirke ved Siden af Højskolen. Han kendte Menighedslivets Betydning fra sin Barndoms-egn i Ryslinge; i sin Ungdom havde han oplevet det nære Forhold mellem Valgmenigheden i Vejstrup og Højskolen der, og ved Besøg i Oxford havde han faaet en levende Forstaaelse af, hvad det betød for Skole-ungdom at være nær knyttet til det kirkelige og kristelige Liv, idet hvert College her havde sin Kirke, som hørte Samfundet til.

Selv om der var en Kirke i Nabobyen Østbirk, hvortil Vestbirk hørte, selv om der ikke var langt til Tønning og Træden Kirker, hvor de unge ogsaa kunde søge hen, og selv om der kom en god grundtvigsk Præst til Samlingshuset en Gang om Maaneden, var det dog ikke det samme som at have en Kirke ved Højskolen som et Led i Arbejdet, et Kirkerum, der kunde indbyde til Andagt baade nu og da, og hvis Klokke kunde ringe sin Fred over velgjort Dagværk og fylde den lille Landsby med Højtid hver Helligdag. Grønvald Nielsen mente, at den vilde være et mægtigt Plus i den hele Virksomhed til daglig, og at den vilde følge de unge hjem til deres Egn baade som et Kald og et Krav, som deres Sjæl var kommen til at huse, og som kunde hjælpe dem ind i noget lignende, naar de var kommen hjem.

Den Tanke laa nær at faa knyttet en Teolog til Højskolen som Lærer. Egnens Befolkning kunde da lære ham at kende, faa Lyst til ikke blot at høre ham, men ogsaa til at bruge ham ved kirkelige Handlinger. Paa den Maade kunde det vokse naturligt og jævnt frem og blive økonomisk overkommeligt. Præsten vilde faa en stor Del af sin Løn som Lærer, og Grønvald Nielsen vilde give Grund til Kirke og Kirkegaard, en Lærer-

bolig til Præstegaard foruden som det synes, en ret stor Sum Penge. Alt var egentlig lagt til Rette. Man havde Manden; og Grønvald Nielsen var sikker paa, at det hele snart skulde blive til Virkelighed; men saa kom Verdenskrigen, og dermed var Planen egentlig strandet. Der blev nok dannet en Valgmenighed med Pastor Thygesen som Præst; men der blev ikke bygget Kirke i Vestbirk. Træden Kirke blev Valgmenighedens Hovedkirke, og Præstegaarden blev bygget højt paa Bakken i Nærheden deraf.

Dette var vistnok en af de største Skuffelser, som Grønvald Nielsen oplevede i sin Højskolevirksomhed, hvor der jo ellers i det rent ydre var en stadig Medbør. Kirken vilde ligesom være blevet Kronen paa Værket, Pantet paa Styrken og Linien i den Bevægelse, som han havde været Midtpunktet i, fra han satte Ploven i den jyske Grund, Vidnesbyrdet om, at han havde forvaltet Arven fra Ryslinge og Vejstrup ret og realiseret, hvad han drømte saa lyst, da han som ung færdedes i det ærværdige Oxford. Men han bar sin Skuffelse uden at klage og knurre.

FORFATTERSKAB.

Grønvald Nielsen var mest det mundtlige Ords Mand; men han brugte ogsaa flittig sin Pen. Han talte dog bedre, end han skrev, og det allermeste af, hvad han har skrevet, bærer Præg af at være udarbejdet til Brug paa Talerstolen. De, som kendte ham, ser ham for sig og hører hans Stemmeklang, naar de læser hans Bøger. De, som ikke kendte ham, fik vist ikke det fulde Udbytte af, hvad han havde skrevet, netop fordi der var Tale om Foredrag mere end om Afhandlinger, og i Almindelighed læser Folk ikke gerne Foredrag og Prædikener, selv om de er nok saa gode og lærerige.

Grønvald Nielsen har skrevet en Mængde Artikler i Dagblade og Ugeblade; mange Artikler og Foredrag er i Aarenes Løb kommen i Julehilsenen og Aarskriftet. Desuden har han udgivet flere Rækker »Foredrag« om mangfoldige Emner fra de mange Aars Virksomhed, og hvad han der udenfor har syslet med. Her ind under hører Bogen: »Wergeland — Bjørnson — Sverdrup«. Af andre Bøger nævner vi: »Breve til Ungdommen«; »Festtaler og Foredrag«; »Breve til mine Elever«; »Talt og skrevet« (Glimt fra mit Værksted gennem 30 Aar); »Foredrag, Afhandlinger og Digte«; »Minder fra min Barndom og Ungdom«; »I de unges Lejr«; »Minder fra 43 Aar i Folkehøjskolen« og »William Gladstone«. Denne sidste er kommen hos »Udvalget for Folkeoplysnings Fremme«; den er udkommen i to Oplag og var i 1927 solgt i et Antal af 6000 Eksemplarer. En større Afhandling om Sten Stensen Blicher kom i Vilh. Mallings Litteraturhistorie: »Fra Holberg til Chr. Richardt«, og han har ogsaa givet Skildringer af sine Rejser.

Der ligger Bunker af smukt renskrevne Afhandlinger efter ham, til dels Ting, han har behandlet i Foredrag, og som altsaa for en stor Del vil være hans gamle Elever bekendte. Altsammen er det værd at læse, og det vidner om hans enestaaende Flid, hans omfattende Interesser, hans store Kærlighed til Historie og Poesi, hans Lyst til at færdes i gode Menneskers Selskab og hans Trang til at have Orden i sine Sager.

I sin Ungdom gik han med Digtertanker. Vi har før nævnt hans Smaabøger: »Fra en fynsk Landsby« og »De udviklede«. Denne sidste er senere en Del forkortet og med Tegninger af Rasm. Christiansen trykt i Wisbecks Almanak for 1918. Men det blev ikke til mere end disse Smaabøger, og nogen stor Digter gik ikke tabt dermed. Hans poetiske Evner fik Udløb i

hans Undervisning og hele Oplysningsværk, og her fik disse Evner en stor Betydning for hans Elever. Indtægten af hans Bøger gik til Sønderjyderne, blev anvendt i Genrejsningens Tjeneste i det tabte og genvundne Land, hvis Skæbne var Aarsagen til, at han blev Lærer. Naar vi tænker paa, hvad han ved Siden deraf har ydet ved at tilstaa sønderjydske Elever fri Undervisning gennem de mange Aar, giver det et stort Vidnesbyrd om, hvad en enkelt Højskolemand har ofret til den sønderjydske Sag i sin Levetid.

Hans Lethed ved at skrive Vers og hans Lyst til at give sine Tanker Udtryk i bunden Form har vi Vidnesbyrd om i en Mængde Lejlighedssange til forskellige Tider, Øjeblikkets Børn de fleste af dem, der døde med Anledningen. Men der er dog et Par, som vil leve længere. Den ene er den Sang, som han skrev ved Afslutningen af Vinterskolen i Vejstrup 1881, og som blev trykt i »Højskolebladet« samme Aar:

»Der blev spurgt os engang, og der spørges igen«.

Den anden er Sangen om Vestbirk: »Skønne Vestbirk med din vide, frie Horisont«. Den blev skrevet til Elevmødet i 1903 og senere optaget i Vestbirksangbogen. Et enkelt af Versene i den originale Tekst kom dog ikke med, hvorfor vi anfører det her, fordi det er betegnende for Grønvald Nielsen, hans Forhold til det gamle Grækenland og Formaålet med Elevmødet:

Musers Moder fra den gamle
skønne græske Tid,
du, Erindring, som kan samle
midt i Livets Strid
Fortids Minder i dit Bæger,
hvormed sødt du vederkvæger
Jordens travle Børn hernede,
vær hos os til Stede.

Sangen selv vækker mange Vestbirkminder i gamle Elevers Sind, Minder om Egnen og de sorgløse Dage, da man som Elev færdedes i Vestbirk og havde saa faa Fristelser og saa mange lyse Oplevelser, Minder om Undervisningstimer, Chokoladegilder og Elevmøder, om Livet ude og inde paa den gamle Skole.

Et tredie af Grønvald Nielsens Digte skal nævnes, og det er hans Oversættelse fra Engelsk: »Nu i Dag!« Det findes første Gang trykt i Julehilsenen fra 1907 og under ovennævnte Overskrift. Digtet er smukt, Oversættelsen fortræffelig, og Indholdet karakteristisk for Grønvald Nielsen. Det giver et Billede af ham, som hans gamle Elever og Venner vil kendes ved, og som de holder af. Det minder os om en fremtrædende Side af hans Væsen: hans varme Menneskelighed, hans levende Trang til at hjælpe og tage Tiden og Øjeblikket i Agt. Han ved, at »Natten kommer, da ingen kan arbejde«, og at der er nok at tage Haand i med her paa denne Jord. Ud fra denne Følelse skrev han engang:

Hvem sender den navnløse Smerte
herind paa vor sollyse Jord,
som bænker hvert Menneskehjerte
om Lidelsens store Bord.

FRA BREVE OG FOREDRAG.

Om denne »hjælpssomme« Side af Grønvald Nielsens Væsen taler en Bunke af Breve fra hans gamle Elever og andre. Vi ser heraf, hvor meget han har været for mange Mennesker, og med hvilken rørende Tillid og Hengivenhed de gaar til ham med alt og om alt. De viser ham fuld Fortrolighed og stoler trygt paa hans Ord og Erfaring, og derfor faar man af disse Breve ikke alene et godt og gribende Billede af ham, men ogsaa en Forstaaelse af, hvilket fortrinligt Menneske-

materiale han havde at arbejde med og være noget for, og i hvor rigt Maal hans Gerning lykkedes. Alt det bedste kommer frem i deres Sind, naar de skriver til ham, tænker paa ham og føler, hvad de skylder ham. Han er ikke alene deres Lærer, men deres Sjælesørger, baade religiøst og menneskeligt. Samvittighedsfuld og medfølende fordyber han sig i deres Forhold og deres Verden og svarer paa deres troskyldige, ofte ubehjælpssomme, men saare veltalende Breve. Han har ikke sparet sig selv, naar det gjaldt om gennem et Brev at række en hjælpende Haand til en, der trængte og var i Nød. Han har været en aandeligt godgørende Mand af et usædvanligt Omfang, og hans private Brevskrivning er ikke det mindst betydningsfulde af, hvad han har skrevet.

Vi vil anføre enkelte Ting fra disse Breve for at lade de forskellige gamle Elever være med at tegne Billedet af deres gamle Forstander. Det er tidt til Fødselsdagen, den Dag, der ingen Dato har, at Brevene kommer, og de ønsker ham til Lykke, haaber, at han endnu i mange Aar maa blive ved at være Forstander i Vestbirk, saa de kan komme og høre ham ved Elevmødet. Og naar de saa har begyndt at skrive, kommer Minderne i Rad og Række.

»Jeg tænker tidt paa, at nu kunde jeg vist faa mere ud af dine Foredrag, end dengang jeg var paa Vestbirk. Jeg var jo meget ung, og der var saa megen Vaklen og Uro i mit Sind. Dog var jeg maaske mere modtagelig dengang for de varme Ord. Jeg husker, at naar der var noget i dit Foredrag, der havde gjort stærkt Indtryk paa mig, saa vilde jeg helst være ene bagefter fremfor at gaa ned i Tegnstuen, hvor der var saa megen Støj, og hvor der tidt lød Ord, der ikke var af samme Art som dem, du havde talt. Det hændte da, at jeg gik ned paa mit Værelse for at have en stille

Stund der, inden jeg gik ned i Tegnestuen, og jeg bad da til Gud, at han vilde hjælpe mig at bevare det, jeg havde hørt.

Og det tror jeg, han har gjort; ikke saaledes, at jeg kan huske Ordene, du har talt, men alligevel saaledes, at det har været og er endnu en Hjælp for mig i min Kamp imod det mørke og vaklende i mit Sind; jeg kan ikke forklare hvordan, men det forstaar du vist nok, Grønvald Nielsen. Og jeg synes, det gaar fremad for mig Aar efter Aar; jeg synes, jeg nu kan holde Jul med større Glæde, end jeg har kunnet i mange Aar, fordi der er kommen mere Ro og Ligevægt i mit Sind, og det skylder jeg dig Tak for, gamle Grønvald.«

En anden skriver, at hun glæder sig ubeskriveligt til Elevmødet; »men lige saa meget længes jeg efter den svundne Sommer; saa dejlig en Tid faar jeg aldrig mere. Folk hjemme var saa forargede sidste Vinter, fordi jeg, saadan et Fattigmandsbarn, vilde paa Højskole. De syntes, jeg kunde have nok andet at bruge mine Penge til. Men jeg fortryder aldrig, at jeg brugte dem der, og jeg svarer dem, naar de siger noget, at naar jeg faar Raad til det, tager jeg derned igen.«

En skriver: »Jeg haaber, at det nye Aar maa bringe dig rigtig mange Elever, som du kan trække Vat af Ørerne paa, ligesom du har gjort ved os. Ja, Grønvald Nielsen, det er ikke Spøg, som det vist kan se ud til. Jeg ønsker, at de Elever, du har og faar i Fremtiden, maa være lige saa glade ved Vestbirk Højskole og tilbringe lige saa mange glade Timer der, som vi har gjort. Det glemmer vi vist aldrig. Mor har allerede været ved at tale om at sende mine Brødre over til Eder; men jeg synes, de er for unge endnu. Jeg ved, at ikke alle de Frø, I har saaet, er gaaet til Spilde. Jeg ved, at du stadig tager os med i din Bøn. Det er, som

om et usynligt Baand knytter os til Vestbirk, Vestbirk med dets mange glade og stærke Minder!«

En anden: »Jeg længes ofte tilbage til Skolen igen, og jeg vilde gerne være Elev en Vinter til; men jeg ved ikke, om jeg faar Raad dertil. Jeg er dog meget glad for den Vinter, jeg har været der, og jeg tror ogsaa nok, at jeg har faaet noget ud af den Vinter. Den gav mig et helt andet Syn paa Livet, end jeg havde før, og derfor siger jeg mange Tak, kære Grønvald Nielsen. Der var dog endnu meget, som jeg kunde trænge til at faa klaret; men jeg faar jo nok vente; det kommer vel; men det er saa svært at vente somme Tider.

Tak for Julehilsenen! Den er som et Pust fra en anden Verden end den, vi lever i til daglig.«

En skriver: »Naar jeg ser dig i Julehilsenen staaende paa Tærskelen til dit gamle Hjem, der gemmer saa mange Minder for dig, baade lyse og tunge, saa bliver mine Øjne vaade. Naar jeg som din Elev og ogsaa senere kom ind i dit Arbejdsværelse, kom jeg altid til at tænke paa Salomons Tempel, det Hellige og det Allershelligste. Jeg blev altid betaget af Højtid og Fred, som der kan komme over en, naar man ene kommer ind i en Kirke. Det inderste Værelse betragtede jeg altid som dit Løn-kammer, hvor du hentede dine Kræfter. Og jeg tror ikke, at jeg har taget fejl. Det er nok gaaet mange af dine andre Lærlinge som mig; men de har maaske aldrig faaet det sagt. Ja, Tak for hvert et Minde fra dit gamle Hjem og for, at jeg maa komme til Villa »Ungdom«.

En anden: »Gud give dig Sundhed og Glæde, saa mange maa faa Lov til at finde ind til dig, hvor der altid er saa rigt at sidde og lytte. Vi mærkede altid, at du var den tjenende. Gennem alt det tunge, du er baaren igennem, fik du Kraft til at møde os med det

gode og skønne, som du er fuld af. Ja, Tak, kære Grønvald Nielsen, for alle de gode Timer, vi har sid-det og lyttet til dine Ord. Vi maa sige Gud Tak der-for; men det er jeg saa daarlig til.«

En skriver: »Kære gamle Grønvald! Rigtig hjertelig til Lykke paa din Fødselsdag! Gid du maa leve mange Aar endnu, for jeg synes slet ikke, vi kan undvære dig endnu. Jeg er hjemme i Vinter og har det godt, og nu kan jeg rigtig faa Fred at tænke paa eder alle sammen dernede paa Skolen, og den Dag har ikke været endnu, hvor jeg ikke har tænkt paa de dejlige Dage paa Vestbirk og paa dig, kære Grønvald. Dine Morgenforedrag staar saa levende for mig, og jeg synes, jeg saa tydelig kan se den kære Foredragssal og eder alle sammen. Jeg syntes altid, jeg havde en Fornemmelse, som om jeg var i Kirke, ved Morgenandag-ten. Ja, det var dejlige Dage; men det er altid det ve-modige: aldrig mere. Jeg er meget slem til at blive ved at leve i det, som er svundet; men saa husker jeg paa dit Foredrag, at det maa man ikke; man skal tage sit Arbejde op, hvor det ligger for en.

Du kan rigtignok tro, at jeg er meget glad for dine Bøger. Jeg har faaet »Minder fra min Barndom og Ungdom«, og den har været os til megen Glæde; min Fader læser højt af den om Aftenen, og Moder og jeg sidder med Haandarbejde. Det er noget saa dejligt. Men jeg maa dog sige, at »Breve til mine Elever« er for mig det bedste. Jeg synes næsten aldrig, jeg har læst en Bog, som jeg har følt mig saa truffet af som denne; jeg synes næsten, det kan passe paa mig alt sammen, og jeg har tænkt meget over det. Det kniber jo somme Tider lidt med at holde Humøret oppe; men saa tænker jeg paa Vestbirk, og saa synger jeg »Skønne Vestbirk«, og saa gaar det igen.

Du faar nok en ordentlig Mængde Breve til din Fød-

selsdag, og det er jo en Umulighed at faa dem besvaret, og jeg vil sandelig heller ikke forlange, du skal bruge din Juleferie til ene Skriveri; men dersom du engang i Tidens Løb skulde komme i Tanker om mig, vilde jeg være umaadelig glad for et lille Brev fra min gamle Lærer; men vi er lige gode Venner, enten det bliver eller ej.«

En skriver: »Jeg længes altid til Vestbirk. Det forekommer mig, at der er saa godt at være der; det er, som om Luften er mere ren, og vi aander bedre der. Der kommer saa mange gode Minder frem, naar jeg er der. Det er, som om et Baand knytter mig dertil.«

En anden: »Tak for Tiden paa Vestbirk Højskole. Jeg tænker tidt paa dig, naar du stod for os paa Talerstolen som den i Livet haardt prøvede Mand, hvorledes Haabet dog alligevel aldrig svigtede, men lyste frem ogsaa til os, hvorledes du lukkede op for os for Aandslivets vidunderlige Kilder, der rinder for hvert enkelt Menneske, naar blot vi med Guds Hjælp vil øse deraf. Ja, gid dette frejdige Haab maatte lyse for ethvert Menneske gennem Livet og hjem til Kærlighedens Gud.«

En anden: »Jeg kom saadan til at længes efter Vestbirk efter Mødet forleden, at jeg næsten ikke kan blive fortrolig med den Tanke, at jeg ikke kommer med til Elevmødet i Aar. Hvor det dog er en herlig Opfindelse med det Møde, hvor Dørene lukkes op paa vid Gab og kalder de gamle Elever tilbage til det kære Sted, hvor Længselen saa let finder Vej hen, og hvortil vor Kærlighed vokser Aar for Aar. Aa, hvor jeg længes efter alt det, jeg fik saa kært i min tidlige Ungdom. Jeg synes ikke, jeg kan blive færdig med mit Brev denne Gang, saa mange milde Tanker har Bud til Vestbirk. Jeg kunde næsten ønske at blive en lille Højskolepige igen; hvor jeg *skulde* lukke mig op! Ja nu kommer Taknemmelighedsfølelsen igen.«

En skriver: »Paa Vestbirk har jeg tilbragt mine bedste Dage, ikke blot saadan i Tiden, da jeg var der; men nu bagefter mærker jeg ret, hvad stort og herligt de Dage har været, og hvad Betydning de har haft, og det vil sikkert ikke blive mindre, som Tiden gaar. I Sandhed! Det var den største Begivenhed i mit Liv. Gang paa Gang mærker jeg ret, hvor meget jeg er eder skyldig. Paa Højskolen fik jeg Øjnene aabnede for det virkelig værdifulde i Livet. Derfor er det ikke saa sært, at vi føler os i stor Taknemmelighedsgæld til eder.«

Vi har her anført enkelte Stykker af Breve, som i Almindelighed beskæftiger sig med Minderne om Højskoleopholdet, og de viser jo tydeligt, hvorledes man i jævn og fortrolig Glæde gaar til Grønvald Nielsen og taler med ham som en jævnaldrende Ven. Men mange andre Breve kunde anføres, hvor man kommer til ham med, hvad der trykker, religiøst og menneskeligt, med Hensyn til Udkommet og i Kærlighedssager, i Alvor og med Fortrøstning.

Og saa var der jo mange andre Ting, der uden for selve Lærer- og Ledervirksomheden lagde Beslag paa hans Tid og Kraft. Anmodninger til ham om at udtale sig om Digte, Fortællinger og Afhandlinger, som var sendt, og som man vilde have hans Mening om. Saa var der Folk, ogsaa gamle Elever, som gerne vilde have Anbefalinger til Stillinger og hjælpes frem, og saa var der de mange Anmodninger om økonomisk Støtte til private, til Foreninger og almene Formaal. Ogsaa økonomisk var Grønvald Nielsen en saare godgørende Mand. Det faldt ham svært at sige nej, og med rund Haand har han givet ud til mange Mennesker og til mange Formaal. Hans Godhed blev selvfølgelig ogsaa misbrugt. Vildfremmede, samvittighedsløse Mennesker henvendte sig til ham om Hjælp,

trængte sig paa, fordi de nu engang havde hørt om hans hjælpsomme Sind. Hans Menneskekundskab, der jo ellers var stor og solidt underbygget med Viden, kunde stundom helt glippe, saa at han blev udnyttet mere end rimeligt.

Men med dette Sind vandt han sig efterhaanden mange Venner. Det er forbavsende at se i hans Breve, hvor mange Venner han havde, ogsaa uden for sine Elevers og nærmeste Omgivelsers Kreds.

I Aarenes Løb forandrede han sig vel ogsaa nok en Del. Det blide, venlige og vennessele kom mere og mere frem. Hans Ungdoms »radikale« Afgjorthed blev mindre fremtrædende paa de gamle Dage, selv om hans dybeste Væsen var det samme. Vi kan se det i hans Foredragsemner, hvor den blide, harmoniske og hyggelige Menneskelighed tiltrækker ham mere i de ældre Dage, medens han i sin Ungdom søgte mere de stridende og kæmpende Naturer. Det ses ogsaa i hans Forhold til aandelige og politiske Retninger, f. Eks. hans Forhold til Indre Mission; men her maa vi vel ogsaa nok regne med, at ikke alene han forandredes, men ogsaa Retningen blev i nogen Grad en anden, rummeligere og mindre haard i Dommen.

I hans yngre Dage kunde han baade paa Talerstolen og i sine Skrifter komme med hvasse Udfald og Angreb paa »Missionen«.

I et Foredrag fra først i Halvfemserne taler han om Missionsarbejde og hævder, at »for Alvor gælder det nu om at faa vor Ungdom til at binde Frihedens Idealer fast til et trofast og taalmodigt Arbejde«, og han angriber Indre Mission for dens Ligeegyldighed over for det menneskelige og borgerlige Fremskridtsarbejde og over for det nationale i Sønderjylland, hvor Præsterne ved bestandig at prædike Ringeagt for det folkelige sløver Sansen for de nationale Opgaver og derved ud-

fører et Undermineringsarbejde, der bryder Vej for Fortyskningen. »I Kamp for Oplysning og Frihed finder man ikke let nogen farligere Fjende end Indre Mission. Vi, som har gaaet i Skole hos Grundtvig — den Mand, der ejede mere aandelig Sundhed end alle Missionens Kolportører tilsammen — og lært af ham, hvordan det menneskelige, folkelige og kristelige aldrig kan skilles ad, naar Livet skal leves helt, vi maa bruge vore Vaaben, mens Tid er, for at tage Ungdommen, før den bliver kittet til i de religiøse Sneglehuse. Indre Missions folkelige Præg er Ligegyldighed, derfor bør den danske Ungdom ikke høre den til.«

Som Indre Mission efter hans Mening ikke forstaar det nationale, forstaar den heller ikke det sociale, eller at der er Missionsopgaver nok her i Landet.

»Nu er det i vore Dage en Kendsgerning, som kristne Mennesker nødig maa gaa uden om med et Bind for Øjnene, og det er den, at Arbejderne og Kirken synes at faa mindre og mindre med hinanden at gøre. Hvad kan *du* gøre, for at Arbejderne, som kæmper deres berettigede Kamp mod Storkapitalens Jern-aag, og som hvert Øjeblik i denne Kamp faar Statskirken og dens teologiske Læresætninger imod sig, ikke ved at ryste alt dette Menneskeværk af sig skal kaste levende Kristendom over Bord med det samme. Naar Arbejderskarerne siger Kirken farvel, er det ikke Kristendommens Skyld, men *vor*; vi har ikke magtet vor Opgave, og vi har bortfortolket det sociale Drag i Kristendommen.«

Han citerer Ullmann:

»For fuldt at forstaa Aarsagen til den første Kristendomsforkyndelses vældige Magt, maa man tage een Ting med i Betragtning, og det er den Forandring, den Omvæltning i de bestaaende Samfundsforhold, som Kristendommen havde indskrevet paa sit Mærke. At

Kristendommen i sin første Fremtræden var noget af det mest radikale, Jorden har set i Retning af Samfundsomstøbning, det er der lagt alt for lidt Mærke til. Og jo mere i vore Dage de Kristne vikler sig ud af Teologiens Svøb og bliver sig deres Opgave som Lysets Børn paa Jorden bevidst, des mere skal de ogsaa forstaa, at han, over hvis Vugge der blev sunget: »Fred paa Jorden«, ogsaa tog det alvorligt med den Fred og ingenlunde mente, det var ligegyldigt for hans Sag, om der gik Uret og Vold i Svang omkring i Samfundet, og om det frembød Synet af et heldigt stillet Mindretal og et Flertal, som havde det ondt.«

Han citerer Fichte:

»Kristendommen bærer endnu i sig en Fornyelsens Kraft, som man ikke aner. Hidtil har den kun indvirket paa Individerne og middelbart gennem dem paa Staten. Men den, der har kunnet vurdere dens Kraft — det være som troende eller uafhængig Tænker — vil indrømme, at den en Dag vil blive den indre og ordnende Kraft i Staten, og da vil den aabenbare for Verden sine Tankers fulde Dybde og sine Velsignelsers fulde Rigdom.«

Grønvald Nielsen mener, at »det sociale Spørgsmaal ligger som en gabende Afgrund ved Siden af alle Tidens store aandelige og materielle Fremskridt«, og derfor er det onde Tider, naar »Troen stivnede til en Ramme af ortodokse Læresætninger og dogmatiske Grublerier, og naar præstelig Magtsyge fik den første Kristendoms varme Kærlighedsliv til at blegne.

Vort Aarhundrede har jo nu ogsaa sit Trælleliv, og det giver ikke Oldtidens meget efter i Umenneskelighed. Kan gerne være, at Nutidens Lønarbejdere til Tider har det noget bedre end Romernes Trælle; men Trælle er de endnu. I det nuværende Samfund er det store Flertal af vore Brødre og Søstre hjemløse —

hjemløse med alle de timelige og aandelige Lidelser, som dette ene Ord rummer.«

Kristendommen kan hjælpe — alene den; men saa maa vi have de allerbedste og stærkeste Missionærer.

I et Foredrag ved et Skolemøde siger han:

»Vi vil ikke en konfessionsløs Skole, som udtørre Følelsens og Fantasiens Kilder i Barnets Sind, endnu mindre en dogmatisk Lærebogsmekanisme, som holdes i Gang under et stadigt Tilsyn af den Mængde Missionspræster, der som en sand Landeplage i de senere Aar har overstrømmet store Strækninger af vort Land; men vi vil en Skole, hvor Læreren giver Gud Vidnesbyrd gennem det levende frie Ord.«

I blot et Par saadanne Citater fornemmer vi en skarp Klang baade i Omtalen af Indre Mission og Kirkens Forhold til Arbejderbevægelsen, som sjældnere findes i hans senere Aar, men som er almindelig i hans yngre Manddomstid. Han forandrer ikke sin Mening om Sagen selv; men hans Form bliver mildere, hans Ord ikke saa hvasse, og vi ser, hvorledes han falder godt sammen i Arbejde med Folk, der havde deres Læremestre og fandt deres Aandsform inden for en mildere og mere menneskelig Retning af Indre Mission.

Til sine sidste Dage blev Grønvald Nielsen ved at rumme i sin Sjæl en dyb social Medfølelse med den lidende og stridende Menneskehed, og han blev ved at give denne Sympati veltalende og varme Udtryk i sine Taler og Skrifter.

Tidlig blev han en tro Discipel af Henry George, hvor bl. a. især V. Ullmann havde haft Indflydelse paa ham og gennem sin Oversættelse af Henry Georges Hovedværk: »Fremskridt og Fattigdom« havde klaret hans Tanke og varmet hans Hjerte. Han var med i den første danske Henry Georges-Bevægelse, og han

blev ved at være tro mod sin Ungdoms Ideer paa dette Felt; men for sin Skoles og hele sit Skolearbejdes Skyld mente han at maatte holde sig mere i Baggrunden, naar det gjaldt at agitere derfor, og i sine senere Aar talte han mindre og mindre derom. Men Friheden blev han ved at elske, og hans Tro paa dens Kraft og Velsignelse under alle Forhold var fast. Noget af det sidste, som han arbejdede med, og som han i Aarskriftet 1931 sendte ud til sine gamle Elever og Venner, var en Hyldest til Friheden, og han mente, at der var en naturlig Forbindelse mellem Frihed, Fred og Fordragelighed.

Verdenskrigen, hvori flere af hans gamle Elever deltog, og som derfor kom ham særlig nær, fik ham til igen at sysle med Begreberne Frihed og Fred og til at haabe paa Virkeliggørelsen af Europas forenede Stater som et Værn for Freden i denne Verdensdel og videre ud over Jorden. I den nævnte Artikel i Aarskriftet for 1931 skriver han:

»Over Indgangsporten til det Fremtidens Land, hvor Krig er gjort ulovlig — som Drabet af et enkelt Menneske længe har været det — hvor Fred og Folkelykke raader, lyser Ordet Frihed.

Naar de unge indaander i dybe Drag Frihedens Luft, bliver deres Sind frodigt som den danske Sommer, højtidsfuldt som en stjerneklar Aften. Friheden det er den avlende Kraft i et Menneske. Den giver de mange Fold paa Høstens Dag. Den afdækker Menneskenaturens egne rige Kilder. Igennem den daler Livets tungeste Ansvar ned til os Mennesker, det, som mest forpligter. Frihed bestaar nemlig ikke i at gøre, hvad man vil, men i at udføre sin Pligt.«

Han ender Artiklen med en Appel til den unge Slægt, ægger den til at stride for, at Frihedens Aand altid maa komme til at raade i Danmark.

Det er altsaa den Arv, han giver sine gamle Elever at vogte og værne, det er Budet, han giver sine Venner at bære og bringe ud til Folket. Det er Summen af et langt Livs Erfaring og ivrigt Arbejde med Folkeslagenes Historie og Ungdommens Opdragelse, og det er, hvad han selv i sin mangeartede Virksomhed har givet Vidnesbyrd; thi han var en frisindet Mand, der var rede til at give andre den Frihed, han selv begærede. Daugbjerg skriver i en Mindeartikel om ham: »Du var en forstaaende og frisindet Forstander. Du gav ikke Regler og Forskrifter for, hvordan vi skulde arbejde. Du lod os virke i Frihed under eget Ansvar, hver efter sine Evner og Ejendommeligheder, og maaske var dette netop en af Grundene til den Alsidighed, der blev tillokkende for de mange unge Mænd og Kvinder, som i Aarenes Løb fandt Vej til Vestbirk.«

Men som den kloge, i Livet dybt prøvede Mand var han klar over, at Friheden i de store ydre Forhold Menneskene imellem kun kan vindes gennem den enkeltes indre Frigørelse i de smaa daglige Forhold ved Kristendommens Hjælp. Det er paa det jævne, at Sejren først maa vindes. Det begynder i den enkeltes Sjæl og Sind, vokser og udvikles i de naturlige smaa Forhold i Hjem og i Skole for derefter at brede sig i og gennemtrænge Samfundslivet i ens eget Folk, hvorfra det kan vokse ud i de store Verdensforhold; personligt Kristenliv er en mægtig Hjælp, en nødvendig Hjælp til at finde og vandre Frihedens Vej og nærme sig det vinkende Maal, og en virkelig folkelig Skole kan forberede og frigøre de menneskelige Evner i den Retning. Baade hvor det gælder det personlige Arbejde indad, og udad har Folkehøjskolen sin Plads og Betydning og mere nu efter Verdenskrigen end nogen Sinde før.

I en Tale, som Grønvald Nielsen holdt ved Studenterkredsens offentlige Møde i Kerteminde i Juli 1922, og som er offentliggjort i Aarsskriftet samme Aar, er han inde paa dette. Han begynder med et Citat fra Grundtvigs Verdenshistorie:

»Ligesom Oldtidens Stovværk udsprang af Statsindretninger med guddommeligt Præg, og Middelalderens af en Kirke med guddommelig Fuldmagt, saaledes maa Nyaarstidens Stovværk udspringe af en Skole med guddommelige Tanker, som giver baade Kirken og Staten og derved hele Menneskelivet en forklaret Skikkelse.«

Og saa fortsætter han: »Denne Spaadom om Skolen vil, haaber jeg, oven paa Verdenskrigen gaa i Opfyldelse i lige saa stort Maal som de andre profetiske Røster, der løfter sig fra Bladene i de historiske Skrifter hos denne Mand, hvis Syner skal »rande Nordfolkets Udsigt i tusinde Aar.«

Han viser, at i Menneskeslægtens Levnedsløb er alle afgørende Øjeblikke uden Undtagelse bleven efterfulgt af en ny Bevægelse paa Opdragelsens Omraade. De store Revolutioner og Omdannelser er som Mærkepæle i Pædagogikkens Historie. Kristendommens Frembrud, Renæssancen, Reformationen og den franske Revolution er Vendepunkter i Europas Aandsliv; men de betegner paa samme Tid de vigtigste Udviklingstrin i Opdragelsesarbejdet. Derfor vil Verdenskrigen ogsaa komme til at betegne en dybgaaende Forandring paa nævnte Omraade. Det vil betyde, at Overtroen paa Forstandskulturen, paa Kundskaber og populariseret Videnskab vil tabe sig, og man vil kræve en dybere-gaaende Sindets Dannelse, mere Villie og Karakter; thi Fremskridt i Forstandsdannelse og Videnskab, som ikke ledsages af et tilsvarende Fremskridt i Karakter og Samvittighed, Hjerte og Sjæl, vil nødvendigvis tid-

ligere eller senere ende i en Katastrofe ikke alene for Enkeltmennesker, men for hele Folkeslag. Og efter at have paavist forskellige Opdragelseslinier i Tyskland ender han med at fastslaa, at det er Folkehøjskolen, man har Brug for, at det er de Grundtvig-Kold'ske Skoleidealer, den stakkels blodtappede Menneskeslægt hungrer og tørster efter, at det er »Skolen for Livet«, der maa blive Fremtidens Skole.

Højskolen kan fremhjælpe den Lighedsfølelse, som maa præge den nye Tid, den kan være med »lempe- ligt at løse Lighedens Gaade«. Her ligger en af Tidens største Opgaver og venter paa Ungdommen, den at føre Højskolesagen til Sejr ud over Landet, ogsaa i Købstæderne.

Der er intet, han menneskeligt tror saa fast paa som denne Sag, og han haaber, at Slægten maa faa Visdom til at hente Fornyelse ved den rette Kilde. Da vil Skriftens Ord gaa i Opfyldelse: »Lad dine Ønsker bade sig i det gode, som skete i fordums Dage, og din Ungdom skal fornyes som Ørnen.«

Ja, saaledes arbejder Grønvald Nielsen med sin Ungdoms Idealer, og saaledes tror han i sin høje Alderdom fuldt og fast paa den Skole, han i sin Ungdom kom til at holde af, og som han valgte at tjene, da han som moden Mand meldte sig i Folkeoplysningens Tjeneste. Hans Foredragsemner blev andre, hans Ord fik med Aarene blidere Klang; men de havde det samme dybe Indhold af tjenende Idealitet og sikker Forvisning om Vej og Maal.

SIDSTE AAR OG DØD.

Naar Grønvald Nielsen ikke holdt Skole eller medvirkede ved Møder og Kursus, tilbragte han gerne sin Ferie i Udlandet. Saa længe han havde sin Arbejds- kraft, kunde han ikke godt holde Ferie og hvile ud

hjemme. Der var for meget, der optog ham. Derimod kunde han hvile ud i det fremmede, ligesom Rejsen selv interesserede ham, og ude var der altid noget nyt at studere, som man tilegnede sig næsten som af sig selv. Desuden var han en saa velstaaende Mand, at han kunde tillade sig at rejse, og faa Højskolemænd har rejst mere.

Han har rejst i Tyskland, Schweiz og Italien og har i sine Bøger givet levende Billeder fra disse Rejser. Han har gæstet Sverige og Finland; men der var to Lande, som han elskede at besøge, og som han derfor ogsaa aflagde flere Besøg. Det var England og Norge, og hvad han skylder de to Lande, bærer hans Skrifter og Foredragsvirksomhed Vidnesbyrd om. Engelske Stormænd som Gladstone, Carlyle og John Ruskin, norske Digtere som Wergeland, Ibsen og Bjørnson vendte han stadig tilbage til i sine Foredrag, og den norske Natur elskede han. En enkelt Gang har han ogsaa i en Ferie medvirket ved et Lærerkursus i Nordfjordeid. Det var Skolebestyrer Håkon Aasvejen, som havde været i Vestbirk paa et længere Besøg, og som havde faaet ham til at komme op og medvirke derved. Ogsaa for sit Helbreds Skyld gæstede han tidt Norge. Fjeldluften gjorde ham godt og kunde hjælpe mod en haardnakket Bronchitis, som han havde paa draget sig ved Natterejser og kolde Gæstekammersenge.

For øvrigt havde Grønvald Nielsen et usædvanlig godt Helbred. Sygelejer kendte han ikke til før langt op i Aarene, naar lige undtages den svære Tyfus sygdom, han havde i sin Soldatertid. Og han sørgede godt for sit Helbred, var maadeholden med Mad, drak saa at sige ikke Spiritus, røg ikke mere end tilladeligt, drev Gymnastik og Badning, sov for aabne Vinduer og sørgede for baade Vinter og Sommer hver Dag at røre sig i fri Luft. Hurtige Spadsereture til Torp Sø,

Vorbjerg Bakker og Gudenaå var hans Lyst, og tidt løb han en Tur Marken og Haven rundt, standsede paa det højeste Punkt ude ved Mergelgraven, tørrede Sveden af Panden, saa ud over Egnen og aandede dybt ud og ind nogle Gange. Det friskede op. Sjældnen fejlede han noget, og man maa sige, at han heller ikke egnede sig til at ligge syg, saa arbejdsivrig og fremadrettet som han var.

Men et saa anstrengende Arbejde og saa stærke Oplevelser, som Grønvald Nielsen havde udøvet og mødt i sit Liv, slider jo alligevel paa Maskineriet, og Aarenes Tal maa efterhaanden mærke selv den stærkeste. Derfor meldte sig naturligt for ham Tanken om en Afløser, der som Forstander kunde overtage Skolen og den daglige Ledelse med de Smaabesværligheder, som denne selvsagt fører med sig, og som yngre Folk har lettere ved at overkomme. Selv vilde han stadig arbejde som Lærer paa Skolen af al sin Evne og med de Fag, han plejede at arbejde med. Paa denne Maade mente han, at Overgangen til en ny Mand kunde foregaa paa en let og naturlig Maade, lempeligt og uden Rystelser i Skolens indre Liv og hele Stilling udadtil. Han mente, at det vilde være til Gavn for Skolen, idet han da kunde anvende alle sine Kræfter i Arbejdet med sine Fag og i Foredragsvirksomheden ude i Landet.

Forandringen skete i 1920, idet Grønvald Nielsen solgte Skolen til nuværende Højskoleforstander Kristen Nørgaard, der var kommen til Vestbirk som Lærer ved Vinterskolens Begyndelse i 1916, og som i 1917 var bleven gift med Via Dohn, der var Datter af Pastor Dohn i Øster Snede.

Kr. Nørgaard var født og opvokset i et grundtvigsk Hjem og havde faaet det meste af sin aandelige Føde i en god grundtvigsk Kreds paa Mors og senere paa

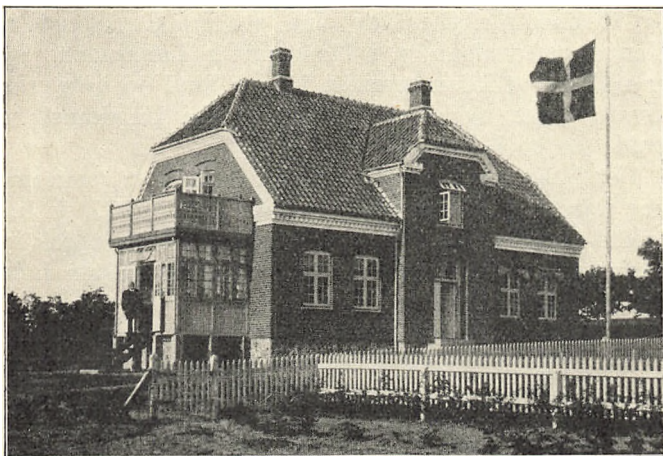
grundtvigske Højskoler. Sin Uddannelse som Lærer havde han faaet frit, først paa Askov og senere paa Lærerhøjskolen i København, og det sidste Sted havde han faaet en Del Forbindelse med Indre Mission, hvilket havde udvidet hans aandelige Horisont paa den Maade, at han nu ligesom havde Udsigt til to Sider og kunde jævnføre og sammenligne. Fru Via Nørgaard havde levet sin Barndom i »de stærke Jyders« Kreds i Øster Snede, saadan som den tegnede sig fra Præstegaardens Vinduer og under Indflydelse af hendes Faders Arbejde i Sognet. Hun var en stille og god Kvinde, der havde Sind og Lyst til at ofre sig i Arbejde for Mennesker; nu overtog disse to unge Ledelsen af den store Højskolevirksomhed som Husbonde og Madmoder, og der var noget at tage fat paa; thi Elevtallet var da oppe paa alt, hvad Skolen kunde rumme, og der blev sagt nej til lige saa mange unge Mænd om Vinteren som det Antal, man optog.

Grønvald Nielsen byggede sig et Hus paa Boldpladsen Nord for Højskolen. Her flyttede han ind i Efteraaret 1920, kaldte sit nye Hjem »Ungdom« — gav alt saa sin Alderdomsbolig sin elskedes Navn — og indrettede sig hyggeligt her med sine mange Bøger og de kendte Møbler fra det gamle Hjem ved Landevejen. Valborg Jensen fulgte med hertil og ordnede alt for ham paa den bedste og smukkeste Maade; hun hjalp ham med hans Arbejde, huskede alt og hængede om hans Arbejdsfred som før og var i det hele ganske uundværlig for ham.

Fra sit nye Hjem havde han en vid Udsigt over det kraftige jyske Landskab, som han havde elsket fra den første Dag, han saa det, og som havde været den storladne og skønne Ramme om hans Gerning, og i nogle Aar hengav han sig med Glæde under de nye Forhold til sit Skolearbejde, sine Foredragsrejser og

sin Forfattervirksomhed, ligesom han fik Tid til at pleje Venskabet med mange Mennesker og adskillige gamle Elever gennem en omfattende Brevveksling; men det var indlysende, at hans bedste Tid var forbi. Nyt Stof magtede han ikke mere at bearbejde, og de, som

Villa »Ungdom«.

kendte ham og hørte ham tidt, forstod, at det var det gamle, han levede i og virkede med. Men dette gamle var ogsaa godt nok, havde vist sin Kraft og staaet sin Prøve gennem Aarene, og det var stadig nyt for de nye Elever og blev fremført med den samme Glæde og Begejstring som forhen. Naar han stod over for de unge og følte, hvad det vilde have at betyde for dem, om han kunde vinde deres Opmærksomhed og komme dem i Tale, blev det gamle Stof aktuelt og brændende paa ny, og det fandt naturligt den gamle Form, som havde fæstnet sig gennem flere Slægtled.

Der er mange Vidnesbyrd om, at Grønvald Nielsen

blev ved at være »ung« og »tidssvarende« for sine Elever, magtede at give dem, hvad de trængte til og vilde mindes, og kunde vinde deres Øre paa *sin* Maade. Breve fra de sidste Aars Elever taler det samme Sprog og aflægger det samme Vidnesbyrd som Breve fra for flere Aar tilbage. De aander den samme Beundring og Taknemmelighed, og den samme Kærlighed og Hengivenhed slaar en i Møde under Læsningen. Det er sikkert, at Ilden brændte i hans Sind op i de graaende Dage, og at hans Evner som Ungdomslærer holdt sig op i Alderdommen.

Det har ogsaa de Mindefester sagt ham, som han har fejret, og ikke mindst Fødselsdagen i 1927, da han fyldte 70 Aar. Da den 23. December er en upraktisk Dato at holde Fest paa, blev Fødselsdagsfesten holdt den 22. December.

Allerede tidlig paa Formiddagen mødte en Deputation fra Byen med Adresse og Gave. Elevforeningen bragte gennem Formanden Hilsen og Gave, og baade den Dag og de nærmest følgende strømmede det ind med Breve og Telegrammer fra de forskellige Mennesker og Kredse, saa deres Antal beløb sig til mere end tusinde.

Om Eftermiddagen samledes en lille Kreds af de nærmeste Venner i Villa »Ungdom«, og om Aftenen holdtes en stærkt besøgt Fest i Højskolens Gymnastiksal, der straaledede i Lys og var pyntet med Grønt og Flag, og hvor der var dækket til halvfjerde Hundrede Gæster, der var kommen fra nær og fjern trods Vintervej og Juletravlhed.

Forstander Nørgaard bød velkommen og overrakte Fødselsdagsbarnet som Gave en syvarmet Malmlysestage, der var gengivet efter den, som Grundtvig i 1861 fik overrakt fra nordiske Kvinder. Det var Højskolens Elever, Tjenerpersonalet og Lærerkredsen, der paa den

Maade bragte deres gamle Forstander og Lærer deres Hyldest.

Forstander Jacob Appel, Askov, bragte i en formfuldendt og indholdsrig Tale en Hilsen fra den danske Højskole og udtalte bl. a.:

»Det er mig en Ære og en Glæde at hilse dig fra dine Medarbejdere i en større Kreds.

Grundtvig stillede tre Krav til en god Ungdomslærer:

1. Den Oplysning, han skal bringe, maa være sand og ægte; der skal i en Højskolemand være noget af Videnskabsmandens Trang og Fremdrift.
2. Han maa kunne tale vort Sprog saaledes, at det kan forstaas af alle, der har aabne Ører og Hjerter.
3. Og han maa ligesom en Digter kunne finde Enheden i Mangfoldigheden.

Jeg ved, du har opfyldt disse Krav. Naar jeg nu hilser dig fra os, dine Medarbejdere, saa kan jeg sige, at det at se dig og kende dig i din Gerning, det var os noget af vort daglige Brød, som vi siger Tak for.«

Appel viste derefter med Udgangspunkt i et Bibelord, at Grønvald Nielsen var bleven velsignet, og at han var bleven mange til Velsignelse, og derfor havde han været en Mand efter Guds Hjerter.

Derefter vekslede Taler og Sange paa den fornøjeligste Maade, og det blev sent, inden Fødselsdagsbarnet fik Ordet for at takke. Han sluttede saaledes: »Jeg har saa uhyre meget at være den Gud taknemmelig for, som styrer alt, taknemmelig for alle de Mennesker, som er hans Redskaber, og som har hjulpet mig til at leve et rigt Liv med ægte Glæder, som ingen Sorg kan udslette. Hjertelig Tak for de Dage, der svandt! Glædelig Jul og Tak allesammen!«

I de Aar, der nu kom, gik det egentlig stærkt tilbage med Grønvald Nielsens Helbred og Kræfter; han fik nogle Sygdomsanfald og Sygdomslejer med efterfølgende Kurophold i Silkeborg for at komme over dem;

men der var ikke noget egentligt at gøre. Alderen gjorde sig gældende; Forkalkningen gik sin Gang, og det var klart, at Døden kunde komme pludselig, og naar det skulde være. Men han blev dog ved at deltage i Skolearbejdet, ogsaa ved Sommerskolen i 1931. Det sidste Foredrag, han holdt ude, var paa Uldum Højskole den 14. Juni, og han var med ved Elevmødet paa Højskolen hjemme. Dette tog en Del paa Kræfterne, saa han maatte afbryde sit Arbejde ved Sommerskolen for at drage til Silkeborg, efter at han den 14. Juli havde holdt sit daglige Foredrag. Men han ventede at vinde Kræfter til at kunne medvirke ved Vinterskolen og var ved godt Mod. Han kom ogsaa hjem igen i September; men Kræfterne var smaa. Den 29. September havde han som sædvanlig været livlig og munter ved Middagsbordet, og da han rejste sig for at gaa op og hvile, var der intet usædvanligt at mærke paa ham, og det var der heller ikke, da Valborg Jensen Kl. 2 saa ind til ham; han sov sundt og roligt; men da hun en Time efter kom for at kalde, laa han bevidstløs, ramt af en Hjerneblødning og lammet i den ene Side. Halvandet Døgn efter, Natten til den 1. Oktober, sov han hen.

Den 5. Oktober blev han begravet fra Østbirk Kirke under overordentlig Deltagelse. Egnens Befolkning sluttede tæt op om hans Kiste, gamle Elever var i Hundredvis stævnet hid for at følge ham til Graven, og mange af hans Fæller i Højskolearbejdet sluttede til det store Følge. Længe før Højtideligheden skulde tage sin Begyndelse, var Kirken fyldt til sidste Plads, og Hundreder af Mennesker stod ude paa Kirkegaarden i den silende Regn uden at kunne komme ind. Det var gribende at se den store, til Tider stærkt bevægede Skare slutte op om Baaren, og den var et levende Vidnesbyrd om den Hengivenhed, man fra alle Sider nærrede for den gamle Højskolemand.

I Kirken talte Pastor Thygesen ud fra de af Grønvald Nielsen saa tidt citerede Ord af Grundtvig: »Det lifligste Solskin fra Vuggen til Baaren er Smil gennem Taaren«, og han viste, hvorledes disse Ord var betegnende for hans Liv og Gerning, som Solen havde skinnet ind i og over, men som ogsaa havde kendt til Taarer, Sorg og Modgang. Men Solskinnet over Grønvald Niensens Liv, Hjem og Gerning var fra Himmelen, og det var Smilet og Taaren ogsaa. Han kunde tage alt af Guds Haand, og den Trøst og Hjælp, han hentede hos Gud, kunde han hjælpe og trøste andre med. Sorgen og Taarerne gav den dybe Grund i Grønvald Niensens Liv og Gerning, og derfor blev det lyse og lette Sind aldrig til Letsind.

Derefter talte Forstander Nørgaard og Pastor Christensen fra Harlev.

Efter Jordefærden var der en Mindehøjtid i Højskolens Gymnastiksal, hvor en lang Række Talere gav Udtryk for, hvor meget man skyldte Højskolemanden og Mennesket Grønvald Nielsen, og i Dagene om hans Død og Begravelse bragte de fleste af Landets større Blade Mindeartikler, der viste, at han var en landskendt Mand med et godt Navn.

Fru Grønvald Nielsen døde, mærkelig nok, i samme Maaned; Grønvald Niensens Grav var endnu frisk, da hun blev lagt ned ved hans Side, og efter de mange Aars Adskillelse forenedes de igen. I det afgørende Øjeblik gav hun ham hans Gerning, idet hun valgte for ham og sagde, han skulde være Højskolemand. Ingen ved, om hun ikke i de mange Aar paa Hospitalet har levet sit Liv for ham og hjulpet ham i hans Gerning, og nu, da han ikke mere trængte til hende i dette Liv, fik hun Hjemlov til Landet, hvor alle Taager er forsvundet, og hver jordisk Gaade løst.

Ved Grønvald Niensens Begravelse kom den Tanke

frem at rejse ham et Mindesmærke ved hans gamle Skole. Kort efter blev der nedsat et Udvalg, som henvendte sig til hans gamle Elever og Venner om Bidrag dertil. Tanken vandt Tilslutning, Bidragene strømmede ind saa rigeligt, at der fra Mindesmærket blev en Sum tilovers, hvoraf der blev oprettet et Legat, som bærer Grønvald Nielsens Navn, og hvis Renter uddeles til Støtte for trængende Højskoleelever.

Det blev overdraget Billedhugger Niels Hansen-Jacobsen, der har været Grønvald Nielsens Elev paa Københavns Højskole, at udføre Mindesmærket, og det blev bestemt, at det skulde staa uden for Højskolens Hovedbygning lige ved Vejen.

Mindesmærket bestaar af en mægtig Granitsten med et Brystbillede i Bronze af Grønvald Nielsen og med følgende Indskrift:

Grønvald Nielsen
1857 — 1931.

Folkehøjskolens ydmyge Tjener
og ildfulde Talsmand.

Det lifligste Solskin
fra Vuggen til Baaren
er Smil gennem Taaren.

Paa Stenens Bagside staar der:

Elever og Venner satte Mindet ved den
Skole, hvor han virkede fra 1886 til 1931.

Mindestenen blev afsløret ved Elevmødet Søndag Eftermiddag den 26. Juni 1932 i Overværelse af en tusindtallig Forsamling af gamle Elever og Venner. Der blev talt af Højskolelærer Budde-Lund, som i smukke og hjertelige Ord dvælede ved Grønvald Niel-

sens store Gerning som Ungdomslærer og ved hans Indsats paa Folkeoplysningens Omraade i det hele taget, hvorefter Seminarieforstander Kristen A. Lange holdt Afsløringstalen og overgav Mindestenen til Højskolen. Forstander Nørgaard modtog den paa Høj-

Mindestenen.

skolens Vegne og udtalte, at ligesom det havde været Skolen en kær Pligt at give Plads til Mindesmærket, vilde man med Glæde og i Ærbødighed værne og frede om det.

Nu staar Stenen saa ved den alfare Vej gennem det skønne jyske Land, ved Vejen, hvor Færdselen gaar, og dog hævet over den med Skolen som Baggrund, den Skole, som var Grønvald Nielsens Værk, som han elskede af hele sin Sjæl, og som han med saa stor Dygtighed og saa megen Glæde gav sin Arbejdskraft.

Stenen fortæller om en stor Sags trofaste Tjener, om et Syn, der blev Virkelighed, om en Drøm, der blev Daad.

SLUTNING.

Vi har nu fulgt Grønvald Nielsen gennem hans stærkt bevægede travle Liv, til han for sidste Gang samlede Skarerne om sig ved Afsløringen af den Mindesten, der bærer hans Billede og nævner hans Navn, og vi haaber, at hans gamle Elever og Venner vil godkende den Skildring af ham og hans Skole, som her er givet.

For saa vidt som de gør det, vil Skildringen dermed være godkendt som et Bidrag til den danske Højskoles Historie med Oplysning om dens Liv, dens Vej og dens Maal, selv om den aabner Perspektivet ind i Højskolens Verden paa sin egen Maade.

Grønvald Nielsen tilhørte det andet Kuld af danske Højskolemænd. Hans Barneminder omfattede Aaret 1864, og de Mænd, der blev hans Lærere, var som voksne paa forskellig Vis personlig med i dette Aars Begivenheder. Gennem dem kom dette Aar deres Elever nær og mærkede dem for Livet. Derfor havde Ordet Fædreland for Grønvald Nielsen en Klang af noget, som skulde bringes i Lave, noget, som kaldte til Tjeneste paa en egen Maade, og som ventede paa og trængte til Mænd med faste Hjerter og fromme, stærke Kvinder for at bøde paa Savnet og vinde indad, hvad udad tabtes.

Derfor kunde han tage saa godt imod og gemme saa trofast Ludvig Schrøders Ord til sine Elever om, at

det højeste, et Menneske kan drive det til, er at blive en god Sags trofaste Tjener, og skønt han kun paa anden Haand havde været med i Nederlaget, var han absolut paa første Haand med i Genrejsningen.

Grønvald Niensens Barndoms minder omfattede ogsaa de stærke Brydninger paa det kirkelige Omraade i Ryslinge saa vel som det aandelige Røre, hvoraf de første Friskoler voksede frem, og saavel hans Lærere som adskillige af hans Forældres Omgangskreds hørte til Grundtvigs første Disciple. Derfor blev det tidligt indpræget i hans Sjæl og Sind, at Lyset og Livet er Tvillinger bolde, at Liv og Frihed hører sammen, at Aand er Liv, lever i Ordet og virker i Frihed. Paa den Maade havde han gaaet i Folkets Skole og havde fra sin Barndom faaet helliget de to Begreber: Fædreland og Frihed.

Grønvald Nielsen var helt et Bonde- og Friskolebarn. Med friske Sanser og Forundring i Sindet kom han ude fra det skønne fynske Land og fra den frie Skole ind i Folkeoplysningens Tjeneste uden nogen som helst Eksamen eller noget akademisk Borgerbrev. Han havde ikke siddet sin Ungdom træt paa Skolebænken og ventet paa, at Frihedens Dag skulde oprinde, saa han kunde styrte sig fra Skolen ud i Livet. Nej, for ham var Skolen Livet, saa længe han levede, baade da han var Lærling, og da han blev Lærer. Med Landsbybarnets Oprindelighed og aabne Sind tog han imod baade hjemme og ude, sugede til sig af alt, hvad godt Livet og Skolen bød, og paa sin Hjemstavns syngende Maal talte han til sit Folk om, hvad han havde hørt og set, læst og oplevet, delte ud med rund Haand de Livets Gaver, han havde at give.

Grønvald Nielsen blev aldrig af dem, der repræsenterede Højskolen udadtil ved festlige Lejligheder med formfuldende Taler paa et kultiveret Rigsmaal. Han

var den jævne Folkets Mand og hørte til i det daglige Arbejde, repræsenterende Folkets Behov indad i Hverdagen. Men her var han en saare forstandig Mand, der forstod at vurdere sit Publikum, og en festlig Mand, der løftede Hverdagens Arbejde op over det lave og lagde Glans over ganske almindelig Syssel med Oplysning; med Hensyn til Kundskab og Belæsthed, Livsvurdering og Indflydelse taaler han Mandjævning med hvem som helst af sine Fæller i Højskolearbejdet, og han er et levende Eksempel paa, at det ikke er Eksamen, akademisk Dannelse eller nogen officiel Anerkendelse og Udmærkelse, der giver Adgang til at øve dygtigt Dagværk i Skolens Tjeneste og faa varig Betydning for sine Lærlinge. Vi maa være ham taknemmelig for, at han har dokumenteret dette saa smukt og med saa megen Vægt; thi derved har han ogsaa været med til paa dette Felt at indprente os Sans for det virkelige og væsentlige.

Grønvald Nielsen var en folkelig Mand, og der var noget hjemmegroet over ham, fordi han hjemmefra var vokset i Retning af sit Kald og udviklet af de Opgaver, hans Arbejde lagde for hans Fod, og fordi hans Sjæls Streng tonede i Harmoni med Folkets dybe Oplevelser og den Sang, der folkeligt og kristeligt bevægede det. Han blev ved at være sig selv. Til Trods for det lange Spand af Aar, han tilbragte i Hjertet af Jylland, blev han ved at være Fynboen; »kvidrende sin Fødeøs Maal, præget til Bunden af sin Sjæl med den fynske Races Mildhed og Snildhed« fængslede han sine Omgivelser med sit skælmske Sind, sine Øjnes muntre Blink og sit ukuelige gode Humør trods alle de Skyer, der mørknede hans Livs Himmel, og alle de Skygger, der lagde sig over hans Livs Vej.

Grønvald Nielsen var fra Naturens Haand en rigt

udrustet Mand, baade legemligt og sjæleligt, og særlig godt udrustet i Retning af den Gerning, han valgte som sin. Han havde Kræfterne og Kundskaberne til at blive Højskolemand, Fantasi til at blive Lærer, Følelse til at blive Tjener og Villie til at lede og forene forskellige Kræfter i Samarbejde mod det samme Maal. Men det var ikke nok; der maatte mere til og netop af det væsentligste, og det var det, han havde nemmet gennem Barneminderne og under Indflydelse af Lærere, som havde Forstaaelse af og Forbindelse med Folkets Kamp for sit aandelige og folkelige Liv. Han var kommen til at elske sit Land med dets Historie og Sprog og føle sig i Gæld til det; han var kommen til at føle sig som Led i sit Folks Liv i Minderne og i Slægtens Nutidsarbejde. Det gav Forpligtelse, Følelse af at være noget betroet og Fornemmelse af at staa i højere Magters Tjeneste. Det var den Forudsætning, der samlede alle de andre til en Helhed. Det var Hemmeligheden, der giver Nøglen til Forstaaelsen af Gerningens Kraft, Glansen og Lykken over den fra først til sidst trods alt. Derfor var han ogsaa et saa venuesælt og velvilligt Menneske med en Sindets Rummelighed og en Sjælens Fylde langt ud over det almindelige, en frisindet og dybt religiøs Mand, der tog sit Liv, sin Lykke og sin Sorg som en Guds Gave og bragte Gud sin Gerning som et Offer og som en Hyldest.

Han var hjælpsom og godgørende med sin aandelige Rigdom, og det kunde han være, fordi han selv var blevet hjulpet og trøstet. Han klagede og jamrede ikke over sin Tids Børn og over, saa smaat det gik med det godes Vækst; thi han vidste, hvad Mennesker kan have at slaas med hos sig selv og i deres Omgivelser; men han hengav sig glad i Arbejdet for at naa fremad og give Spirerne til Fremgang gode Kaar.

Saa har vi da her for os en Mand, som havde faaet meget betroet, som forvaltede det med Troskab og Dygtighed, og som adlede sin Personlighed ved at leve sit Liv i en Ides Tjeneste. Derved blev han sit Land en god Søn, sine Elever og sine mange Venner en klog Hjælper i Livets vanskelige Kunst, og derfor vil hans Minde leve længe i Landet.
